

TEM raportteja

9/2013

Vanhusten ja erityisryhmien yksityisen palveluasumisen kilpailutilanne

Jatkoselvitys toimialan palvelukysynnästä, yrityksistä ja markkinoista 2011-12

Pekka Lith

Strategiset ohjelmat

11.2.2013

Sisältö

Lukijalle	3
1 Johdanto	4
2 Yksityiset palveluntuottajat.....	5
2.1 Yritysprofiili asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa	5
2.2 Konsernit asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa	8
2.3 Palvelutalo- ja asumispalvelujen yritys rakenne	9
2.4 Yritystoiminta maakunnittain.....	13
2.5 Järjestöt palvelujen tuottajina.....	14
2.6 Kuntien ostopalvelujen merkitys	16
3 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kasvu	19
3.1 Yritystoiminnan aloitukset ja lopetukset.....	19
3.2 Kasvuyritykset	22
3.2.1 Yleistä kasvuyrittäjyydestä	22
3.2.2 Kasvuyritykset tilastollisesti	24
4 Kuntayhteisöjen ostopalvelutoiminta	28
4.1 Ulkoistettu palvelutuotanto	28
4.2 Kuntien laskennallinen palvelukysyntä.....	29
4.2.1 Palvelukysyntä rahamääräisesti	29
4.2.2 Palvelukysyntä asiakaspaikoittain.....	30
4.2.3 Ostopalvelut kuntien kokoluokittain ja alueittain	31
4.3 Palvelusetelit kuntien sosiaalipalveluissa	34
5 Asumispalveluja koskevat hankintailmoitukset	37
6 Yritystoiminnan keskittyminen tilastollisesti.....	43
6.1 Kehitys henkilöstöllä mitattuna	43
6.1.1 Yritysmuotoisen toiminnan keskittyminen	43
6.1.2 Keskittyminen järjestöt mukaan lukien.....	45
6.1.3 Konserninäkökulma yritystoiminnan keskittymisessä	46
6.2 Alueellinen tarkastelu.....	48
6.3 Suurten palveluntuottajien toiminta	50
6.3.1 Liikevaihdon, työllisyyden ja kannattavuuden kehitys.....	50
6.3.2 Suurten yritysten markkina-asema	52
Yhteenveto	57
Lähteet.....	60

Lukijalle

Nyt käsillä oleva raportti on jatkoa syksyllä 2012 ilmestyneeseen työ- ja elinkeinoministeriön tilaamaan selvitykseen, joka käsitteli palveluasumisen markkinatilannetta Suomessa. Jatkoselvitys on päivitetty uusimmilla saatavilla tilastotiedoilla. Kuntien ja kuntayhtymien asumispalvelujen ostoja on lisäksi tarkasteltu julkisista hankintailmoituksista saatavien tietojen valossa.

Yksityisten palveluasumishankintojen kokonaisarvo vuonna 2011 oli 1,039 miljardia euroa ja toimialan yritysten työllisyys ja liikevaihto kasvoivat samaan aikaan 10-13 prosenttia. Toimiala on yksi nopeimmin kasvavista toimialoista. Toimiala on keskittynyt nopeasti ja suurten yritysten markkinaosuuden kasvu on kiihtynyt vuosina 2011-2012. Suurten yritysten työllisyysosuus on noussut jo 44-50 prosenttiin ja muutosvauhti on ripeää.

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa on kasvuhakuisia pk-yrityksiä keskimääräistä vähemmän. Palvelumarkkinoiden monipuolisen kehittymisen kannalta tämä on ongelmallista. Työ- ja elinkeinoministeriön HYVÄ-ohjelman yksi keskeinen painopistealue onkin jatkossa erityisesti toimialan kasvuyrittäjyyden edistäminen.

Helmikuussa 2013

Auli Korhonen

neuvotteleva virkamies

Hyvinvointialan työ- ja elinkeinopoliittinen kehittäminen - HYVÄ

1 Johdanto

Palvelutalo- ja asumispalvelut ovat yksi nopeimmin kasvavia yksityisiä palvelualoja. Kunnat eivät ole pystyneet lisäämään omaa palvelutuotantoaan kysyntää vastaavaksi, mikä on johtanut palvelujen ulkoistamisiin. Kunnilla ei ole myöskään riittävästi voimavaroja tai osaamista uusien kiinteistöjen rakentamiseen tai niiden ylläpito- ja toimitilapalveluihin, vaikka investointeihin olisi saatavilla valtion avustuksia. Palvelutalojen ja hoivapalvelupalvelujen tarve kasvaa lähivuosina kuitenkin voimakkaasti väestön ikääntymisen ja sairastavuuden lisääntymisen vuoksi.

Yksityisiä asumispalveluja on tarjonneet perinteisesti järjestöt. 1990-luvun jälkipuoliskolla ja 2000-luvun alussa myös yksityisiä paikallisesti tai seudullisesti toimivia pk-yrityksiä perustettiin runsaasti palveluasumisen markkinoille. Viime vuosikymmenen lopulla markkinoille ilmestyivät ulkomaalais- ja taustaiset suuret terveys- ja hoiva-alan yritykset, jotka ovat lisänneet markkinaosuuttaan kuntien avautuvilla palveluasumisen markkinoilla. Kansainväliset yritykset ovat laajentaneet toimintaansa uusia toimintayksiköitä perustamalla ja yritysostojen avulla.

Asiaa selvitettiin työ- ja elinkeinoministeriön syyskuussa 2012 ilmestyneessä raportissa.¹ Ministeriön alkusyksyllä valmistuneessa selvityksessä hallinnollisiin lähteisiin perustuvat tilastotiedot päättyvät vuoteen 2010. Erityisen ripeää ulkomaiseen omistukseen siirtyneiden suurten yritysten markkinaosuuden kasvu on ollut kuitenkin vuoden 2010 jälkeen. Oheisen jatkoselvityksen tarkoituksessa on täydentää alkusyksystä valmistuttanutta selvitystä vuotta 2011 koskevilla tiedoilla, joissa pääpaino on markkinaosuuksien kartoitus yksityisessä palveluasumisessa.

Jatkoselvityksessä ei toisteta alkusyksyllä käsiteltyä asiaa, jos tarjolla ei ole tuoreita tilastotietoja. Esimerkiksi toimialan määrittelyä, oikeudellista kehystä tai palveluasuntojen rakentamista käsittelevät osuudet on jätetty raportoinnin ulkopuolelle. Uutta ovat sen sijaan julkisen hankintojen sähköisen ilmoituskanava HILMAN tilastoihin perustuvat tarkastelut. Myös tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteriin (YTR) pohjautuvia markkinaosuuslaskelmia on oikaistu suurten yritysten määräämisvallassa olevien muodollisesti itsenäisten tytäryhtiöiden tiedoilla.

Selvityksen alkuosassa asumispalveluja tuottavien yritysten ja toimipaikkojen toiminnan laajuutta, yritysprofiliia ja kasvua koskevat tiedot on päivitetty tuoreimmilla vuoden 2011 tilastotiedoilla. Samalla asumispalvelujen kuvausta on laajennettu vanhusten hoitolaitoksiin (hoivakodit). Kuntien ostopalveluja ja palvelukysyntää tarkastelevassa osiossa tuoreimmat tiedot ovat nyt vuodelta 2011. Selvityksen lopussa suurten yritysten toimintaa koskevat tiedot yrityskaupoista ja uusien toimintayksiköiden perustamisista on päivitetty syksyn 2012 ja alkuvuoden 2013 tiedoilla.

¹ Lith, Pekka: Palveluasumisen markkinat Suomessa 2010-luvun, TEM raportti 19/09/2012. (www.tem.fi)

2 Yksityiset palveluntuottajat

Suomessa toimi vuonna 2011 Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan 1 370 yritysten ja järjestöjen toimipaikkaa vanhusten ja erityisryhmien palvelutalo- ja asumispalveluissa, joiden työllisyys oli lähes 24 100 henkilöä ja laskennallinen liikevaihto 1,36 miljardia euroa. Yritysmuotoinen toiminta muodosti toimialan henkilöstöstä ja laskennallisesta liikevaihdosta noin 54 prosenttia vuonna 2011.

Yritysten määrä on kääntynyt palveluasumisessa loivaan laskuun vuodesta 2008 lukien, vaikka yritys-toimipaikkojen määrä ja niiden henkilöstö ja liikevaihto ovat lisääntyneet taantumasta huolimatta. Yritysten määrä on vähentynyt etenkin alle kymmenen henkilön mikroyritysten keskuudessa, mutta myös keskisuuret pk-yritykset ovat menettäneet asemiaan. Samalla suurten yritysten merkitys on vahvistunut.

Toteutunut kehitys on tulosta suurten palveluntuottajien epäorgaanisesta yrityskauppojen kautta tapahtuneesta kasvusta ja orgaanisesta kasvusta, kun ne ovat laajentaneet toimintaansa uusiin palvelutuotteisiin ja vallanneet markkinoita uusilta maantieteellisiltä alueilta. Taustalla on kuntien palvelukysynnän lisääntyminen ja palvelutuotannon ulkoistaminen etenkin tehostetussa palveluasumisessa.

2.1 Yritysprofiili asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan Suomessa toimi 1 154 yritystä ja 1 682 yritystoimipaikkaa, jotka tuottivat kaikkia **asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja** (Nace 87) vuonna 2011 (Taulukko 1). Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli 19 200 henkilöä kokovuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna ja liikevaihto 1,16 miljardia euroa. Vuosina 2007-11 toimipaikkojen määrä on lisääntynyt 294 tilastoyksiköllä, eli lähes viidenneksellä. Samanaikaisesti henkilöstön määrä on kasvanut yli 50 prosenttia ja liikevaihto on lisääntynyt taantumasta riippumatta yli 90 prosenttia.

Asumisen sisältävät yritysmuotoiset sosiaalipalvelut ovat Suomen yksi nopeimmin kasvaneita toimialoja. Taustalla on palvelutarpeen kasvu, kuntien palvelutuotannon ulkoistaminen sekä järjestöpuolen toimintojen yhtiöittäminen. Silti yritysten määrä ei ole lisääntynyt samaa vauhtia kuin toimipaikkojen, henkilöstön ja liikevaihdon määrä. Vuosina 2007-11 yritysten määrä kasvoi vain 79 tilastoyksiköllä, eli kuusi prosenttia. Vuodesta 2008 lukien yritysten määrän kasvu on lähes pysähtynyt. Tämä on näkynyt yritys-koon kasvuna henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna.

Yrityskoon kasvu oli vielä 2000-luvun alussa osittain tilastollista, sillä monet järjestöt yhtiöittivät palvelutuotantaan ja järjestöjen omistamat osakeyhtiöt ovat tunnetusti varsin suuria. Järjestöjen toimintojen yhtiöittäminen ei sinällään lisännyt palvelutuotannon määrää markkinoilla. Yhtiöittämisellä vain muutettiin palvelutuotannon organisointia ja toimintatapoja tai erotettiin taloudellisesti ja hallinnollisesti kaupallinen palvelutuotanto järjestön yleishyödyllisestä toiminnasta. Järjestöjen palvelutuotannon yhtiöittämisvaihe on kuitenkin nyt pääosin takanapäin.

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa yritystoiminnan keskittymistä osoittaa se, että alle kymmenen henkilön **mikroyritysten** määrä ja suhteellinen osuus toimialan yrityksistä on alentunut viime vuosina. Samalla mikroyritysten merkitys toimialaryhmän henkilöstöstä ja liikevaihdosta on supistunut voimakkaasti. Myös keskisuurten 50-249 henkilön yritysten henkilöstö ja liikevaihto ovat supistuneet vuodesta 2010 lukien. Pienissä 10-49 henkilön yrityksissä on yhä kasvua, mutta niidenkin prosentuaalinen osuus työllisyydestä ja liikevaihdosta on alentunut (Taulukko 2).

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa mikroyritysten määrän pienenemistä selittää se, että vanhusten ja erityisryhmien palveluasumisessa kysynnän kasvu on painottunut ympärivuorokautista

hoitoa tarvitseviin asiakkaisiin.² Mikroyritysten on kuitenkin mahdotonta tarjota ympärivuorokautista palvelua, sillä toiminta vaatii enemmän kuin kymmenen henkilöä. Kymmenen henkilön yritys voi tarjota 24 tuntia hoivaa vain viidellä asiakaspaikalla, mikäli hoitajamitoitus on 0,5 henkilöä asiakasta kohden, mutta paikkamäärä ei riitä kattamaan edes kiinteitä kuluja.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa yritystoiminnan kasvu on keskittynyt harvalukuiseseen joukkoon suuria yrityksiä. Vuosina 2007-11 suurten yli 250 henkilön yritysten osuus asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen työllisyydestä lisääntyi 19 prosentista 34 prosenttiin. Vastaavasti niiden liikevaihto-osuus kohosi 16 prosentista 31 prosenttiin. Henkilöstöltään suurimpia palveluntuottajia olivat vuonna 2011 Invalidiliiton Asumispalvelut, Attendo, Mainio Vire, Rinnekoti-säätiö³ ja Helsingin Diakonissalaitoksen Säätiö.⁴

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan suurimpien palveluntuottajien joukossa oli kymmenen yksityistä säätiötä tai yhdistystä sekä yksi kuntataustainen säätiö⁵ vuonna 2011. Loput olivat osakeyhtiömuotoisia palveluntuottajia, joista neljä oli ulkomaalaistaustaista (Attendo, Mainio Vire, Mikeva ja Carema⁶) (Taulukko 3). Ulkomaalaistaustaisten yritysten osuus kaikkien asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen henkilöstöstä ja liikevaihdosta oli vasta neljätoista prosenttia vuonna 2011, mutta sittemmin osuus on noussut lukuisten yrityskauppojen ja yritystoiminnan muun kasvun myötä.

Taulukko 1 Asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja (Nace 87) tuottavat yritykset toimialoittain 2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yrityksiä, lkm	Toimi- paikkoja, lkm	Osuus toi- mipaikko- jen henki- löstöstä, %	Osuus toi- mipaikko- jen liike- vaihdosta, %
Palvelutalo- ja asumispalvelutoiminta	485	802	60,3	56,6
- vanhusten asumispalvelut	308	454	38,0	34,9
- mielenterveysongelmallisten asumispalvelut	159	273	13,1	14,2
- vammaisten asumispalvelut	18	75	9,2	7,5
Vanhusten hoitolaitokset ⁷	39	58	6,9	6,4
Lasten ja nuorten laitoshuolto	507	633	23,2	27,6
Kehitysvammaisten asumis- ja laitospalvelut	75	125	7,3	6,8
Päihdeongelmallisten laitospalvelut	31	37	1,2	1,2
Muut asumisen sisältävät palvelut	17	27	1,2	1,4
Yhteensä	1154	1682	100,0	100,0

² Sen sijaan tavanomaisessa palveluasumisessa, jossa ei ole saatavilla ympärivuorokautista palvelua, asiakasmäärät ovat laskeneet rajusti 2000-luvulla kuntien talous- ja toimintatilastojen pohjalta katsottuna.

³ Säätiön päätoimiala Tilastokeskuksen YTR:n mukaan on kehitysvammaisten laitokset ja asumispalvelut.

⁴ Säätiön päätoimiala Tilastokeskuksen YTR:n mukaan on lasten ja nuorten laitokset ja ammatillinen perhehoito.

⁵ Helsingin Seniorisäätiö.

⁶ Careman taival itsenäisenä yhtiönä päättyi vuoden 2011 lopussa, jolloin se sulautui emoyhtiöönsä Mehiläiseen. Saga Care Finland on ollut puolestaan osa Esperin Care-konsernia vuoden 2013 alusta lukien.

⁷ Jäljempänä vanhusten hoitolaitosten toiminta on laskettu yhteen palvelutalo- ja asumispalvelujen kanssa. Yritysten päätoimialoja tai yritystoimipaikkoja ja järjestöjen toimipaikkoja koskevissa tilastoissa rajanveto vanhusten hoitolaitosten (hoivakodit, yms.) ja muun tehostetun palveluasumisen välillä olisikin käytännössä vaikeaa.

Taulukko 2 Yritysten määrän, henkilöstön ja liikevaihdon kehitys asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa (Nace 87) yritysten kokoluokittain 2007-11, prosenttia (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	2007	2008	2009	2010	2011
Mikroyritykset:					
- osuus yrityksistä, %	67,4	65,4	60,7	59,8	57,5
- osuus henkilöstöstä, %	25,1	22,5	19,2	16,1	13,8
- osuus liikevaihdosta, %	28,1	25,1	21,7	18,9	17,1
Pienet yritykset:					
- osuus yrityksistä, %	30,9	32,8	36,7	37,3	39,2
- osuus henkilöstöstä, %	43,8	43,6	42,9	41,9	40,6
- osuus liikevaihdosta, %	44,4	43,7	42,4	41,8	40,5
Keskisuuret yritykset					
- osuus yrityksistä, %	1,1	1,1	1,9	2,0	2,4
- osuus henkilöstöstä, %	12,3	10,7	14,2	12,6	11,3
- osuus liikevaihdosta, %	11,9	10,1	14,2	11,8	11,4
Suuret yritykset:					
- osuus yrityksistä, %	0,6	0,7	0,7	0,9	1,0
- osuus henkilöstöstä, %	18,8	23,3	23,7	30,0	34,0
- osuus liikevaihdosta, %	15,6	21,1	21,6	27,5	31,0

Taulukko 3 Suurimmat yritykset asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa (Nace 87) henkilöstön mukaan 2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Päätoimiala (Nace 2008)	Henkilöstö, lkm	Aloitamisvuosi	Omistajatyyppi
Invalidiliiton Asumispalvelut Oy	vammaisten palveluasuminen	1366	2005	kotimainen
Attendo Oy	vanhusten hoitolaitokset	1275	2002	ulkomainen
Mainio Vire Oy	vanhusten palveluasuminen	876	2004	ulkomainen
Rinnekoti-Säätiö	kehitysvamm. laitospalvelut	870	1958	kotimainen
Hgin Diakonissalaitoksen Säätiö	lasten ja nuorten laitoshuolto	774	1944	kotimainen
Helsingin Seniorisäätiö	vanhusten hoitolaitokset	761	2001	kunta
Esperi Care Oy	vanhusten palveluasuminen	727	2006	kotimainen
Mikeva Oy	vanhusten palveluasuminen	698	1989	ulkomainen
Nuorten Ystävät-Palvelut Oy	lasten ja nuorten laitoshuolto	479	2006	kotimainen
KVSP Tukena Oy	kehitysvamm. laitospalvelut	350	2005	kotimainen
Carema Oy	vanhusten palveluasuminen	338	1999	ulkomainen
Aspa Palvelut Oy	mielenterveysong.as.palvelut	337	2005	kotimainen
Ruskatalojen Palveluyhdistys ry	vanhusten palveluasuminen	299	1988	kotimainen
Gaius-Säätiö	vanhusten hoitolaitokset	294	1989	kotimainen
Mediverkko Hoivapalvelut Oy	vanhusten palveluasuminen	265	2007	kotimainen
Folkhälsan Botnia Ab	vanhusten hoitolaitokset	260	2000	kotimainen
Kuurojen Palvelusäätiö	vammaisten palveluasuminen	252	1966	kotimainen
Betesda-Säätiö	vanhusten palveluasuminen	250	1975	kotimainen
Lahden Diakoniasäätiö	vanhusten hoitolaitokset	250	1950	kotimainen
Savon Vammaisasuntosäätiö	kehitysvamm. laitospalvelut	229	1989	kotimainen
Wilhelmiina Palvelut Oy	vanhusten palveluasuminen	222	1978	kotimainen
Caritas-Säätiö	vanhusten palveluasuminen	221	1999	kotimainen
Tampereen kaupunkilähetys ry	kehitysvamm. laitospalvelut	218	1960	kotimainen
Saga Care Finland Oy	vanhusten palveluasuminen	206	2006	kotimainen

2.2 Konsernit asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa

Tilastokeskuksen YTR:n pohjalta yritysrakenteita on tarkasteltu edellä muodollisesti itsenäisten oikeushenkilöiden ja yrittäjinä toimivien luonnollisten henkilöiden näkökulmasta. Sitä vastoin yritysten muodostamat **taloudelliset kokonaisuudet eli konsernit** ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Sama asia koskee tähänastisia kasvuyrittäjyyden kuvauksia, joissa ei ole otettu huomioon konserniyritysten keskinäisten liiketoimien ja yritysjärjestelyjen, kuten yhtiöittämisten vaikutuksia kasvuun. Kuitenkin kasvua tulisi verrata suhteessa konsernien ulkopuolisiin yrityksiin.

Määritelmällisesti konserni on taloudellinen kokonaisuus, jossa emoyrityksellä on yksin tai yhdessä muiden samaan konserniin kuuluvien yritysten kanssa määräämisvalta yhdessä tai useammassa muussa yrityksessä (tytäryritys). Määräämisvalta voi syntyä silloin, kun yhtiöllä on yli puolet omistetun yrityksen osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai omistavalla yrityksellä on oikeus nimittää tai erottaa enemmistö omistetun yhtiön hallituksesta. Konserniyrityksiä voivat olla osake- ja henkilöyhtiöt, osuuskunnat ja muut liiketoimintaa harjoittavat yhteisöt.⁸

Konserniyritys voi olla velvollinen laatimaan konsernitilinpäätöksen, jos sillä on määräämisvalta toisessa yhtiössä.⁹ Konsernitilinpäätös käsittää konsernituloslaskelman ja –taseen sekä muut tarpeelliset liitetiedot. Sen tarkoituksena on kuvata koko konsernin toiminnan tulosta ja taloudellista asemaa suhteessa ulkopuolisiin talousyksiköihin kuin konserniyritykset olisivat yksi yritys. Siksi konsernitilinpäätöksestä on vähennetty konserniyritysten keskinäiset liiketapahtumat. Konsernitilinpäätös sisältää myös **osakkuusyritysten** vaikutuksen konsernin tulokseen.¹⁰

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa toimi Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yhteensä 61 konserniyritystä vuonna 2011. Konserniyritysten määrä on kasvanut 32 tilastoyksiköllä vuosina 2007–11 suurten yritysten palvelutoimintojen yhtiöittämisen ja yritysostojen seurauksena. Konserniyritysten työllisyyden ja liikevaihdon kehitys on ollut reippaampaa kuin konsernien ulkopuolella jääneissä yrityksissä, mikä on nostanut konserniyritysten osuuden toimialan työllisyydestä lähes 40 prosenttiin ja liikevaihdosta yli 35 prosenttiin vuonna 2011 (Kuvio 1).¹¹

Jos katsotaan lähemmin suurimpia asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavia yrityksiä ja yhteisöjä, havaitaan, että niistä kymmenkunta oli vuonna 2011 konserniyrityksiä. Emoyhtiöinä toimivat Helsingin Diakonissalaitoksen Säätiö, Betesda-Säätiö ja Espero Care. Alakonserniemoina toimivia tytäryhtiöitä ovat Mainio Vire, Mikeva, Carema (lopettanut 2011). Muita tytäryhtiöitä olivat Invalidiiton Asumispalvelut, Attendo, Nuorten Ystävät-Palvelut ja Mediverkko Hoivapalvelut. Muutokset konsernirakenteissa voivat tapahtua kuitenkin lyhyessä ajassa.

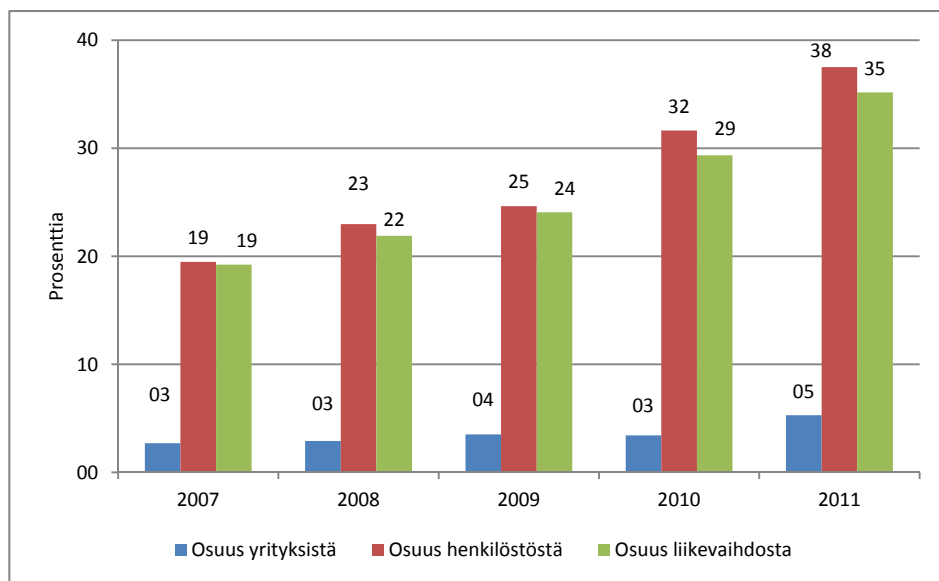
⁸ Vastaavasti kunta voi muodostaa tytäryhtiöineen konsernin. Konsernin teoreettinen käsite on todellisuudessa laajempi kuin lainsäädännön mukaan. Määräämisvalta ei ole sidottu omistajan oikeudelliseen muotoon. Konsernikokonaisuus voi muodostua yhtä hyvin yksityisen henkilön ympärille. Periaatteessa valtiokin muodostaa virastojen, liikelaitosten ja valtionyhtiöiden kanssa yhden suuren konsernikokonaisuuden.

⁹ Konsernitilinpäätöksen laadinnasta on säädetty kirjanpitolaisissa 1336/1997. Konsernitilinpäätöksen laatimisvelvollisuudesta on useita poikkeuksia, vaikka kirjanpitovelvollisella olisi määräysvalta toiseen kirjanpitovelvolliseen (vrt. pienet konsernit, alakonsernit, yms.). Poikkeukset näkyvät myös palveluasumista tuottavien yritysten kohdalla.

¹⁰ Osakkuusyritys on konserniin kuulumaton yritys, jossa konserniyrityksillä on huomattava vaikutusvalta eli yleensä vähintään viidenneksen omistus- tai äänivaltaosuus.

¹¹ Vertailussa on kysymys konserniyritysten konsolidoimattomasta liikevaihdosta.

Kuvio 1 Konserneihin kuuluvien yritysten osuus asumisen sisältävistä sosiaalipalveluista (Nace 87) 2007-11, prosenttia yritysten määrästä, henkilöstöstä ja liikevaihdosta (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

2.3 Palvelutalo- ja asumispalvelujen yritys rakenne

Palvelutalo- ja asumispalveluissa oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 485 yritystä ja 802 yritys-toimipaikkaa, joiden työllisyys oli 11 500 henkilöä ja liikevaihto lähes 660 miljoonaa euroa vuonna 2011. Palvelutalo- ja asumispalveluilla tarkoitetaan toimialaryhmää, johon kuuluvat toimialaluokituksen (Nace) mukaan vanhusten, vammaisten, ja mielenterveysongelmaisten asumispalvelut.¹² Jos mukaan lasketaan **vanhusten hoitolaitokset** (hoivakodit, yms.), oli toimialaryhmän toimipaikkojen työllisyys liki 12 900 henkilöä ja liikevaihto yli 730 miljoonaa euroa (Taulukot 4a ja b).¹³

Vanhusten hoitolaitosalan yritysten ja yritystoimipaikkojen laskeminen yhteen palvelutalo- ja asumispalveluja edustavien toimialojen kanssa on perusteltua, koska virallisen toimialaluokituksen mukaan laadituissa Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa rajanveto vanhusten tehostetun palveluasumisen ja hoitolaitoksiin rinnastettavien vanhusten hoivakotien välillä voi olla epämääräinen ja käytännön tilastojen laadinnassa hankala toteuttaa. Tämä sama tilastoyksiköiden luokitusasia koskee luonnollisesti järjestöjen toimipaikkoja, joita käsitellään jäljempänä luvussa 2.5.

Hoitolaitokset kasvattivat palvelutalo- asumispalvelutoiminnan piiriin kuuluvien yritysten määrää ainoastaan 39 tilastoyksilöllä ja yritystoimipaikkojen määrää 58 tilastoyksiköllä vuonna 2011, mutta toimialaryhmän työllisyyttä hoitolaitosten toimipaikat lisäsivät runsaalla 1 300 henkilöllä ja liikevaihtoa yli 70 miljoonalla eurolla. Vanhusten hoitolaitosalalle luetaan Tilastokeskuksen YTR:ssä

¹² Virallisessa EU:n toimialaluokituksessa palvelutalo- ja asumispalvelut sijoittuvat seuraaville toimialoille: **vanhusten asumispalvelut** (Nace 87301), **vammaisten asumispalvelut** (Nace 87302) ja **mielenterveysongelmaisten asumispalvelut** (Nace 87202).

¹³ Virallisen EU:n toimialaluokituksen mukaan **vanhusten hoitolaitokset** toimialalla (Nace 87101) tarkoitetaan ikääntyneiden hoitolaitoksia ja hoivakoteja, vanhainkoteja, veljeskoteja ja vanhusten laitoshuoltoa

päätoimialtaan kaksi suurta yritystä: Folkhälsan Botnia Ab ja Attendo Oy, joiden jättäminen yritystasoa koskevien tarkastelun ulkopuolelle ei olisi tarkoituksenmukaista¹⁴ (Taulukko 3).

Taulukko 4a Palvelutalo- ja asumispalvelujen (pl. hoitolaitokset) (Nace:t 87301-2 ja 87202) yritykset, yritystoimipaikat ja niiden henkilöstö ja liikevaihto 2007-11 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yrityksiä, lkm	Toimipaikat, lkm	Vuosi- muutos, %	Henkilös- tö, lkm	Vuosi- muutos, %	Liikevaihto, milj. euroa	Vuosi- muutos, %
2007	509	717		7338		334,3	
2008	513	766	6,8	8400	14,5	455,6	36,3
2009	506	773	0,9	9545	13,6	523,1	14,8
2010	490	800	3,5	10579	10,8	588,8	12,6
2011	485	802	0,2	11545	9,1	658,3	11,8

Taulukko 4b Palvelutalo- ja asumispalvelujen (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) yritykset, yritystoimipaikat ja niiden henkilöstö ja liikevaihto 2007-11 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yrityksiä, lkm	Toimipaikat, lkm	Vuosi- muutos, %	Henkilös- tö, lkm	Vuosi- muutos, %	Liikevaihto, milj. euroa	Vuosi- muutos, %
2007	535	745					
2008	545	804	7,9	8951		485,1	
2009	539	813	1,1	10204	14,0	559,5	15,4
2010	528	857	5,4	11692	14,5	651,0	16,3
2011	524	860	0,4	12869	10,1	732,2	12,5

Yritystilastot versus toimipaikkatilastot

Yritystason tilastojen mukaiset liikevaihto- ja henkilöstötiedot eivät välttämättä täsmää toimipaikkotason tietojen kanssa. Syynä on, että osa yrityksistä on monitoimialaisia, joilla on liiketoimintaa esimerkiksi muilla sosiaalipalvelun toimialoilla kuin palvelutalo- ja asumispalveluissa.¹⁵ Päätoimialtaan palvelutalo- ja asumispalvelutoimintaan (ml. hoitolaitokset) tilastoituvien yritysten henkilöstö olikin YTR:n mukaan 1 700 suurempi kuin toimipaikkojen työllisyys vastaavilla toimialoilla vuonna 2011. Liikevaihdon osalta erotus oli vajaat 70 miljoonaa euroa.

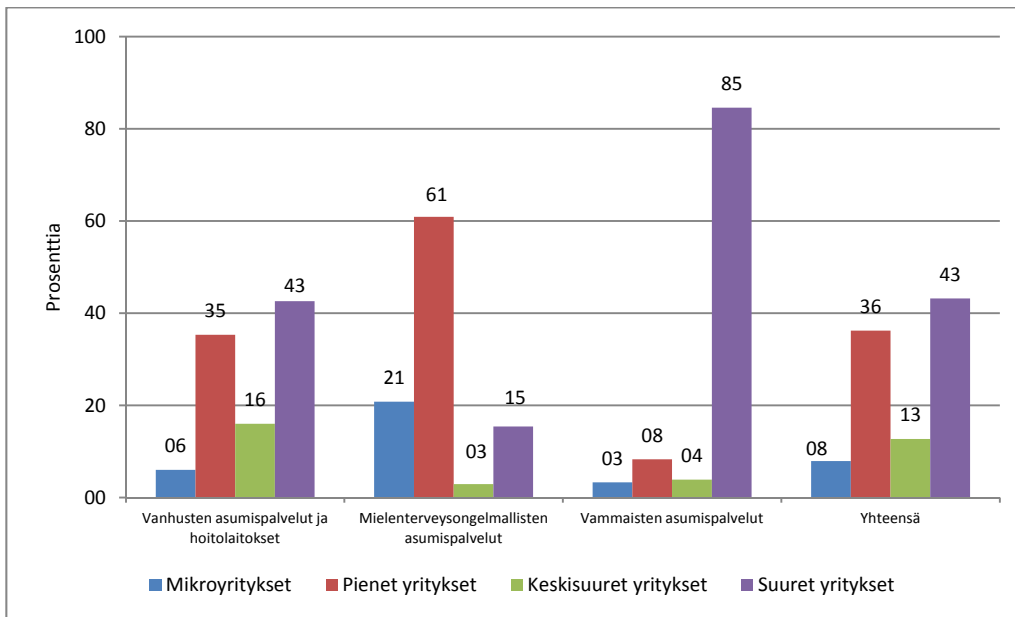
Yritysten määrä on pienentynyt palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) vuodesta 2008 lukien, mutta toimipaikkojen määrä, työllisyys ja liikevaihto ovat kasvaneet. Tämä on seurausta suurten yritysten markkinaosuuden kasvusta, markkina-alueen laajenemisesta (*geneerinen kasvu*) ja liiketoiminnan kehittymisestä uusille liiketoimintapoluille (*diversifointi*) ja yritysten **epäorgaanisesta** kasvusta yritysostojen ja fuusioiden kautta. Suurten yritysten epäorgaaninen kasvu on osittain näkynyt pienten ja keskisuurten yritysten (pk-yritysten) määrän laskuna.

¹⁴ Vanhusten hoitolaitostoiminnassa (Nace 87101) toimi 39 yritystä ja 58 yritystoimipaikkaa vuonna 2011. Kaksi suurinta yritystä olivat Attendo ja Folkhälsan Botnia, joiden yhteenlaskettu henkilöstö on kolme neljäsosaa laitoshuollon toimialan työllisyydestä. Attendon henkilöstö- ja liikevaihtotiedot kattavat yritystasolla myös varsinaisesti vanhusten asumispalveluihin (Nace 87301) tilastoituvat toimipaikat. Vaikka pääosa yrityksen toimipaikoista toimi jo vuonna 2011 vanhusten asumispalveluissa, Attendo on luettu Tilastokeskuksen YTR:ssä päätoimialtaan vanhusten hoitolaitosalalle.

¹⁵ Toisaalta päätoimialtaan muiden toimialojen yrityksillä voi olla toimipaikkoja palvelutalo- ja asumispalveluissa.

Palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) yritystoiminnan keskittyminen suuriin yrityksiin on selvempää kuin muissa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan palvelutalo- ja asumispalveluissa yhdeksän suurinta työllistää 43 prosenttia henkilöstöstä, vaikka tarkastelun kohteena ovat muodollisesti itsenäiset osakeyhtiöt eivätkä konsernit. Äärimmäistä yritystoiminnan keskittymistä edustavat vammaisten asumispalvelut, jossa yhden palveluntuottajan (Invalidiliiton Asumispalvelut) työllisyysosuus on 85 prosenttia (Kuvio 2).

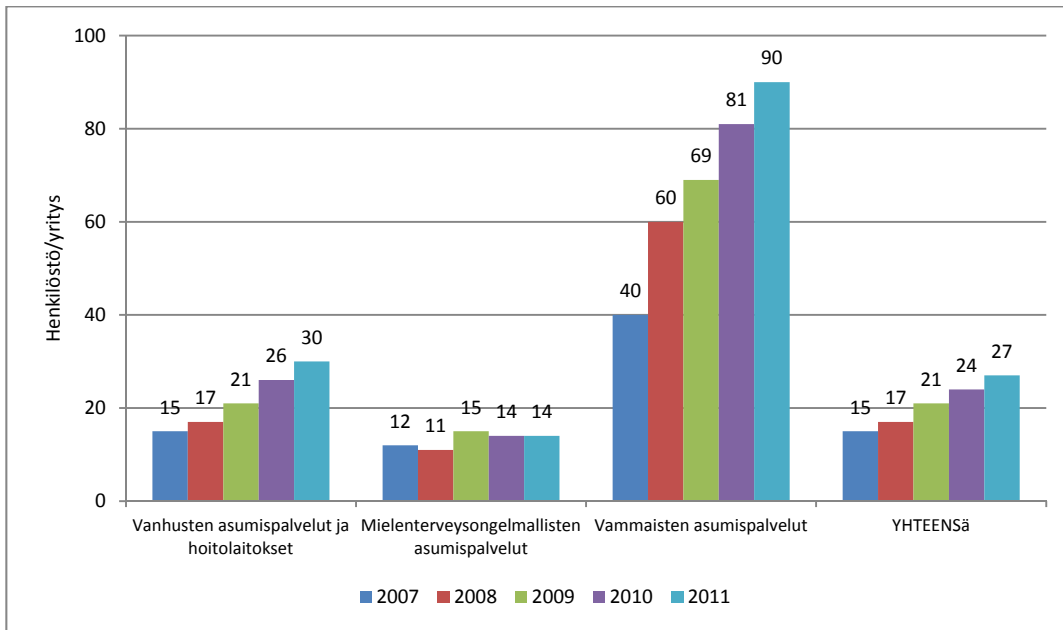
Kuvio 2 Yritysten työllisyysosuudet kokoluokittain palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) 2011, prosenttia henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikarekisteri, Tilastokeskus).

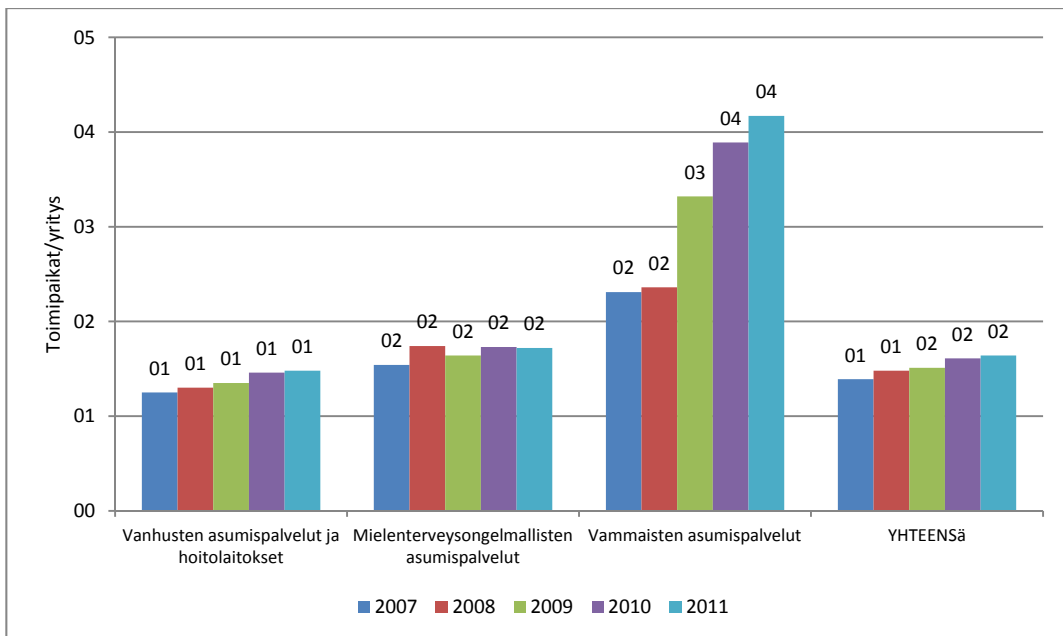
Palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (ml. hoitolaitokset) yrityskoon kasvua voidaan tarkastella suhteuttamalla henkilöstö yritysten lukumäärään. Vuosina 2007-11, eli varsin lyhyessä ajassa toimialan yrityskoko on kasvanut 15 henkilöstä 27 henkilöön (Kuvio 3). Alatoimialoitain tarkasteltuna kehitys oli nopeinta vammaisten asumispalveluissa ja toiseksi nopeinta vanhusten asumispalveluissa. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa kehitys oli loivinta. Myös toimipaikkojen määrä yritystä kohden laskettuna lisääntyi kaikilla alatoimialoilla (Kuvio 4).

Kuten edellä on todettu, keskimääräisen yrityskoon kasvu on ollut tulosta pääomasijoitusyhtiöiden ja osin ulkomaalaistaustaiseen omistukseen siirtyneiden suurten yritysten organisesta ja epäorganisaalisesta kasvusta sekä jo aiemmin tapahtuneesta järjestöjen palvelutuotannon yhtiöittämisestä. Palveluasumisessa yrityskoko on kuitenkin yhä pientä, jos yrityskoko mitataan keskimääräisellä henkilöstöllä. Tästä seuraa, ettei edes runsaan kahdenkymmenen henkilön yritys pysty pyörittämään kovinkaan suurta toimintayksikköä, jossa edellytetään ympärivuorokautista henkilöstöä.

Kuvio 3 Henkilöstön määrä yhtä yritystä kohden palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) alatoimialoittain 2007-11 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kuvio 4 Toimipaikkojen lukumäärä yhtä yritystä kohden palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) alatoimialoittain 2007-10 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

2.4 Yritystoiminta maakunnittain

Palvelutalo- ja asumispalvelujen (ml. hoitolaitokset) **yritystoimipaikoista** viidennes sijaitsi Uudellamaalla vuonna 2011. Alan henkilöstöstä ja liikevaihdosta Uudenmaalta kertyi noin neljännes. Toimialaryhmän toimipaikkatiedot on summattu maakunnittain ja toimialoittain neljältä alatoimialalta, joskin pienten maakuntien henkilöstö- ja liikevaihtotiedot ovat osittain estimoituja.¹⁶ Tämä johtuu tilastolain salassapitosäännöksistä, joiden vuoksi toimialakohtaiset alle kolme toimipaikan henkilöstö- ja liikevaihtotiedot ovat salattuja Tilastokeskuksen YTR:ssä (Taulukko 5).

Seuraavaksi eniten toimialaryhmän yritystoimipaikkoja on Pohjois-Pohjanmaalla ja Pirkanmaalla, mutta Varsinais-Suomi muodosti lähes yksitoista prosenttia toimialaryhmän henkilöstöstä ja liikevaihdosta. Alan **yrityksistä** vajaat sata piti Uttamaata kotipaikkanaan. Uusmaalaiset yritykset ovat suuria, monitoimialaisia¹⁷ ja monitoimipaikkaisia, joiden toiminnasta merkittävä osa on muualla maassa mutta pääkonttori Uudellamaalla. Tätä osoittaa se, että yritystason henkilöstöstä Uudenmaan osuus oli yli kaksinkertainen toimipaikkatason henkilöstöön verrattuna vuonna 2011.

Taulukko 5 Palvelutalo- ja asumispalvelujen (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-02, 87202) yritykset ja toimipaikat maakunnittain sekä maakuntien osuudet toimipaikkojen henkilöstöstä ja liikevaihdosta 2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yritykset, lkm	Toimipaikat, lkm	Henkilöstö, %	Liikevaihto, %
Uusimaa	96	175	24,1	25,9
Pohjois-Pohjanmaa	49	76	7,6	7,6
Pirkanmaa	34	76	9,4	9,5
Varsinais-Suomi	39	68	10,6	10,9
Pohjois-Savo	42	59	5,6	5,5
Keski-Suomi	35	59	5,6	4,9
Pohjois-Karjala	37	50	5,0	4,6
Etelä-Pohjanmaa	30	45	3,5	3,3
Satakunta	27	41	4,5	4,0
Etelä-Savo	22	34	5,1	5,2
Etelä-Karjala	24	33	2,6	2,4
Lappi	19	32	3,3	3,1
Kanta-Häme	20	30	3,8	4,0
Kainuu	15	27	2,5	2,3
Kymenlaakso	18	21	2,1	2,2
Pohjanmaa	6	13	2,4	2,2
Keski-Pohjanmaa	7	12	1,3	1,2
Päijät-Häme	3	8	1,1	1,1
Ahvenanmaa	1	1	0,1	0,1
Koko maa	524	860	100,0	100,0

Asukaslukuun suhteutettuna toimipaikkatiheys on suurin haja-asutusalueiden maakunnissa Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Karjalassa, mikä voi kertoa väestön keskimääräistä vanhemmasta ikärakenteesta ja siitä johtuvasta palvelutarpeesta mutta myös toimintayksiköiden pienestä keskimääräisestä koosta. Ahvenanmaalla, Päijät-Hämeessä ja Pohjanmaalla toimipaikkatiheys on pal-

¹⁶ Nace:t 87101, 87202, 87301 ja 87302.

¹⁷ Osa suurten monitoimialaisten ja monitoimipaikkaisten uusmaalaisien yritysten liikevaihdosta voi kertyä palvelutalo- ja asumispalvelujen ohella muistakin sosiaalipalveluista.

jon keskiarvoa pienempi, mitä selittää alueella olevien toimintayksiköiden suuri koko tai se, että yksityisellä toiminnalla ei ole maakunnassa vahvaa jalansijaa (Taulukko 6).

Toimipaikkojen keskikoko oli henkilöstöllä mitattuna suurin Pohjanmaalla, Varsinais-Suomessa ja Etelä-Savossa. Henkilöstömitoitus riippuu tietysti asiakasryhmästä (tehostettu ja tavanomainen palveluasuminen, yms.), joka vaihtelee erityyppisissä palvelulaitoksista toisistaan. Jos toimipaikkojen liikevaihto suhteutetaan henkilöstön määrään, oli suhdeluku vuonna 2011 suurin Uudellamaalla, Kymenlaaksossa, Varsinais-Suomessa ja Etelä-Savossa. Suhdeluku voi kertoa alueen kustannustasosta ja liikevaihtovaatimuksesta, mutta myös työn tuottavuudesta.

Yritysmuotoinen palvelutalo- ja asumispalvelujen tarjonta on lisääntynyt vuosina 2007-11 eniten Pirkanmaalla, Etelä-Savossa, Satakunnassa ja Kanta-Hämeessä, jos asiaa mitataan työllisyyden kehityksellä. Näissä maakunnissa henkilöstön määrä ja reaalin liikevaihto olivat kaksinkertaistuneet vuosina 2007-11. Henkilöstön lisäyksestä varsinkin Pirkanmaan osuus oli merkittävä. Liikevaihdolla mitattuna yritystoiminta on kasvanut nopeasti myös Lapissa, Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa ja Uudellamaalla. Hitainta kehitys on ollut Päijät-Hämeessä ja Kymenlaaksossa.

Taulukko 6 Palvelutalo- ja asumispalvelujen (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-02, 87202) toimipaikkatiheys, keskikoko sekä henkilöstön ja liikevaihdon kasvu maakunnittain 2007-11 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Alueen asukasluku/ toimipaikka 2011, lkm	Henkilös- tö/ toimi- paikka 2011, lkm	Henkilös- tön kasvu 2007-10, %	Liikevaih- don kasvu 2007-10, %	Liikevaihto /henkilöstö 2011, euroa
Kainuu	3011	12	23,8	50,2	52146
Pohjois-Karjala	3318	13	80,4	95,7	52623
Etelä-Karjala	4040	10	41,2	38,8	52608
Pohjois-Savo	4206	12	45,7	60,4	56146
Etelä-Pohjanmaa	4305	10	45,4	77,4	55072
Etelä-Savo	4522	19	117,4	156,2	58682
Keski-Suomi	4650	12	61,3	60,2	49556
Pohjois-Pohjanmaa	5235	13	36,1	79,9	56783
Satakunta	5526	14	115,7	148,0	50453
Keski-Pohjanmaa	5707	14	43,1	62,7	52048
Lappi	5729	13	69,6	93,3	53420
Kanta-Häme	5841	16	111,6	218,2	58870
Pirkanmaa	6467	16	189,4	241,4	57556
Varsinais-Suomi	6871	20	66,1	86,4	58441
Kymenlaakso	8659	13	24,2	39,7	59243
Uusimaa	8852	18	62,6	72,8	61212
Pohjanmaa	13777	23	189,4	241,1	53643
Päijät-Häme	25280	18	14,3	29,0	56132
Ahvenanmaa	28354	-	-	-	-
Koko maa	6281	15	67,2	90,5	56900

2.5 Järjestöt palvelujen tuottajina

Kolmannen alan yhteisöillä (yhdistykset, säätiöt: jatkossa **järjestöt**) on Suomessa perinteisesti vahva asema sosiaalipalveluissa. Järjestöjen palvelutoimintaa tuettiin aiemmin Raha-automaattiyhdistys Ray:n avustuksin. Esimerkkeinä ovat vanhusten ja erityisryhmien palveluasuminen. Ray:n järjes-

töille myönnettyjen investointiavustusten turvin syntyi 1980- ja 1990-luvuilla asumispalvelujen yksityinen toimiala ja markkinat. Hyötyäkseen Ray:n myöntämistä avustuksista kunnat tukivat yhdistysten perustamista alueelleen ja vähensivät painetta omaan palvelutuotantoon.

Kun kuntien palvelutuotanto alkoi avautua kilpailulle 1990-luvulla, näkivät liikeyritykset kuntien ja järjestöjen toiminnan yritystoiminnan kehittymisen esteenä. Pelisäännöt muuttuivat 2000-luvun alussa, kun laki Ray:n avustuksista tuli voimaan. Lain mukaan avustuksilla ei saisi aiheuttaa vähäistä suurempia kilpailuhaittoja. Avustuksia ei saa käyttää tarjouskilpailussa ja niiden saajien on pidettävä liiketoimintansa erillään aatteellisesta toiminnasta, minkä seurauksena järjestöt ovat yhtiöittäneet kaupallisen palvelutoiminnan muodollisesti itsenäisiin osakeyhtiöihin.¹⁸

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa toimi yhteensä 861 järjestöjen toimipaikkaa. Niiden työllisyys oli runsaat 16 200 henkilöä ja laskennallinen liikevaihto 970 miljoonaa euroa vuonna 2011. Palveluasuminen on tärkeä osa järjestöjen yhtiöittämätöntä palvelutuotantoa. Vuonna 2011 palvelutalo- ja asumispalvelut (Nace:t 87301-2 ja 87202) työllistivät järjestöissä yli 8 700 henkilöä, mikä muodosti 53 prosenttia järjestöjen asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen työllisyydestä. Osuus laskennallisesta liikevaihdosta 50 prosenttia (Taulukko 7).

Järjestöjen toimipaikoilla on Tilastokeskuksen YTR:n mukaan merkittävää toimintaa myös vanhus-ten hoitolaitosalalla (Nace 87101). Yhteensä järjestöjen palvelutalo- ja asumispalvelutoiminta ja hoitolaitokset työllistivät 11 200 henkilöä, mikä oli kaksi kolmasosaa järjestöjen asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen työllisyydestä vuonna 201. Järjestöt tuottavat myös lastensuojelupalveluja, kehitysvammaisten laitospalveluja ja päihdehuollon palveluja. Lisäksi niillä on tukiasunto- ja lomakotitoimintaa sekä ensi- ja turvakoteja ja toimintaa pakolaiskeskuksissa.

Järjestöjen versus yritysten toiminta

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että yritysmuotoinen palvelutoiminta on noussut 2000-luvun kuluessa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa suuremmaksi kuin järjestöjen yhtiöittämätön tuotanto. Tämä kehitys on toteutunut myös palvelutalo- ja asumispalveluissa, joskin järjestöjen vahva asema ikääntyneiden hoitolaitosalalla (hoivakodit) on tasoittanut tilannetta (Kuvio 5). Päihdehuollossa järjestöjen toiminta on edelleen selvästi suurempaa kuin yritysten toiminta. Ensi- ja turvakoteja on vain järjestöillä, sillä nämä toiminnot puuttuvat yritysten palvelutarjonnasta.

Jos kaikki yritysten ja järjestöpohjainen palvelutuotanto lasketaan yhteen, oli Suomessa 2 540 yksityisen alan toimipaikkaa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa, joiden työllisyys oli yli 35 600 henkilöä ja laskennallinen liikevaihto noin 2,1 miljardia euroa.¹⁹ Vastaavasti palvelutalo- ja asumispalveluissa ja hoitolaitosalalla (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) toimi 1 370 yksityisen alan toimipaikkaa, joiden työllisyys oli lähes 24 100 henkilöä ja laskennallinen liikevaihto 1,36 miljardia euroa vuonna 2011. Työllisyydellä mitattuna toimialaryhmä on suurempi kuin paperiteollisuus.

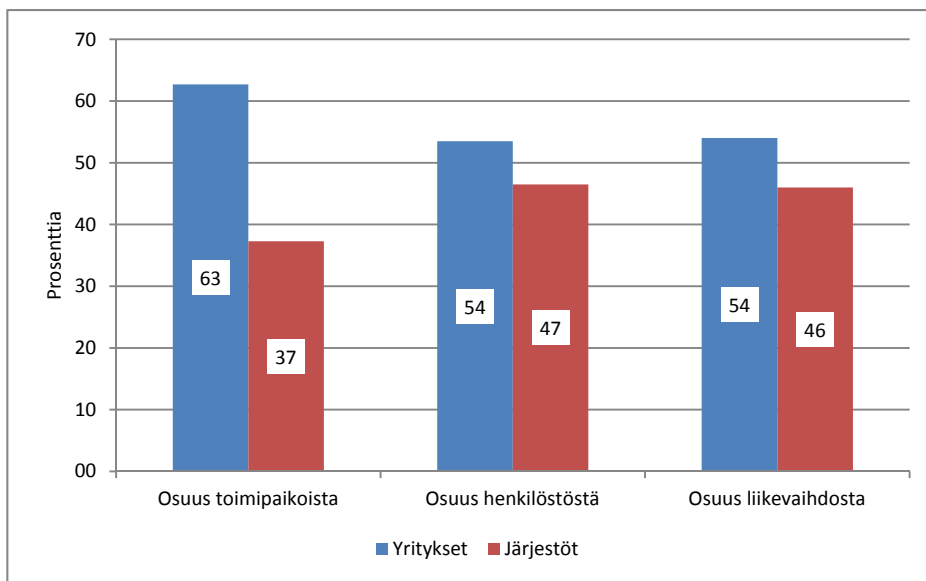
¹⁸ Laki raha-automaattiavustuksista 1056/2001.

¹⁹ Järjestöjen laskennallinen liikevaihto on arvioitu kertomalla toimialoittain niiden henkilöstö vastaavien yritystoimipaikkojen liikevaihto/henkilöstösuhteella. Luvanvaraisissa ammattikoulutusta vaativissa sosiaalipalveluissa toimipaikkojen keskimääräinen kustannusrakenne ja henkilöstömitoitukset eivät voi poiketa suuresti toisistaan yritysten ja järjestöjen toimipaikoissa. Palvelutuotannon puitteet ja vaatimukset ovat siten riippumattomia palveluntuottajan oikeudellisesta muodosta.

Taulukko 7 Asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja (Nace 87) tuottavat järjestöjen toimipaikat 2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Toimipaikkoja, lkm	Osuus toimipaikkojen henkilöstöstä, %	Osuus toimipaikkojen laskennallisesta liikevaihdosta, %
Palvelutalo- ja asumispalvelutoiminta	454	53,1	50,4
- vanhusten asumispalvelut	334	43,3	40,9
- mielenterveysongelmallisten asumispalvelut	71	4,2	4,7
- vammaisten asumispalvelut	49	5,6	4,7
Vanhusten hoitolaitokset (hoivakodit)	58	14,8	14,0
Lasten ja nuorten laitoshuolto	73	7,4	9,0
Kehitysvammaisten asumis- ja laitospalvelut	98	12,0	11,6
Päihdeongelmallisten laitospalvelut	100	6,6	7,3
Muut asumisen sisältävät palvelut	78	6,1	7,7
Yhteensä	861	100,0	100,0

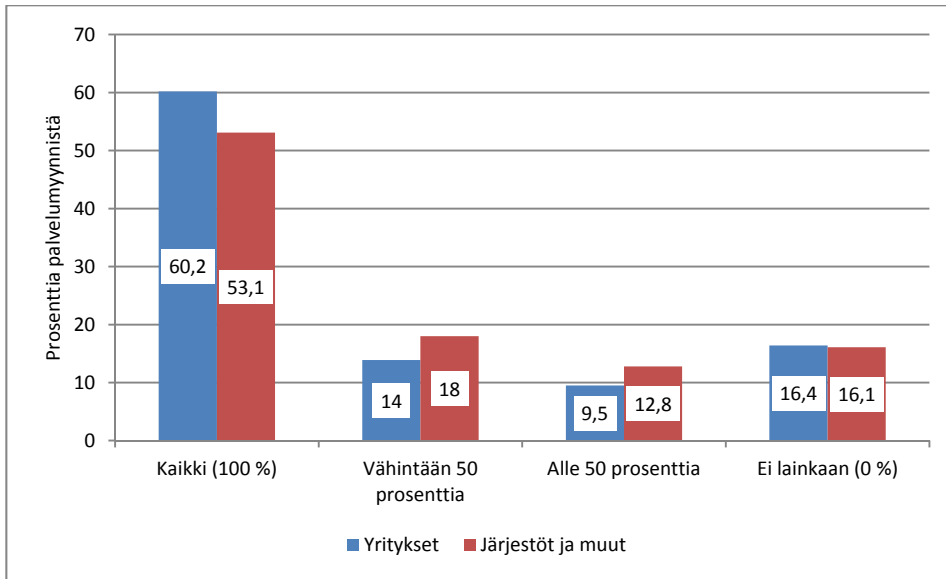
Kuvio 5 Yritysten ja järjestöjen osuudet palvelutalo- ja asumispalvelujen (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202) toimipaikoista, henkilöstöstä ja laskennallisesta liikevaihdosta 2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

2.6 Kuntien ostopalvelujen merkitys

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL:n tilastojen mukaan yksityiset sosiaalipalvelujen tuottajat ovat hyvin riippuvaisia kuntayhteisöjen ostopalveluista tai maksusitoumuksista. Sosiaalipalvelujen kaikista yritys- ja järjestömuotoisista toimintayksiköistä lähes kolme neljäsosaa myi vähintään puolet palveluistaan kuntayhteisöille vuonna 2010. Vajaalla 60 prosentilla koko palvelutoiminta nojasi kuntayhteisöjen ostopalveluihin. Yritykset ovat aavistuksen verran riippuvaisempia kuntayhteisöjen ostopalveluista kuin järjestöt, mutta erot eivät ole tilastollisesti kovin suuria (Kuvio 6).

Kuvio 6 Sosiaalipalvelualan (Nace:t 87-88) kaikki yritykset ja järjestöt kuntayhteisöjen ostopalvelut/palvelumyynnin mukaan 2010, prosenttia yrityksistä ja järjestöistä (Lähde: THL).

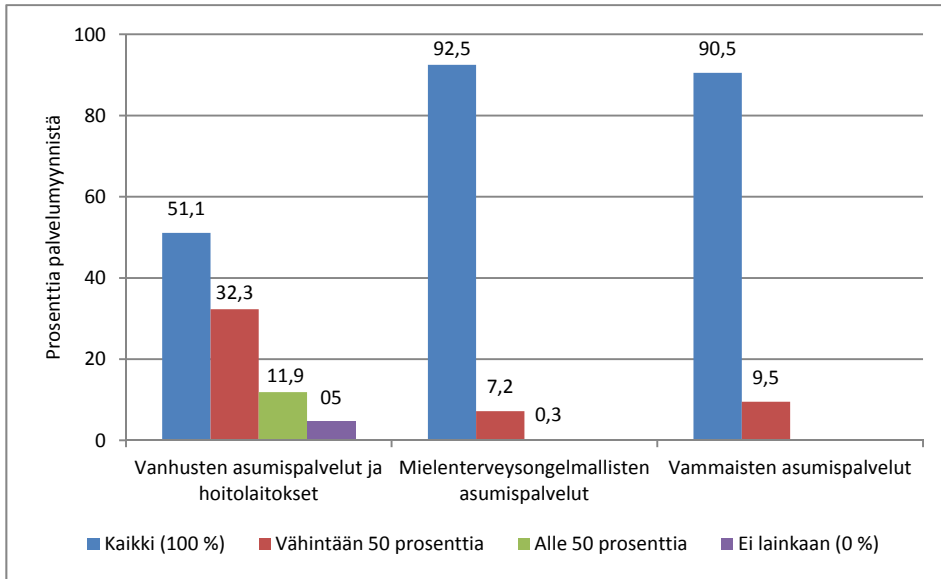
Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut

Pääsääntöisesti asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen tuottajat ovat riippuvaisempia kuntayhteisöjen ulkoistuksista ja ostopalveluista kuin avohuollon palvelujen tuottajat. Tämä johtuu siitä, että avohuollon palveluissa asiakkailla on käytössään muita maksuvälineitä, jotka saattavat perustua verotukeen tai muuhun julkiseen tukeen, jolla asiakkaan ostovoimaa on nostettu. Esimerkkeinä voidaan mainita asiakkaan valintaa tukevat kunnalliset palvelusetelit, kotitalousvähennys hoito- ja hoivapalveluista ja muista kodinhoitotoista sekä KELAn lasten yksityisen hoidon tuki.²⁰

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa kuntayhteisöjen ostopalvelujen osuus palvelumyynnistä on 80–100 prosenttia toimialasta riippuen (Kuvio 7). Mielensterveyskuntoutujien ja vammaisten asumispalveluissa lähes koko palvelumyynti perustuu sataprosenttisesti kuntayhteisöjen suoriin ostopalveluihin. Sen sijaan vanhusten asumispalveluissa on itsensä maksavia asiakkaita, sillä viidellä prosentilla palveluntuottajista ei ollut lainkaan kuntayhteisöjen ostopalveluja. Tosin epäselväksi jää, ovatko palveluntuottajat rinnastaneet palvelusetelit tilastossa ostopalveluihin vai ei.

²⁰ Lakisääteinen lasten yksityisen hoidon tuki jakaantui vuonna 2011 hoitorahaan (160 euroa/lapsi) ja tulosidonnaiseen hoitolisään (enintään 135 euroa/lapsi), Hoitotuet maksetaan suoraan lapsen vanhempien valitsemalle päivähoiton tuottajalle, joka voi olla ammattimaista päivähoitotoimintaa harjoittava henkilö (ammattinharjoittaja), yhteisö tai työsuhteinen lasten hoitaja. Lisäksi kunnat voivat maksaa lasten vanhemmille kuntalisiä Kelan kautta tai kunnan toimesta suoraan perheille. Kuntalisten merkitys on kasvanut viime vuosina siten, että ne muodostavat jo yli 50 prosenttia lasten yksityisen hoidon tuen kokonaismäärästä.

Kuvio 7 Palvelutalo- ja asumispalveluja (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) tuottavat yritykset ja järjestöt kuntayhteisöjen ostopalvelut/palvelumyynntiosuuksien mukaan 2010, prosenttia yrityksistä ja järjestöistä (Lähde: THL).

3 Yritysten perustaminen, vaihtuvuus ja kasvu

Uusien toimintansa aloittaneiden yritysten määrä on kääntynyt selvään laskuun palvelutalo- ja asumis- palveluissa vuodesta 2008 lukien. Sitä vastoin lopettaneiden yritysten määrä on lisääntynyt, minkä seurauksena yritysten määrän nettolisäys on painunut negatiiviseksi. Kuntien palvelukysynnän kasvu tehostetussa palveluasumisessa on merkinnyt sellaisten alueellisten ja paikallisten pk-yritysten toiminnan loppumista, jotka eivät pysty panostamaan ympärivuorokautisen toiminnan edellyttämiin moderneihin toimitiloihin ja henkilöstömitoituksiin.

Kasvuyritysten osuus yrityskannasta on asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa prosenttiyksikköinä mitattuna moninkertainen maamme koko jalostus- ja palvelualojen kasvuyritysten osuuteen verrattuna. Ongelmana palveluasumisessa on kasvuhakuisten pk-yritysten pieni määrä, mikä heikentää toimialan dynamiikkaa ja kehitystä yhdessä toimialan alhaisen yritysten uusperustannan kanssa.

3.1 Yritystoiminnan aloitukset ja lopetukset

Tilastokeskuksen YTR:n **aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten** tilaston mukaan uusien yritysten määrä lähti laskuun palvelutalo- ja asumis- palvelutoiminnassa vuodesta 2008 lukien, vaikka kaupalliset markkinat ovat laajentuneet kuntien palvelutoiminnan ulkoistamisen ja ostopalvelujen lisääntymisen myötä (Kuvio 8). Samalla toimintansa lopettaneiden yritysten määrä alkoi kasvaa ja yritysten nettolisäys muuttui negatiiviseksi. Tämä vahvistaa luvussa 2 todettua näkemystä yrityskentässä käynnissä olevasta rakennemuutoksesta ja yritystoiminnan keskittymisestä.

Aloittaneiden yritysten määrän supistuminen on koskettanut samanaikaisesti kaikkia palveluasumista tuottavia alatoimialoja, joita ovat vanhusten, vammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumis- palvelut. Lukumääräisesti vaikutus on silmiinpistäväntä vanhusten palvelutalo- ja asumis- palveluissa, johon on laskettu mukaan myös vanhusten hoitolaitokset (hoivakodit). Vuosina 2005–07 valinnut suuri toimintansa aloittaneiden yritysten enemmistö on kääntynyt muutamassa vuodessa lähes yhtä suureksi toimintansa lopettaneiden yritysten enemmistöksi.

Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen on poikennut ikääntyneiden palvelutalo- ja asumis- palveluista siten, että toimintansa aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrät olivat melko lähellä toisiaan ja yritysten määrän nettolisäys oli pientä jo ennen taantumavuosia 2008–09. Sen jälkeen myös mielenterveyskuntoutujien palveluissa yrityskannan nettolisäys kääntyi negatiiviseksi. Vammaisten asumis- palveluihin perustettiin muutamia yrityksiä ennen vuotta 2007, mutta sittemmin toimialalle ei ole syntynyt Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yhtään uutta yritystä.

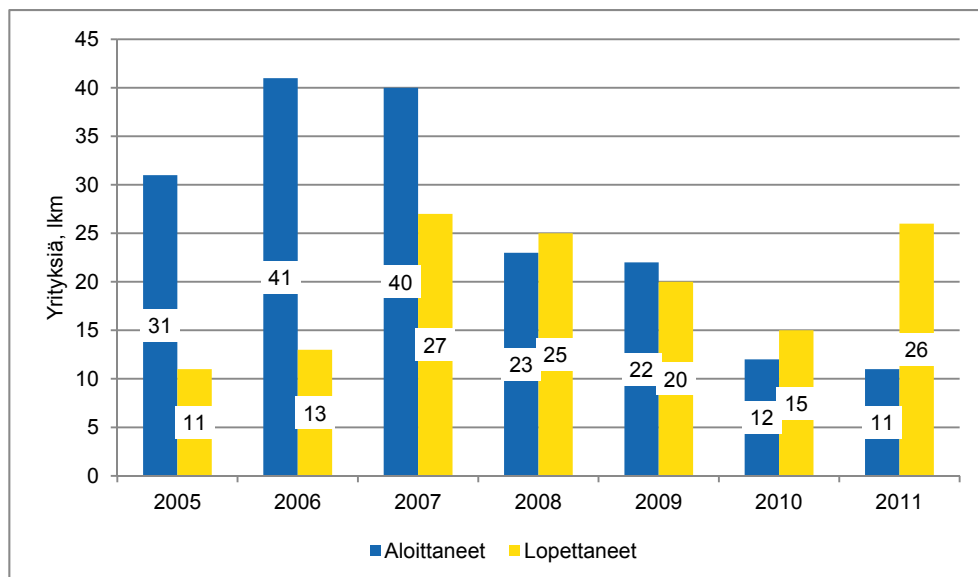
Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilastoja tulkittaessa on tärkeää tuntea tilastointiperusteet. Pääsääntöisesti yritys merkitään Tilastokeskuksen YTR:ssä aloittaneeksi silloin, kun siitä tulee työnantaja tai arvonlisäverovelvollinen. Yritys voi kirjautua tilastoon aloittaneeksi myös yhtiöittä- misen tai toiminimimuotoisen yrityksen muuttuessa yhtiömuotoiseksi, jolloin se saa uuden yritys- tunnuksen. Vastaavasti yritys katsotaan lopettaneeksi, kun se lakkaa toimimasta sekä työnantajana että arvonlisäverovelvollisena yksikkönä tai vanha yritystunnus lopetetaan.

Lopettaneeksi yritys voidaan katsoa lisäksi silloin, kun se sulautuu toiseen yritykseen.²¹ Arvon- lisäverottomia sosiaali- ja terveyspalveluja tuottavilla toimialoilla voidaan joutua Tilastokeskuksen

²¹ Tilastokeskuksen tilastointimenetelmästä seuraa, että käytettävissä olevat tilastot eivät kuvaa vain yrityksen uusperus- tantaa tai lopettamista (konkurssi ja omaehtoinen lopettaminen). Ne sisältävät myös yritys- järjestelyjen kautta syntyneet

YTR:n tilastointimenetelmistä johtuvista syistä tilanteeseen, jossa työnantajana toiminut toimimisyrittäjä kirjautuu lopettaneeksi, jos sillä ei ole enää ulkopuolisia palkansaajia, vaikka ammatinharjoittajana toimiva yrittäjä jatkaisi yritystoimintaan. Vastaavasti omistajayrittäjävetoisesti toiminut yritys kirjautuu aloittaneeksi, kun se palkkaa ulkopuolisen työntekijän.²²

Kuvio 8 Toimintansa aloittaneet ja lopettaneet yritykset palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) 2005-11, yritysten lkm (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Taulukko 8 Yritysten määrän nettolisäys palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) alatoimialoittain (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) 2005-11 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yritys nettolisäys yhteensä, lkm	Vanhusten asumispalvelut ja hoitolaitokset, lkm	Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut, lkm	Vammaisten asumispalvelut, lkm
2005	20	16	2	2
2006	28	20	2	6
2007	13	12	1	0
2008	-2	-2	3	-3
2009	2	5	-2	-1
2010	-3	-5	2	0
2011	-15	-11	-4	0

ja lopettaneet yritykset (yhtiöittämiset, sulautumiset, yritysmuodon muutokset, yms.), eli niin sanotut hallinnolliset liiketoiminnan aloitukset ja lopetukset.

²² Nämä tapaukset eivät kosketa asumisen sisältäviä pääomavaltaisia sosiaalipalveluja, joissa toiminnan pyörittäminen vaatii lähes poikkeuksetta useampia käsipareja ja palkattua työvoimaa, mutta näillä tapauksilla voi olla merkitystä esimerkiksi avohuollon sosiaalipalveluissa, joissa toimii paljon yrittäjäomistajavetoisia mikroyrityksiä.

Yrityskannan vaihtuvuus

Aloittaneiden yritysten määrän lisääntyminen ja myös lopettaneiden yritysten määrän kasvu nostivat **yrityskannan vaihtuvuutta** palvelutalo- ja asumispalveluissa vuoteen 2007 asti. Vaihtuvuuteen vaikuttavat suhdannevaihtelut ja muut täysin ulkoiset tekijät, kuten lainsäädännön muutokset ja kuntien palvelutuotannon avautuminen kilpailulle. Vuodesta 2008 lukien vaihtuvuus on alentunut toimialaryhmässä dramaattisesti. Vaihtuvuutta mitataan suhteuttamalla toimintansa aloittaneet ja lopettaneet yritykset vallitsevaan yritys-kantaan ja summaamalla suhdeluvut yhteen.

Yrityskannan vaihtuvuus liittyy ekonomistien mukaan läheisesti **innovaatioihin**, jotka ovat tärkeitä kilpailukyvyyn, tuottavuuden ja pitkän aikavälin kannattavuuden perustekijöitä. Vaihtuvuus merkitsee sitä, että heikosti kannattava liiketoiminta korvautuu tuottavammalla toiminnalla ja toimialan voimavarat hakeutuvat uusille kasvu-urille. Tehottomien yritysten poistuminen markkinoilta antaa tilaa elinkelpoisten yritysten kasvulle ja toimialan uudelleen järjestäytymiselle. Tätä yritysten ekosysteemissä tapahtuvaa ”darwinistista” kehitysprosessia kutsutaan ”luovaksi tuhoksi”.²³

Luova tuho on merkinnyt niiden paikallisten palveluasumista tuottavien pk-yritysten toiminnan loppumista, jotka ovat riippuvaisia mahdollisesti vain yhden kunnan hankinnoista, ja joilla ei ole ollut riittävästi voimavaroja toimintansa kehittämiseen. Kuntien ostopalvelujen kasvu on painottunut tehostettuun palveluasumiseen, jossa tapahtuva ympärivuorokautinen toiminta edellyttää panostuksia toimitiloihin ja riittävään henkilöstömitoitukseen. Näihin panostuksiin kaikilla pk-yrityksillä ei ole ollut voimavaroja, vaikka hoivan laadullinen taso olisi sinällään korkea.

Yrityksiä lopetetaan omaehtoisesti myös omistajayrittäjän eläkkeelle siirtymisen vuoksi ja sen takia, että yritystoiminnalle ei löydy jatkajaa, jolla olisi valmiuksia ja voimavaroja toiminnan kehittämiseen. Yritysten määrän pienenemistä ei pidä tulkita yksioikoisesti kielteiseksi asiaksi, sillä se voi olla osa luonnollista yritysten ekosysteemissä tapahtuvaa muutosta, mikä johtaa palvelutoiminnan laadulliseen parantumiseen. Huolestuttavaa olisi sen sijaan kehityskulku, jossa toimialan dynamiikka kärsii ja tuottavuuskehitys heikkenee, mikäli markkinoille ei tule uusia haastajia.

Aloittaneet ja lopettaneet yritykset maakunnittain

Yrityskannan negatiivinen kehitys, eli toimintansa lopettaneiden enemmisyys suhteessa aloittaneisiin yrityksiin on koskenut useimpia maakuntia vuosina 2010-11. Määrällisesti eniten yritysten määrä väheni Uudellamaalla ja Etelä-Pohjanmaalla. Muutamissa maakunnissa, kuten Pohjois-Karjalassa, Lapissa, Etelä-Karjalassa ja Pohjois-Pohjanmaalla toimintansa aloittaneita ja lopettaneita yrityksiä oli yhtä paljon, jolloin yritys-kannan nettolisäys muodostui nolllaksi. Ainoastaan Satakunnassa yritys-kannan nettolisäys oli enää yhden yrityksen verran positiivinen (Taulukko 9).

Uusia yrityksiä syntyi eniten Uudellamaalla ja Pohjois-Karjalassa, mutta lopettaneiden yritysten määrän kasvun vuoksi yritys-kanta ei kasvanut näissä maakunnissa. Lähes kaikissa maakunnissa yleisenä suuntauksena näyttää olevan yritysten uusperustannan supistuminen. Esimerkiksi väestömäärältään kohtuullisen kokoisissa Pirkanmaan ja Varsinais-Suomen maakunnissa ei syntynyt yhtään uutta yritystä vuosina 2010–11. Osa tilastoiduista yritys-kannan muutoksista voi koostua myös niin sanotuista yritysten hallinnollisista aloituksista ja lopetuksista.

²³ Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2011.

Taulukko 9 Yrityskannan vaihtuvuus ja yritysten nettolisäys palvelutalo- ja asumispalveluissa (Nace:t 87301-02, 87202) kahden vuoden ajanjaksoissa maakunnittain vuosina 2007-2011 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).²⁴

	Yritysten nettolisäys 2006-07, lkm	Yritysten nettolisäys 2008-09, lkm	Yritysten nettolisäys 2010-11, lkm	Aloittaneet 2010-11, lkm	Lopettaneet 2010-11, lkm
Satakunta	4	3	1	3	2
Varsinais-Suomi	4	1	0	0	0
Ahvenanmaa	0	1	0	0	0
Pohjois-Karjala	4	0	0	4	4
Etelä-Karjala	0	0	0	1	1
Pirkanmaa	3	-1	0	0	0
Keski-Pohjanmaa	0	-1	0	0	0
Pohjanmaa	-1	-1	0	0	0
Pohjois-Pohjanmaa	1	-2	0	1	1
Lappi	0	-2	0	1	1
Etelä-Savo	2	2	-1	3	4
Kymenlaakso	1	0	-1	0	1
Pohjois-Savo	2	-1	-1	0	1
Päijät-Häme	2	-1	-1	1	2
Kanta-Häme	1	-2	-1	1	2
Keski-Suomi	6	2	-2	2	4
Kainuu	1	-1	-2	1	3
Uusimaa	5	4	-5	4	9
Etelä-Pohjanmaa	6	-1	-5	1	6
Koko maa	41	0	-18	23	41

3.2 Kasvuyritykset

3.3.1 Yleistä kasvuyrittäjyydestä

Yrittäjien tai yritysten määrällinen kehitys ei luonnollisesti tavoita täysin niitä yrittäjyyteen liittyviä seikkoja, joita pidetään kansantalouden kehityksen kannalta tärkeänä. Vähintään yhtä tärkeää on, että yritykset kasvavat, toisin sanoen luovat uusia työpaikkoja ja toisaalta ovat innovatiivisia uusien tuotteiden, liiketoimintamallien, palveluprosessien sekä tuotantomenetelmien luomisessa. Tilastotiedot näistä ulottuvuuksista antavat paljon pessimistisemmän kuvan yrittäjyyden tilasta Suomessa kuin yritysten määrän nettolisäystä kuvaavat myönteiset luvut 2000-luvuilla.²⁵

Liiketaloustieteen mukaan yrityksen kasvu ilmenee muun muassa yrityksen markkinaosuuden kasvuna tai markkina-alueen laajenemisena (**geneerinen kasvu**), liiketoiminnan kehittymisenä uusille urille (**diversifiointi**) taikka yrityksen kasvuna yritysostojen ja fuusioiden kautta. Reaalitaloudessa kasvu perustuu yritysکوhtaisiin kilpailuetuihin, joita kilpailijoiden on vaikea kopioida ja joista asi-

²⁴ Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilaston rekisterikantaa ei voida täysin verrata YTR:n yrityksiä kuvaavaan vuositilastoon, jossa yritysten on täytettävä määrätty toiminnan jatkuvuuteen ja laajuuteen liittyvät kriteerit. Vuositilaston pohjalta yritystoimintaa on kuvattu tarkemmin luvussa 2.

²⁵ Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2011.

akkaiden on vaikea luopua. Erilaisia kasvuyrityksiä on paljon, ja esimerkiksi palveluyritysten kasvu ei välttämättä selity samoilla tekijöillä kuin kasvu jalostusaloilla.²⁶

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että yrityksen kasvuun vaikuttavat ainakin kolme yrityksen sisäistä asiaa: **yrityksen organisaation ja yrittäjän ominaisuudet sekä yrityksen kasvuun ja johtamiseen liittyvät strategiat**. Organisaation ominaisuuksilla viitataan yrityksen kasvutarpeeseen, toimialaan ja kasvuun tarvittaviin voimavaroihin. Esimerkiksi kaikilla pienillä aloittavilla yrityksillä ei ole riittävästi nopeaan orgaaniseen kasvuun tarvittavia henkilöstö- ja taloudellisia voimavaroja tai uskottavuutta markkinoilla asiakkaiden tai rahoittajien mielestä.

Selvitysten mukaan ne yritykset, jotka ovat syntyneet yritys- ja omistusjärjestelyjen kautta vanhoista yrityksistä, voivat päästä paremmin alkuun kuin puhtaalta pöydältä aloittavat uudet yritykset, koska niillä on useimmiten tuotannontekijät, markkinat ja asiakkaat valmiina. Palveluasumisessa näihin tapauksiin voidaan rinnastaa järjestöjen palvelutuotannon yhtiöittämisen tuloksena syntyneet yritykset. Kasvuyritykset ovatkin palveluasumisessa usein lähtökohtaisesti suurempia kuin muut yritykset omistajayrittäjävetoisista aloittavista yrityksistä puhumattakaan.

Yritysosot kasvukeinona

Asumispalveluissa suurten yritysten kasvu on tapahtunut samanaikaisesti uusia toimintayksiköitä perustamalla ja yrityskauppojen myötä. Yrityksen omaan toiminnan laajentamiseen tai sisäiseen kehittämiseen verrattuna yrityskaupat on nopeampi tapa vahvistaa markkina-asemia. Yritysostoilla voi olla jo lyhyellä aikavälillä merkittävä vaikutus ostajayrityksen koko liiketoimintaan. Yritysostoihin tarvittavat taloudelliset panostukset ovat myös usein suurempia ja riskit huomattavasti suurempina kuin yrityksen laajentaessa toimintaansa orgaanisesti.

Suurille asumispalveluja tuottaville yrityksille yritysostoilla on ollut keskeinen asema ensinnäkin jalansijan saamisessa Suomen markkinoilla ja sen jälkeisessä ripeässä kasvussa. Yritysostoja on hyödynnetty sen vuoksi, että on haluttu vallata markkinaosuuksia, lisätä omaa tuotantokapasiteettia, siirtyä uusille maantieteellisille markkina-alueille tai laajentaa liiketoimintaa muihin asumisen sisältäviin sosiaalipalveluihin. Joskus motiivina on voinut olla inhimilliseen pääomaan liittyvä osaamisen hankinta tai henkilöstöön liittyvien voimavarojen lisääminen.

Kilpailijoiden määrän vähentäminen ei ole ollut välttämättä ensisijainen tavoite yritysostoissa. Tosin pienillä maakunnallisilla tai paikallisilla markkinoilla alueella toimivien hoiva-alan yritysten kilpailu voi merkitä sitä, että jalansijan saaminen omia toimintayksiköitä perustamalla on työlästä, jolloin kasvutavoitteisiin päästään helpommin yritysostojen avulla. Suurten palvelutalo- ja asumispalveluja tuottavien yritysten ostokohteet ovat yleensä samalla toimialalla toimivia pk-yrityksiä, joskin ydintoimintaa on kasvatettu myös muihin ikääntyneiden ja erityisryhmien palveluihin.

Laaja-alaisella sosiaalihuollon palvelujen tuotannolla on pyritty kokonaistoimittajuuteen ja määrättyihin synergiaetuihin edellyttäen, että ostokohteiden toiminta sopii välttämättömien sopeuttamistoimien jälkeen ostajayrityksen toimintaan. Samalla on mahdollista vähentää yksittäisiin palvelutuotteisiin liittyviä tai paikallisia markkinoita koskevia tulosten vaihteluja ja riskejä, jotka voivat johtua toimialan kilpailutilanteesta, kuntien palvelutuotannon ulkoistamisesta tai muissa yrityksen ulkoisissa tekijöissä, kuten lainsäädännössä tapahtuvista muutoksista.

²⁶ Eroja on myös samoilla toimialoilla toimivien yritysten välillä. Yritysten erilaisuus voimavarojen, toimintatilan ja liiketoimintamallin suhteen vaikuttavat kasvumahdollisuuksiin onnekkaasta ajoituksesta puhumattakaan. Ilmiön monimuotoisuudesta kertoo se, että kasvu voi tapahtua yritysryppäiden tai verkottumisen kautta.

Asumis- ja muissa hoivapalveluissa ostetut yritykset ovat olleet tähän asti muutamia yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta (Saga Care Finland, Human Care Network, yms.) omistajayrittäjävetoisia pk-yrityksiä. Nämä ovat aloittaneet toimintansa 1990-luvun lopulla tai 2000-luvun alussa aivan erillisessä markkinatilanteessa, kun kunnat alkoivat laajemmin ulkoistaa omaa palvelutuotantoaan yksityisille toimijoille. Pk-yrityksille yritysmyynnin motiiveina ovat usein omien kehittämisresurs-sien puute, eläkkeelle siirtyminen tai hyvän myyntitilaisuuden (tarjouksen) hyödyntäminen.

Käytännössä yrityskaupat voidaan toteuttaa **omistusosuuskauppana** tai **liiketoimintakauppana**. Omistusosuuskauppa on tapahtuma, jossa myydään osa tai kaikki yrityksen omistukseen oikeuttavat osakkeet tai osuudet ja myyjänä on niiden omistaja, joka saa rahat ja maksaa mahdollisesta myynti-voitosta verot. Liiketoimintakaupalla tarkoitetaan tapahtumaa, jossa kaupan kohteena on osa tai koko yrityksen liiketoiminta ja myyjänä yhtiö eivätkä omistajat, koska he eivät omista yrityksen liiketoimintaa, eivätkä sinne kertynyttä omaisuutta henkilökohtaisesti.²⁷²⁸

3.2.2 Kasvuyritykset tilastollisesti

Suomen Yrittäjät ry:n, Finnvera Oyj:n ja TEM:n yhteistyössä syksyllä 2012 teettämän pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan **pk-yritysbarometrin** mukaan vajaa 30 prosenttia asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavista (Nace 87) pk-yrityksistä oli kasvuhakuisia, mikä on vähemmän kuin maamme yrityskentässä keskimäärin. Voimakkaasti kasvuhakuisia ei ollut yhtään. Noin 50 prosenttia pyrkii lähinnä säilyttämään asemansa kiristyvässä kilpailussa, mikä voi edellyttää myös kasvua (Kuvio 9).²⁹

Tarkastelussa pk-yrityksillä tarkoitetaan mikroyrityksiä, pieniä yrityksiä ja keskisuuria yrityksiä, joiden henkilöstö on alle 250 henkilöä. Vähintään 250 henkilöä työllistävät yritykset ovat suuria yrityksiä, jotka eivät lähtökohtaisesti kuulu pk-yritysbarometrin suhdanneseurannan piiriin. Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa kasvuodotukset olisivat todennäköisesti paremmat, jos tarkaste-lussa olivat myös toimialan suuret yksityiset palvelujen tuottajat. Yrityskyselyihin perustuva kasvu-hakuisuus ei myöskään tarkoita sitä, että kasvu oikeasti toteutuu.³⁰

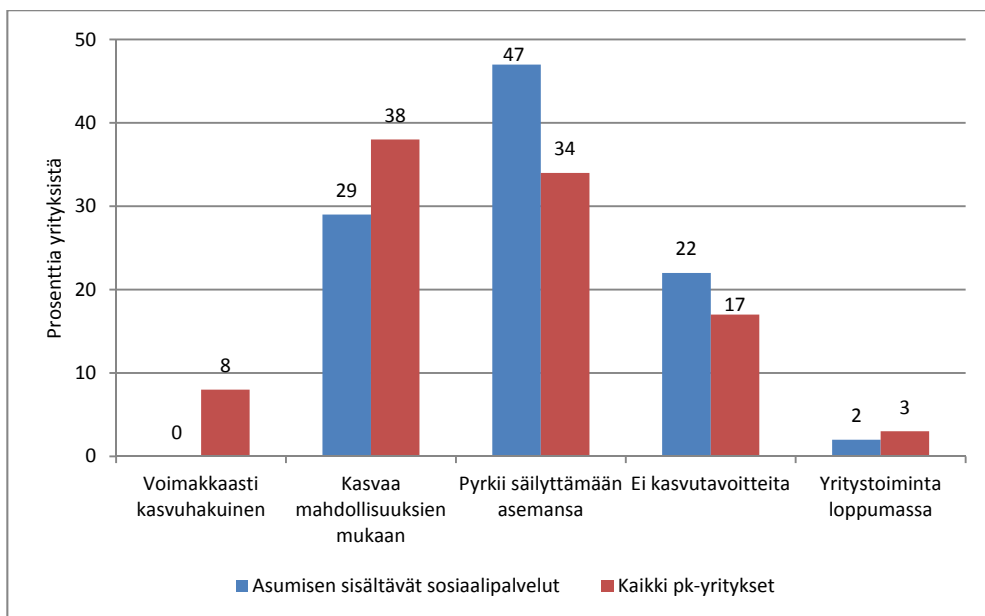
²⁷ TEM: Yrittäjäyyskatsaus 2011, Helsinki 2011.

²⁸ Pienten yritysten kauppamuotona on usein omistusosuuskauppa ja suurten yritysten kauppamuotona liiketoiminta-kauppa, mutta kauppatavan määrittelee yleensä ostajayritys.

²⁹ Pk-yritysbarometri perustuu yrityskyselyihin, joiden piirissä oli noin 3 900 pk-yritystä. Asumisen sisältäviä sosiaali-palveluja tuottavista pk-yrityksistä kyselyihin vastasi syksyn 2012 barometriin vajaa 50 yritystä kysymyksestä riippuen.

³⁰ Näkemykset kasvusta perustuvat yritysten lähiajan tavoitteisiin ja vastuuhenkilöiden subjektiivisiin odotuksiin yrityk-sen menestyksestä.

Kuvio 9 Asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavien (Nace 87) pk-yritysten ja kaikkien maamme pk-yritysten kasvuhakuisuus 2012, prosenttia yrityksistä (Lähde: Syksyn 2012 pk-yritysbarometri).

EK:n kasvuyritystutkimus

Asumisen sisältävissä yksityisissä sosiaalipalveluissa (Nace 87) **toteutunutta kasvua** on tarkasteltu Elinkeinoelämän Keskusliitto EK:n syksyllä 2012 teettämän selvityksen pohjalta. EK:n selvityksiä on hyödynnetty myös TEM:n yrittäjyyskatsauksissa. Tarkastelussa on otettava huomioon, että siihen sisältyy palvelutalo- ja asumispalvelujen ohella muita asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavia yrityksiä. Muut asumisen sosiaalipalvelut käsittävät lähinnä lastensuojelupalvelujen tuottajia, sillä muiden alojen yritysmuotoisia palveluntuottajia on vähän.³¹

EK:n teettämässä selvityksessä kasvuyrityksiksi on luokiteltu kaikki ne yritykset, jotka ovat lisänneet liikevaihtoaan vähintään kymmenen tai yli 30 prosenttia kolmena peräkkäisenä vuonna. Kasvuyritykset on jaettu EK:n selvityksessä edelleen kahteen ryhmään sen mukaan, saavuttiko tai rikoiko yrityksen liikevaihto ensimmäisenä kasvun vuonna 1,7 miljoonan euron rajan vai ei. Tarkasteluajanjakso on kattanut kahdentoista vuoden tarkasteluajanjakson 1999–2011. Selvitys on pohjautunut Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoihin.

Kasvuyrityksiä, joiden liikevaihto oli kohonnut vähintään kymmenen prosenttia kolmena peräkkäisenä vuotena, oli Suomessa Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yhteensä 7 514 vuonna 2011, mikä muodosti 2,82 prosenttia yritys-kannasta (pl. alkutuotanto). Näistä vähintään 30 prosentin liikevaihdon kasvu saavuttaneita oli 1 423, eli 0,53 prosenttia yritys-kannasta. Kasvuyritysten määrä väheni tuntuvasti vuosina 2009–10. Vuonna 2011 tapahtuneesta myönteisestä kehityksestä huolimatta kasvuyritysten määrä oli yhtä matalammalla tasolla kuin ennen vuotta 2009.

Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa oli puolestaan 78 yritystä, jotka kasvattivat kolmena peräkkäisenä vuotena liikevaihtoaan vähintään kymmenen prosenttia. Toimialaryhmän yritys-kantaan (1 154 yritystä) suhteutettuna kasvuyrityksiä oli 6,76 prosenttia, mikä oli prosenttiyksiköinä mitattuna yli kaksi kertaa enemmän kuin yritys-kentässä keskimäärin vuonna 2011. Asumisen sisältävissä

³¹ Muita asumisen sisältäviä yritys-muotoisia palveluntuottajia esiintyy vain vähäisessä määrin vammaisten laitoshuollossa, kehitysvammaisten laitos- ja asumispalveluissa ja päihdehuollossa.

sosiaalipalveluissa kasvuyritysten määrä kuitenkin pieneni edelliseen kolmivuotiskauteen verrattuna, mutta koko yritys kentässä kasvuyritysten määrä lisääntyi (Taulukko 11).

Vähintään 30 prosentin liikevaihdon kasvun saavuttaneita **gasellirytyksiä** oli asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa yhteensä 12 yritystä, eli 1,04 prosenttia yritys kannasta, mikä oli huomattavasti maamme koko yritys kentän keskiarvon (0,53 %) yläpuolella. Näin katsottuna yksityisiä asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja voidaan kutsua hyvällä syyllä todelliseksi kasvualaksi. Tosin edelliseen kolmivuotiskauteen verrattuna myös gasellirytysten määrä pieneni asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa, vaikka gasellirytysten määrä nousi koko yritys kentässä.

Taulukko 10 Kasvuyritysten määrä ja osuus yritys kannasta sosiaali- ja terveystalveluissa (Nace:t 86-88) ja koko yritys kentässä 2009-11 pl. alkutuotanto (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kaikki kasvuyritykset:	Yli 10 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys kannasta, %	Yli 30 % kasvaneet, lkm	Osuus yritys kannasta, %
Terveystalvelut				
- 2009	456	3,23	66	0,47
- 2010	466	3,22	73	0,50
- 2011	484	3,23	71	0,47
Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut				
- 2009	75	6,58	5	0,44
- 2010	81	7,10	15	1,31
- 2011	78	6,76	12	1,04
Avohuollon sosiaalipalvelut				
- 2009	111	5,22	21	0,99
- 2010	98	4,53	13	0,60
- 2011	100	4,55	10	0,45
Sosiaali- ja terveystalvelut yht.				
- 2009	642	3,70	92	0,53
- 2010	645	3,63	101	0,57
- 2011	662	3,61	93	0,51
Yritys kenttä yhteensä				
- 2009	7676	2,91	1262	0,48
- 2010	6943	2,64	1236	0,47
- 2011	7514	2,82	1423	0,53

Kasvuyrittäjyys yli 10 henkilön yritysistä

Edellä esitetyssä tarkastelussa, jossa kasvuyritysten kokoa ei ole määritelty millään tavoin, merkittävä osa kasvuyrityksistä ja yritys kannasta oli alle kymmenen henkilön mikroyrityksiä, jotka jakautuivat alle kaksi henkilöä työllistäviin **ammatin- ja liikkeenharjoittajiin** sekä 2-9 henkilön **pien-työnantajiin**. Varsinkin ammatinharjoittajapohjalta toimivien yritysten sisällyttäminen tarkasteluun voi antaa harhaanjohtavan käsityksen todellisesta kasvuun pyrkivästä yrittäjyydestä. Ammatinharjoittajien osuus yritys kannasta vaihtelee myös toimialojen välillä melko paljon.

Kasvuyrittäjyyttä koskevaa kuvausta täydentää tarkastelu, jossa kohdejoukko rajataan vain niihin yritys iin, joiden liikevaihto ylitti 1,7 miljoonaa euroa. Tarkastelussa kasvuyritykset suhteutetaan edelleen yritys kantaan, joka koostuu vähintään kymmenen henkilön yritysistä. Näin katsottuna kasvuyrityksiä ja nopean kasvun gasellirytyksiä oli terveystalveluissa suhteellisesti enemmän kuin

yrittäjien keskimäärin 2011. Asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa ja avohuollon sosiaalipalveluissa kasvuyrityksiä oli sen sijaan keskimääräistä vähemmän (Taulukko 11).

Taulukko 11 Liikevaihdoltaan yli 1,7 miljoonan euron kasvuyritysten määrä ja osuus vähintään kymmenen henkilöä työllistävästä yrityksistä sosiaali- ja terveyspalveluissa (Nace:t 86-88) ja koko yrityssectissä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kasvuyritykset, joiden liikevaihto yli 1,7 milj. euroa:	Yli 10 % kasva- neet, lkm	Osuus yritys- kannas- ta, %	Yli 30 % kasva- neet, lkm	Osuus yritys- kannasta, %	Yrityskan- ta: väh. 10 henkilön yritykset
Terveyspalvelut					
- 2009	12	5,15	0	0,00	233
- 2010	11	4,82	2	0,88	228
- 2011	11	4,55	4	1,65	242
Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut					
- 2009	6	1,33	0	0,00	448
- 2010	10	2,17	2	0,44	459
- 2011	13	2,64	1	0,20	491
Avohuollon sosiaalipalvelut					
- 2009	1	0,80	0	0,00	125
- 2010	2	1,61	0	0,00	124
- 2011	1	0,68	0	0,00	146
Sosiaali- ja terveyspalvelut yht.					
- 2009	19	2,36	0	0,00	806
- 2010	23	2,84	4	0,49	811
- 2011	25	2,84	5	0,57	879
Yrityskenttä yhteensä					
- 2009	506	2,91	60	0,35	17365
- 2010	461	2,64	67	0,38	17449
- 2011	504	2,75	82	0,45	18332

4 Kuntayhteisöjen ostopalvelutoiminta

Kuntien laskennallisen palvelukysynnän arvo oli palveluasumisessa yli 2,2 miljardia euroa vuonna 2011. Tästä kuntien oma palvelutuotanto muodosti yli 40 prosenttia. Muilta julkisyhteisöiltä (kuntayhtymät) ostetun tuotannon osuus oli 20 prosenttia. Yksityiset ostopalvelut muodostivat vajaat 40 prosenttia kuntien palvelukysynnästä. Rahamääräisesti kuntien yksityiset ostopalvelut olivat lähes 830 miljoonaa euroa, minkä lisäksi kuntayhtymän hankkivat yksityisiä ostopalveluja 100 miljoonalla eurolla.

Edellä esitetyt luvut kuntien ja kuntayhtymien suorista ostopalveluista eivät sisällä palvelusetelipohjaista yksityistä palvelutuotantoa, jota hyödynsi vanhusten ja vammaisten palveluasumisessa lähes 30 kuntaa ja kuntayhtymää vuonna 2011. Rahamääräisesti palvelusetelipohjainen palvelutuotanto on vähäistä mutta voimakkaasti laajenevaa. Tätä osoittaa se, että kymmenissä kunnissa suunnitellaan palvelusetelien käyttöönottoa vanhusten ja vammaisten palveluasumiseen.

4.1 Ulkoistettu palvelutuotanto

Tilastokeskuksen kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastojen mukaan sosiaalihuollon **yksityisten asiakaspalvelujen** ostot eli ulkoistukset olivat 1,97 miljardia euroa vuonna 2011.³² Summasta peruskuntien osuus oli 91 prosenttia. Kuntayhtymien ostot olivat yhdeksän prosenttia, eli vajaat 180 miljoonaa euroa. Talous- ja toimintatilastojen lukuja on korotettu kuntayhteisöjen saamalla laskennallisella viiden prosentin **piilevän arvonlisäveron** palautuksella, jotta luvut vastaisivat paremmin rahasummaa, jonka kunnat ja kuntayhtymät ovat maksaneet yksityisille palveluntuottajille.³³

Piilevä arvonlisävero tarkoittaa sitä, että arvonlisäverottomia palveluja tuottavat sosiaali- ja terveyspalvelun yritykset joutuvat hankkimaan toimintaansa arvonlisäverollisia tavaroita, palveluja ja investointihyödykkeitä, joihin sisältyvää veroa ne eivät voi vähentää. Hankinnat kirjautuvat bruttomääräisinä yritysten kirjanpitoon ja ne otetaan huomioon myyntihinnoissa. Myös kuntien ja kuntayhtymien palvelutuotanto on arvonlisäverotonta, jos toiminta ei ole arvonlisäverolain säännösten mukaista, liiketoiminnan muodossa tapahtuvaa tavaroiden ja palvelujen myyntiä.

Kunnat saavat kuitenkin verottomaan palvelutuotantoon liittyvien tavara- ja palveluostoihin sisältävän arvonlisäveron palautuksena takaisin valtiolta. **Palautusoikeus** vastaa arvonlisäverollisen yrityksen oikeutta vähentää omiin hankintoihinsa sisältyvät arvonlisäverot verotuksessa. Palautusoikeus koskee myös verottomiin yksityisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin sisältyvää piilevää arvonlisäveroa, jonka suuruudeksi on määritelty arvonlisäverolaisissa viisi prosenttia palvelun tai tavarantoiminnan ostohinnasta. Palautusoikeus on ollut maassamme voimassa vuodesta 2002 lukien.³⁴

Palvelutalo- ja asumispalveluissa kuntien ja kuntayhtymien yksityisten asiakaspalvelujen ostot olivat palvelutalo- ja asumispalveluissa 928 miljoonaa euroa vuonna 2011, mikä oli 47 prosenttia

³² Määritelmällisesti **yksityiset asiakaspalvelut** ovat kuntalaisille tarkoitettuja lopputuotepalveluja, jotka on hankittu ulkopuoliselta yksityiseltä palveluntuottajalta. Ulkopuolinen yksityinen palveluntuottaja voi olla yksityinen yritys tai järjestö. Asiakaspalveluja voidaan ostaa myös toiselta julkisyhteisöltä (muu kunta, kuntayhtymä, valtion laitos). Kunnan omaan palvelutuotantoon hankitut palvelut (mm. ateria- ja siivouspalvelujen ostot kunnalliseen palvelukotiin) eivät ole asiakaspalveluja, vaan **välituotepalvelujen** ostoja.

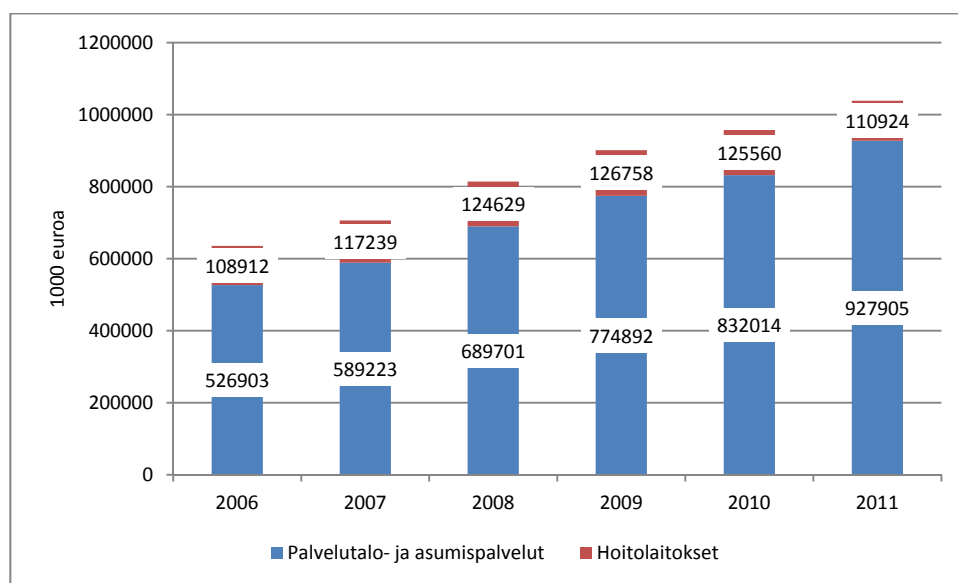
³³ Korjaus on tehty, koska yksityisiltä palveluntuottajilta hankitut sosiaali- ja terveydenhuollon asiakaspalvelut kirjautuvat kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastoihin nettona, sillä niistä on vähennetty viiden prosentin laskennallinen *piilevän arvonlisäveron* palautus kunnille ja kuntayhtymille. Ks. tarkemmin piilevästä arvonlisäverosta: Lith, Pekka: Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinat, 2011.

³⁴ Arvonlisäverolaki 1501/1993.

kuntayhteisöjen kaikista yksityisistä sosiaalihuollon asiakaspalvelujen ostoista.³⁵ Jos summaan lisätään vanhusten ja vammaisten laitoshuollon yksityiset asiakaspalvelut, nousee ostopalvelujen kokonaismäärä 1,039 miljardiin euroon. Summasta peruskuntien palveluostot olivat 90 prosenttia. Kuntayhtymien osuus oli kymmenen prosenttia, eli 104 miljoonaa euroa (Kuvio 10).

Kasvu on ollut kuntayhtymissä suurempaa kuin kunnissa, mikä on nostanut kuntayhtymien osuutta yksityisistä ostopalveluista. Yksityisten asiakaspalvelujen ostot eivät sisällä kunnallisilla palveluseteleillä hankittuja palveluja, sillä palveluseteleistä yksityisille tuottajille maksetut korvaukset kirjautuvat kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastossa avustuksiin, eikä niistä ole saatavilla talous- ja toimintatilastoista kovinkaan paljon eriteltyä tietoa. Palvelusetelien lisääntyvä suosio voi leikata suoraan ulkoistettujen palvelujen tai ostopalvelujen kasvua tilastollisesti.

Kuvio 10 Kuntien ja kuntayhtymien yksityisten asiakaspalvelujen ostot palvelutalo- ja asumispalveluissa sekä vanhusten ja vammaisten hoitolaitoksissa 2006-11³⁶ (Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

4.2 Kuntien laskennallinen palvelukysyntä

4.2.1 Palvelukysyntä rahamääräisesti

Ostopalvelujen rahamäärä tai niiden **käyttökustannusosuus** eivät yksinomaan paljasta siitä, kuinka sosiaalihuollon palvelujen tuotanto on kunnassa järjestetty. Lisätietoja saadaan, kun arvioidaan kuntien **palvelukysyntä**. Arvio palvelujen kokonaiskysynnästä saadaan, kun kuntien laskennalliseen oman tuotannon arvoon³⁷ lisätään tehtävittäin (toimialoittain) asiakaspalvelujen ostot ja siitä vähennetään asiakaspalveluista saadut myyntitulot muilta julkisyhteisöiltä ja yksityisiltä yhteisöiltä. Pohjatiedot perustuvat Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastoon.

³⁵ Yksityisiä asiakaspalveluja koskevat tilastoluvut kattavat hyvin vanhusten ja vammaisten asumispalvelut, jonka lisäksi niihin sisältyy asianomaisille asiakasryhmille järjestettyä päivätoimintaa. Sen sijaan mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa yksityiset ostopalvelut jäävät tässä pääosin tilastojen katveeseen.

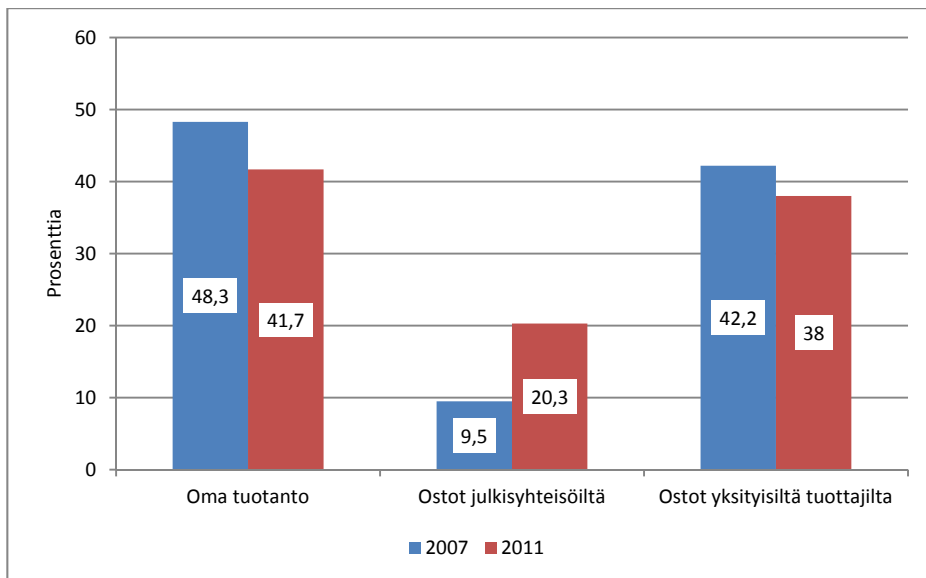
³⁶ Luvuissa on otettu huomioon laskennallinen piilevä viiden prosentin arvonlisävero.

³⁷ Kuntien oman tuotannon laskennallinen arvo koostuu työvoimakustannuksista, ostajahintaisista välituoteostoista ja pääoman kulumisesta. Välituoteostot koostuvat kuntien talous- ja toimintatilaston mukaisista aine- ja tarvikeostoista, palveluostoista (pl. asiakaspalvelut), ulkopuolisista vuokrista ja muista menoista, jotka on korotettu ostajahintaisiksi laskennallisella arvonlisäveroprosentilla.

Laskennallinen palvelukysyntä kuvastaa **kuntamarkkinoiden potentiaalista arvoa**, joka oli palvelutalo- ja asumispalvelujen³⁸ osalta yli 2,2 miljardia euroa vuonna 2011. Luku sisältää Kainuun maakuntayhtymän, joka vastasi alueella kuntien sosiaalipalvelujen järjestämisestä (pl. lasten päivähoito) vuosina 2005-12.³⁹ Alan palvelukysynnästä peruskuntien oma palvelutuotanto oli arviolta 930 miljoonaa euroa, asiakaspalvelujen ostot yksityisiltä palveluntuottajilta 850 miljoonaa euroa ja asiakaspalvelujen ostot muilta julkisyhteisöiltä 450 miljoonaa euroa (Kuvio 11).⁴⁰

Palvelukysynnän reaalin arvo on kohonnut noin 50 prosenttia vuosina 2007-11, mikä tarkoittaa noin 12-13 prosentin keskimääräistä vuotuista kasvua. Palvelutarpeen kasvu on näkynyt samanlaisesti kuntien oman tuotannon, muilta julkisyhteisöiltä ostettujen palvelujen ja yksityisten ostopalvelujen kasvuna. Eniten ovat kasvaneet kuitenkin muilta julkisyhteisöiltä, kuten kuntayhtymiltä ostetut palvelu. Niiden määrä on yli kaksinkertaistunut vuosina 2007-11. Kuntien oman tuotannon määrä kohosi 30 prosenttia ja yksityiset ostopalvelut lisääntyivät 35 prosenttia.

Kuvio 11 Kuntien laskennallinen palvelukysyntä palvelutalo- ja asumispalveluissa 2007 ja 2011 tuottajatyypeittäin, prosenttia (Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

4.2.2 Palvelukysyntä asiakaspaikoittain

Kuntien palvelukysyntää voidaan lähestyä vaihtoehtoisesti **asiakaspaikkojen määrän** pohjalta. Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastoissa asiakkaat on ryhmitelty vanhusten asumispalveluissa sekä ryhmämuotoisissa asumispalveluissa palveluntuottajan mukaan seuraavasti: kuntien omat asiakaspaikat, myydyt asiakaspaikat, kuntayhtymiltä ja muilta kunnilta ostetut asiakaspaikat sekä yksityisiltä palveluntuottajilta ostetut asiakaspaikat. Kuntien **palvelukysyntä** muodostuu summaamalla omat asiakaspaikat (miinus myydyt asiakaspaikat) ja ostetut asiakaspaikat yhteen.

³⁸ Pl. vanhusten ja vammaisten hoitolaitokset.

³⁹ Kainuu maakuntayhtymä –kokeilu vuosina 2005-12 on perustunut Kainuun hallintokuntakokeilulakiin 343/2003. Vaalan kunta ei kuulunut hallintokokeilun piiriin. Kokeilu päättyy vuoden 2012 lopussa. Tilalle muodostetaan vuoden 2013 alussa uudet Kainuun liitto ja Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymät. Uudessa sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymässä Vaalaa ja Puolanka ovat mukana vain osittain.

⁴⁰ Peruskuntien asiakaspalvelujen ostoihin muilta julkisyhteisöiltä voi sisältyä implisiittisesti myös kuntayhtymien ostamista yksityisistä asiakaspalveluista aiheutuneita kustannuksia.

Kuntien palvelukysyntä jakaantui asiakaspaikkojen mukaan laskettuna vanhusten ja vammaisten asumispalveluissa eri tuottajaryhmien kesken suurin piirtein samalla tavalla kuin laskennallinen palvelukysyntä rahamääräisesti arvioituna vuonna 2011. Vanhusten ja vammaisten palveluasumista koskeva tarkastelu osoittaa, että yksityisten ostopalvelupaikkojen merkitys on suurempaa tehostetussa kuin tavanomaisessa palveluasumisessa. Lisäksi yksityisillä ostopalveluilla on vankempi asema ikääntyneiden asumispalveluissa kuin vammaisten asumispalveluissa (Taulukko 12).

Vuosina 2007-11 kuntien palvelukysyntä on lisääntynyt vanhusten ja vammaisten asumispalveluissa vajaalla viidenneksellä. Kaikkein nopeinta kasvu on ollut vanhusten tehostetussa palveluasumisessa ja toiseksi ripeintä vammaisten tehostetussa palveluasumisessa. Sen sijaan tavanomaisessa palveluasumisessa kysyntä on pienentynyt, mikä johtuu asiakkaiden siirtymisestä toisenlaisten palvelujen piiriin. Muilta julkisyhteisöiltä ostettujen palvelujen osuus palvelukysynnästä on kasvanut enemmän kuin kuntien oma palvelutuotanto tai ostot yksityisiltä palveluntuottajilta.

Taulukko 12 Vanhusten ja vammaisten palveluasumisen asiakaspaikat tuottajatyypeittäin 2007 ja 2011, prosenttia asiakaspaikoista ja niiden kokonaismäärä (Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus).

	Kuntien oma tuotanto	Ostot julkisyhteisöiltä	Ostot yksityisiltä tuottajilta	Kysyntä asiakaspaikkoina, lkm
Vanhusten asumispalvelut yhteensä 2007	50,0	4,0	46,1	28270
Vanhusten asumispalvelut yhteensä 2011	40,7	19,2	40,2	35821
- Vanhusten tehostettu palveluasuminen	38,7	19,5	41,7	29445
- Vanhusten muu palveluasuminen	49,5	17,4	33,1	6376
Vammaisten asumispalvelut yhteensä 2007	36,3	26,3	37,4	8091
Vammaisten asumispalvelut yhteensä 2011	29,3	35,9	34,8	9222
- Vammaisten tehostettu palveluasuminen	24,0	36,1	39,9	6904
- Vammaisten muu palveluasuminen	44,7	35,7	19,6	2318
Palveluasuminen kaikki yhteensä 2007	46,9	8,9	44,2	36361
Palveluasuminen kaikki yhteensä 2011	39,2	21,7	39,1	45043

4.2.3 Ostopalvelut kuntien kokoluokittain ja alueittain

Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastoihin perustuvat laskelmat osoittavat, että yhdeksän yli 100 000 asukkaan kunnan osuus palvelutalo- ja asumispalveluihin liittyvistä yksityisistä ostopalveluista oli vajaat 40 prosenttia vuonna 2011. Jos lukuun lisätään kaikki muut yli 30 000 asukkaan kunnat, nousi osuus lähes 70 prosenttiin. 30 000 asukkaan kuntiin on luettu Kainuun maakunta, jota käsitellään tässä yhtenä suurena kuntana. Asumispalvelujen potentiaalisista markkinoista, eli kuntien palvelukysynnästä yli 30 000 asukkaan kuntien osuus oli yli 50 prosenttia.

Yksityisten ostopalvelujen prosentuaalinen osuus kuntien palvelukysynnästä oli suurinta yli 100 000 asukkaan kunnissa vuonna 2011. Osuus palvelukysynnästä alenee kuntakoon pienentyessä. Suurilla kunnilla on paljon enemmän vaihtoehtoja tuotantotapojen valinnassa kuin pienillä kunnilla, jotka tuottavat palvelut tavallisesti kuntien välisenä yhteistyönä kuntayhtymissä, jos ne eivät pysty niitä itse omin voimavaroin tuottamaan. Tästä voidaan päätellä, että odotettavissa oleva kuntakoon kasvu laajentaa yksityisten palveluntuottajien osuutta kuntamarkkinoilla (Taulukko 13).

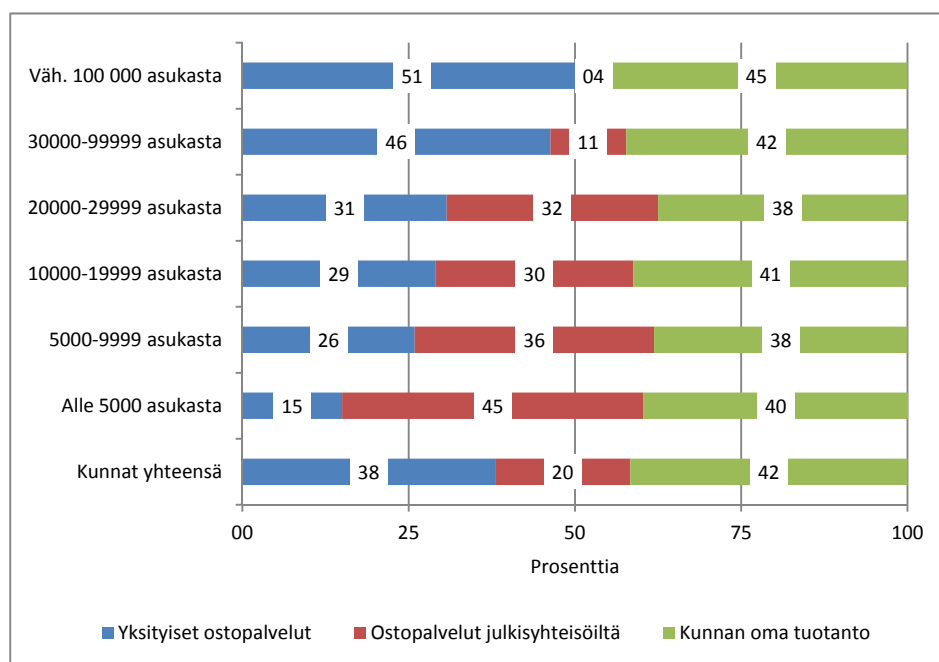
Suomessa tehdyt alueelliset tutkimukset esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ja pääkaupunkiseudun kehysalueella osoittavat, että yritysten vastuuhenkilöt tavallisesti kannattavat kuntaliitoksia. Kanna-

tus lisääntyy yrityskoon kasvaessa. Yritykset kannattavat usein myös valtion aktiivista roolia kuntaliitosten edistämisessä. Naapurikuntien yhdistymisen myönteiset vaikutukset yritystoiminnalle voivat näkyä välittömästi kuntien julkisia hankintoja koskevissa asioissa. Liitoksilla on lisäksi välillisiä vaikutuksia, jotka kohentavat yritysten toimintaedellytyksiä pitkällä aikavälillä.⁴¹

Taulukko 13 Yksityiset ostopalvelut ja kuntien laskennallinen palvelukysyntä palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa kuntien kokoluokittain 2011, prosenttia (Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

Kuntien kokoluokat:	Kuntia, lkm	Yksityiset ostopalvelut, 1000 euroa	Osuus ostopalveluista, %	Kuntien palvelukysyntä, 1000 euroa	Osuus palvelukysynnästä, %
Väh. 100000 asukasta	8	316872	37,5	621896	27,9
30000-99999 asukasta ⁴²	26	264945	31,3	572738	25,7
20000-29999 asukasta	22	64297	7,6	209726	9,4
10000-19999 asukasta	46	88214	10,4	304683	13,7
5000-9999 asukasta	83	78551	9,3	303535	13,6
Alle 5000 asukasta	143	32304	3,8	215642	9,7
Yhteensä	328	8455183	100,0	2228220	100,0

Kuvio 12 Laskennallinen palvelukysyntä palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa kuntien kokoluokittain ja palvelujen tuotantotavan (tuottajatyypeittäin) mukaan 2011, prosenttia Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

⁴¹ Lith, Pekka: Keski-Uudenmaan yritystoiminta, alueen yritysten näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista, 2012; Lith, Pekka: Pääkaupunkiseudun yritysten näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista, 2010.

⁴² Sisältää Kainuun maakunnan kokonaisuudessaan ”yhtenä suurena kuntana”.

Ostopalvelut alueittain

Alueittain (maakunnittain) tarkasteltuna yksityisten ostopalvelujen osuus laskennallisesta palvelukysynnästä oli korkein Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä, pääkaupunkiseudulla ja Etelä-Savossa vuonna 2011. Pelkästään pääkaupunkiseudun neljä kaupunkia muodostavat 17 prosenttia kuntien palvelukysynnästä ja niiden osuus yksityisistä ostopalveluista oli yli viidennes. Vuosina 2007-11 ostopalvelut lisääntyivät määrällisesti eniten Satakunnassa, Kanta-Hämeessä, Pirkanmaalla ja Ahvenanmaalla. Ne ovat vähentyneet Etelä-Pohjanmaalla ja –Karjalassa (Taulukot 14 ja 15).

Taulukko 14 Kuntien laskennallinen palvelukysyntä palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa maakunnittain ja tuottajan (tuottajatyypeittäin) mukaan 2011 (Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Palvelukysyntä 2011, 1000 euroa	Oma tuotanto/ palvelukysyntä 2011, %	Ostot julkisyhteisöiltä/ palvelukysyntä 2011, %	Yksityiset ostopalvelut/ palvelukysyntä 2011, %
Uusimaa	544,4	42,2	12,5	45,3
- Pääkaupunkiseutu	374,8	48,4	3,6	48,0
- Pks:n kehyskunnat	123,3	28,2	32,9	38,9
- Muu Uusimaa	46,3	31,0	30,0	39,0
Pirkanmaa	140,2	31,3	10,7	58,0
Varsinais-Suomi	178,0	54,3	6,2	39,5
Pohjois-Pohjanmaa	169,2	29,7	40,1	30,2
Keski-Suomi	120,4	54,7	10,9	34,4
Pohjois-Savo	113,8	34,0	29,6	36,4
Satakunta	109,0	40,2	25,3	34,5
Kymenlaakso	93,1	50,9	13,3	35,8
Lappi	91,4	62,9	3,4	33,7
Etelä-Savo	88,6	32,9	18,4	48,8
Etelä-Pohjanmaa	86,4	28,0	46,8	25,2
Päijät-Häme	85,5	28,2	46,3	25,5
Pohjanmaa	84,6	56,7	23,8	19,5
Pohjois-Karjala	84,4	38,6	23,5	37,9
Kanta-Häme	84,0	42,3	7,1	50,6
Etelä-Karjala	49,4	19,0	73,2	7,8
Kainuu	48,6	58,1	3,1	38,6
Keski-Pohjanmaa	39,0	34,5	40,1	25,4
Ahvenanmaa	13,5	58,1	32,8	9,1
Koko maa	2223,5	41,7	20,3	38,0

Taulukko 15 Kuntien laskennallinen palvelukysyntä ja yksityiset ostopalvelut palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa 2011 maakunnittain, prosenttia (Lähteet: Kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastot, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Ostopalvelut 2011, 1000 euroa	Osuus ostopalveluista 2011, %	Yksityiset ostopalvelut/ palvelukysyntä 2011,%	Ostopalvelujen määrän muutos 2007-11, %
Uusimaa	246,5	29,2	45,3	36,2
- Pääkaupunkiseutu	180,3	21,4	48,0	45,9
- Pks:n kehyskunnat	48,1	5,7	38,4	29,7
- Muu Uusimaa	18,1	2,1	39,0	45,0
Pirkanmaa	81,3	9,6	58,0	75,5
Varsinais-Suomi	70,3	8,3	39,5	49,9
Pohjois-Pohjanmaa	51,1	6,0	30,2	10,1
Etelä-Savo	43,2	5,1	48,8	46,5
Kanta-Häme	42,5	5,0	50,6	85,9
Keski-Suomi	41,4	4,9	34,4	28,0
Pohjois-Savo	41,4	4,9	36,4	16,7
Satakunta	37,6	4,5	34,5	82,9
Kymenlaakso	33,3	3,9	35,8	65,6
Pohjois-Karjala	32,0	3,8	37,9	28,6
Lappi	30,8	3,6	33,7	27,8
Etelä-Pohjanmaa	21,7	2,6	25,2	-11,1
Päijät-Häme	21,8	2,6	25,5	44,9
Kainuu	18,8	2,2	38,6	12,1
Pohjanmaa	16,5	2,0	19,5	4,8
Keski-Pohjanmaa	9,9	1,2	25,4	9,3
Etelä-Karjala	3,9	0,5	7,8	-77,2
Ahvenanmaa	1,2	0,1	9,1	127,2
Koko maa	845,2	100,0	38,0	35,3

4.3 Palvelusetelit kuntien sosiaalipalveluissa

Kunnallinen palveluseteli⁴³ on asiakaslähtöinen tapa järjestää peruspalveluja, mikä korostaa asiakkaan valintaa. Järjestelmässä kunta tai kuntayhtymä antaa palveluun oikeutetulle asiakkaalle ”setelin tai maksukupongin”, jolla hän voi ostaa palveluja kunnan hyväksymältä ja puitesopimuskilpailuttamalta palveluntuottajalta. Asiakkaan maksettavaksi jää omavastuuosuus, joka ei saa ylittää asiakasmaksua, jonka kunta perii itse tuottamastaan palveluista.⁴⁴ Järjestelmän hyviä puolia on markkinalähtöisyys, ja se, että palveluntuottaja ei voi vaihtua asiakkaasta riippumattomista syistä.

Tilastokeskuksen kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilaston mukaan palveluseteleitä käytettiin 134 kunnassa ja 13 kuntayhtymässä vuonna 2011, mutta vain 41 kuntayhteisössä menot ylittivät 100 000 euron rajan. Palvelusetelimenot olivat kunnissa ja kuntayhtymissä runsaat 42 miljoonaa euroa vuonna 2011. Tämä osoittaa, että palveluseteleihin osoitetut budjettivarat ovat suhteellisen

⁴³ Määritelmällisesti palveluseteli (voucher, ostokuponki) on rahanarvoinen tosite, jota voidaan käyttää vain tiettyjen tavaroiden tai palvelujen hankkimiseen yksityiseltä ja julkiselta toimijalta. Palvelusetelijärjestelmässä on kolme toimijaa: palvelusetelin asettava yksityinen tai julkinen työnantaja yms. taikka viranomainen, asiakas ja palvelusetelin vastaanottava tavarant- ja palveluntuottaja, joka laskuttaa setelin asettanutta tahoa.

⁴⁴ Riippuen palvelusetelin toteutuksesta asiakas voi ostaa omalla rahallaan lisäpalveluja.

pieniä, jos niitä verrataan kuntien sosiaalihuollon asiakaspalvelujen ostoihin yksityisiltä palveluntoimittajilta, jotka olivat 1,97 miljardia euroa mukaan lukien piilevä viiden prosentin arvonlisävero vuonna 2011.

Vaikka kuntayhteisöjen palvelusetelimenot ovat pieniä, palvelusetelien käyttö on alkanut selvästi lisääntyä lukuisten kokeilujen kautta, joita on ollut käynnissä eri puolella maata. Vuosina 2009–11 palvelusetelimenot ovat yli kaksinkertaistuneet. Samanaikaisesti niiden käyttöala on laajentunut. Aiemmin palveluseteleitä käytettiin ainoastaan kotipalveluihin. Vuonna 2011 palvelusetelimenoista 80 prosenttia kertyi muista kuin kotipalveluista.⁴⁵ Uuden kasvusysäyksen taustalla on ollut vuonna 2009 voimaantullut sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelilaki.

Tarkempia tilastotietoja sosiaalihuollon palveluseteleistä on saatavilla **Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran ja Suomen Kuntaliiton** tekemien kuntakyselyjen ja -haastattelujen pohjalta. Selvitystyö on ollut osa Sitran Kuntaohjelman palvelusetelihaketta (2009-13). Julkaistujen tilastojen mukaan noin 107 kuntaa ja kuntayhtymää käytti vuoden 2012 alussa palveluseteliä yhdessä tai useammassa sosiaalipalvelussa (lasten päivähoito mukaan lukien). 16 kunnassa tai kuntayhtymässä palveluseteleitä käytettiin vähintään neljässä erilaisessa sosiaalipalvelussa.

Peruskunnista sosiaalihuollon (ml. lasten päivähoito) palvelusetelien käyttö on levinnyt laajimmin eri käyttökohteisiin Kuopiossa ja Laukaalla (7 kohdetta), Jyväskylässä (6 kohdetta), Espoossa, Kotkassa ja Oulussa (5 kohdetta) sekä Porissa, Kuusamossa, Tampereella, Heinolassa, Lahdessa ja Liedossa (4 kohdetta).⁴⁶ Palveluseteleitä hyödyntää suunnilleen kymmenen kuntayhtymää, joista setelit olivat käytössä laajimmin Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon ja Oulunkaaren kuntayhtymissä sekä Peruspalvelukuntayhtymä Kalliolla vuonna 2012.

Selvityksen mukaan palvelusetelien yleisiä kohteita ovat omaishoitajan vapaa-ajan järjestäminen, kotipalvelu ja niihin liittyvät tukipalvelut (siivous, kylvetys, yms.), vanhusten päivätoiminta, vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu ja sosiaalihuoltolain mukainen tavallinen tai tehostettu palveluasuminen. Kartoitus vahvistaa käsitystä siitä, että palveluseteleitä on hyödynnetty lähinnä omaishoidon palvelussa, kotipalvelussa ja niihin liittyvissä tukipalveluissa. **Vanhusten ja vammaisten asumispalveluissa** 28 kuntaorganisaatiota hyödynsi palveluseteleitä.

Sitran ja Kuntaliiton selvityksistä ilmenee myös, että palvelusetelien käyttö on voimakkaasti lisääntymässä kunnissa ja kuntayhtymissä lähivuosina. Kaikkiaan 61 eri kuntaorganisaatiota on pohtinut setelien käyttöönottoa sosiaalipalveluissa (pl. lasten päivähoito). Lasten päivähoitossa vastaavaa asiaa on harkinnut kahdeksan organisaatiota. Palvelusetelit laajenevat niissä avohuollon sosiaalipalveluissa, joissa seteleitä on käytetty tähänkin asti. Silmiinpistävää on, kuinka voimakkaasti setelien käyttöala on lisääntymässä vanhusten ja vammaisten palveluasumisessa.

Kuntaliiton suorittamien kyselyjen mukaan kuntaorganisaatioiden palvelusetelimenot ovat silti varsin pieniä kokonaisuuteen verrattuna, vaikka setelien käyttöala on laajentunut. Yhteensä palvelusetelimenot olivat sosiaalipalveluissa (ml. lasten päivähoito) vuoden 2011 alustavien tilinpäätös-

⁴⁵ Kuntien talous- ja toimintatilastojen mukaan kotipalvelun asiakkaista 8 630 oli saanut palvelusetelin vuonna 2011.

⁴⁶ Vuonna 2012 palveluseteleitä käytti vanhusten asumispalveluissa muun muassa Espoo, Helsinki, Hamina, Heinola, Hyvinkää, Hämeenlinna, Jyväskylä, Kuusamo, Lahti, Lieto, Kuopio, Lavia, Nurmes, Sastamala, Tampere, Vantaa ja Äänekoski sekä Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Peruspalvelukeskus Oiva-liikelaitos, Peruspalvelukuntayhtymä Kallio, Selänne ja Karviainen. Vammaisten asumispalveluissa palveluseteleitä käyttivät Kuopio ja Laukaa. Helsingissä on ollut käynnissä kokeiluvaihe, jonka piirissä olivat lasten kerhotoiminta, lapsiperheiden kotipalvelu, vanhusten päivätoiminta, omaishoitajien lomitus, vammaishuoltolain mukainen henkilökohtainen apu ja palveluasuminen sekä alle 65 –vuotiaiden sosiaalihuoltolain mukainen monisairaiden palveluasuminen.

tietojen mukaan runsaat 36 miljoonaa euroa, josta lasten päivähoiton osuus oli kolmannes.⁴⁷ Vuoden 2012 talousarvioiden pohjalta päätellen palvelusetelimenojen kasvu on kuluvana vuonna lähes 40 prosenttia. Reipas kasvu on osin tilastollista, mikä johtuu alhaisesta lähtötasosta.

Taulukko 16 Palvelusetelien käyttö sosiaalipalveluissa vuoden 2012 alussa eri kuntaorganisaatioissa, organisaatioiden lkm (Lähde: Suomen Kuntaliitto).

	Kuntaorganisaatioita, lkm
<i>Avohuollon sosiaalipalvelut:</i>	200
Kotipalvelun tukipalvelut	61
Omaishoitajan vapaan aikaiset palvelut	60
Tilapäinen ja säännöllinen kotipalvelu	56
Lasten päivähoito (päiväkoti ja perhepäivähoito)	10
Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu	6
Muu toiminta (päivätoiminta, lasten kerhotoiminta, yms.)	7
<i>Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut:</i>	28
Sosiaalihuoltolain mukainen tehostettu palveluasuminen	21
Sosiaalihuoltolain mukainen tavallinen palveluasuminen	5
Vammaispalvelulain mukainen palveluasuminen	2
Yhteensä	228

Taulukko 17 Suunnitteilla olevat palvelusetelit kuntaorganisaatioiden sosiaalipalveluissa vuoden 2012 alussa palveluryhmittäin, palvelujen lkm (Lähde: Suomen Kuntaliitto).

	Palvelut, lkm
<i>Avohuollon sosiaalipalvelut:</i>	125
Kotipalvelun tukipalvelut	34
Omaishoitajan vapaan aikaiset palvelut	29
Tilapäinen ja säännöllinen kotipalvelu	30
Lasten päivähoito (päiväkoti ja perhepäivähoito)	11
Vammaispalvelulain mukainen henkilökohtainen apu	15
Muu toiminta (päivätoiminta, lasten kerhotoiminta, yms.)	6
<i>Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut:</i>	54
Sosiaalihuoltolain mukainen tehostettu palveluasuminen	34
Sosiaalihuoltolain mukainen tavallinen palveluasuminen	13
Vammaispalvelulain mukainen palveluasuminen	7
<i>Muut sosiaalipalvelut:</i>	5
Yhteensä	184

⁴⁷ Kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilastojen mukaan menot olivat runsaat 42 miljoonaa euroa.

5 Asumispalveluja koskevat hankintailmoitukset

Vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluja koskevien hankintojen kokonaisarvo oli arviolta vajaat 610 miljoonaa euroa vuonna 2011. Arvio perustuu julkisten hankintojen sähköiseen ilmoituskanava HILMAan toimitettuihin hankinta- ja jälki-ilmoituksiin. Hankintojen arvo ei kuvaa rahavirtaa vuonna 2011, vaan hankintapäätösten ennakoitua tai toteutuvaa arvoa sopimuskauden aikana.

Asumispalveluja koskevissa hankinnoissa pääasiallinen toimittajan valintaperuste on kokonaistaloudellinen edullisuus, mutta hankinnat toteutetaan lähes kokonaan avointa hankintamenettelyä hyväksikäyttäen, vaikka esimerkiksi kilpailullisen neuvottelumenettelyn käyttö aiempaa useammassa tapauksissa voisi tukea paremmin uusien toimintamallien ja teknologisten ratkaisujen käyttöönottoa.

Julkisten hankintojen laajuudesta, käytetyistä hankintamenettelyistä, toimittajan valintaperusteista ja hankintamarkkinoiden toimivuudesta asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa ei ole tehty kattavia selvityksiä. Sama asiantila vallitsee myös muilla sosiaali- ja terveystalouden palvelujen toimialoilla. Eräänä syynä on, että Suomessa puuttuvat julkisia hankintoja koskevat viralliset tilastot. Esimerkiksi kuntayhteisöjen talous- ja toimintatilastoihin perustuvat tilastot kuvaavat vain yksityisten asiakaspalvelujen vuotuisia rahavirtoja eivätkä varsinaisia hankintapäätöksiä.

Tässä luvussa tarkastellaan hankintasäännösten soveltamisalaan liittyvien vanhusten ja erityisryhmien asumispalvelujen hankintojen laajuutta, rakennetta ja hankinnoissa käytettyjä menettelytapoja. Lähteenä on käytetty julkisten hankintojen sähköiseen ilmoituskanava HILMAan tehtyjä ilmoituksia esimerkkivuodelta 2011. Siten kuvauksen ulkopuolelle jäävät alle kansallisten kynnysarvojen pienhankinnat ja muut lähtökohtaisesti hankintasäännösten ulkopuolelle jäävät hankinnat. Pienhankintojen raja on sosiaali- ja terveystalouden palveluissa 100 000 euroa.

HILMA kattaa kaikki kansalliset ja EU-kynnysarvot ylittävien julkisten hankintojen ilmoitukset ja EU-kynnysarvot ylittävien hankintojen jälki-ilmoitukset.⁴⁸ Jos hankintayksikkö haluaa käyttää hyväkseen mahdollisuutta lyhentää hankintalaissa säädettyjä tarjousaikoja, se voi julkaista hankinnasta HILMAssa ennakoilmoituksen vähintään 52 päivää ja enintään vuosi ennen hankintailmoituksen lähettämistä. Ennakoilmoituksella tiedotetaan tulevasta hankinnasta sekä sen arvioidusta alkamisajankohdasta, mutta se ei sido hankintayksikköä hankinnan tekemiseen.^{49,50}

Hankintailmoituksia koskevat tilastotiedot kootaan TEM:n ylläpitämästä HILMA-järjestelmästä Tampereen yliopiston yhteiskunnalliseen tietokirjastoon, josta niitä on saatavilla maksutta tutkimuskäyttöön erillisellä tietopalveluhakemuksella. Hankintatilastot on saatavilla vuosilta 2007-11.⁵¹ Vuotta 2012 koskeva tilastotiedosto valmistuu tammikuun 2013 lopussa. Yhteensä HILMAssa oli

⁴⁸ Jälki-ilmoitus tulee tehdä 48 päivän kuluessa siitä, kun hankintaa koskeva sopimus on tehty. Jälki-ilmoitukset on tehtävä myös EU:n kynnysarvot ylittävistä B-palveluista (sosiaali- ja terveystalouden palvelut). Sopimus voidaan solmia puolestaan 21 päivän kuluessa siitä, kun tarjoaja tai ehdokas on saanut hankintaa koskevan päätöksen tiedoksi. Karenssiaika on varattu mahdollisille valituksille markkinaoikeuteen ja siitä aiheutuvalle käsittelylle, jona aikana markkinaoikeus voi keskeyttää hankinnan.

⁴⁹ Ennakoilmoituksessa on annettava ilmoituksen tekohetkellä tiedossa olevat hankintaa koskevat tiedot. Tietojen on vastattava avoimen tai rajoitetun menettelyn hankintailmoituksen tietoja. Varsinainen hankintailmoitus julkaistaan tämän jälkeen.

⁵⁰ HILMAssa on mahdollista ilmoittaa vapaaehtoiselta pohjalta myös kansalliset kynnysarvot alittavista pienhankinnoista. Lisäksi hankintayksikkö voi julkaista vapaaehtoisesti ilmoituksen aiotusta EU-kynnysarvon ylittävästä suora-hankinnasta ennen hankintasopimuksen tekemistä.

⁵¹ <http://www.fsd.uta.fi/fi/index.html> Ks. [FSD2634](#) (2007) [FSD2635](#) (2008) [FSD2636](#) (2009) [FSD2637](#) (2010) [FSD2712](#) (2011).

18 860 julkisia hankintoja koskevaa ilmoitusta vuonna 2011 kattaen ennako-, hankinta- ja jälki-ilmoitukset sekä niiden korjausilmoitukset ja hankintojen keskeyttämisilmoitukset.

HILMA-aineiston tilastollinen pohja

Tätä raporttia varten käytössä olevat tilastomuuttujat koostuvat lähinnä hankintayksikön nimestä ja hankintayksikkötyypistä (kunta, yms.), ilmoitustyyppistä, käytetystä hankintamenettelystä (avoin menettely, yms.) ja tarjoajan valintaperusteesta (alin hinta, kokonaistaloudellinen edullisuus), hankintalajista (palvelu, tavara, urakka) ja hankintalajin tarkempaan yksilöintiin tarvittavasta hyödyke-luokituksesta (CVP) sekä hankinnan ennakoidusta tai toteutuneesta arvosta. Tilastokuvaus sisältää myös lyhyen hankintayksikön laatiman kuvauksen hankinnan kohteesta.

Ensimmäisessä vaiheessa asumispalveluja koskevat ilmoitukset on erotettu muista ilmoituksista hyödykeluokituksen (sosiaalipalvelut CPV-koodi 85) tai hankinnan kohdetta koskevan kuvauksen (ikäihmisten tehostettu palveluasuminen, vaikeavammaisten asumispalvelut, yms.) perusteella. Näin saatiin kerätty vajaat 80 ilmoitusta tarkempaa tarkastelua varten. Seuraavaksi ilmoituksista poistettiin ennakkoilmoitukset, ilmoitukset hankinnan keskeyttämisestä sekä tuplailmoitukset, jotka koostuvat samaa hankintaa koskevasta alkuperäisestä ja korjausilmoituksesta.

Myös osa hankintailmoituksista poistettiin tarkastelusta, mikäli samasta hankinnasta oli julkaistu EU:n kynnysarvot ylittävä jälki-ilmoitus vuonna 2011. Jälki-ilmoituksen julkaiseminen vuonna 2011 oli merkki siitä, että hankintapäätös kohdistui tähän tilastovuoteen. Näin vältettiin tuplailmoituksista syntyvää kahdenkertaista laskentaa. Jälki-ilmoitukset, jotka todennäköisesti kohdistuivat vuoden 2010 lopulla tehtyihin hankintapäätöksiin, ei kuitenkaan poistettu tarkastelusta. Nämä tapaukset liittyvät vuoden 2011 alkupuolella julkaistuihin jälki-ilmoituksiin.⁵²

Ilmoitusten määrä ja hankintojen laajuus

Kaikkiaan tarkemman tarkastelun piiriin valittiin 55 vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluihin luettavaa hankintailmoitusta. Kohdejoukko koostui siis tapauksista, joista oli julkaistu vuonna 2011 ilmoitus kansalliset kynnysarvot ylittävistä hankinnasta tai EU:n kynnysarvot ylittävää hankintaa koskeva jälki-ilmoitus. Ilmoituksia kansalliset kynnysarvot alittavista pienhankinnoista ei ollut. Hankintojen arvo oli 608 miljoonaa euroa.⁵³ Hankintojen arvoa ei kuvaa rahavirtaa vuonna 2011, vaan hankintapäätösten ennakoitua tai toteutuvaa arvoa tulevina vuosina.

Hankintoja koskeviin tarkkoihin tilastollisiin arvioihin kannattaa suhtautua varauksella, vaikka HILMA-ilmoituksiin perustuvat tilastot antavat kuitenkin kohtuullisen hyvän käsityksen hankintapäätösten määrästä, arvosta ja rakenteesta. Moniin muihin toimialoihin verrattuna HILMAssa ilmoitettavat hankintasäännösten alaiset hankinnat, eli kansalliset kynnysarvot ylittävät julkiset hankinnat kattavat B-palveluissa, kuten asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa, varsin yksityiset ulkoistukset. Syynä, että alle 100 000 eurolla ei ostettaisi juuri paljon muuta kuin yksittäisiä asiakaspaikkoja.⁵⁴

⁵² Osa vuoden 2011 lopulla julkaistuista hankintailmoituksista kohdistui hankintapäätöksiin, jotka on tehty vuoden 2012 puolella. Ylipääntään hankintapäätösten kohdistaminen määrättyyn tilastovuoteen on HILMA-aineistojen pohjalta mahdollon tehtävä. Tilastointi edellyttäisi jälki-ilmoituksia EU:n kynnysarvot alittavista hankinnoista. Lisäksi jälki-ilmoituksista tulisi ilmetä, milloin hankintapäätös/-sopimus on tehty.

⁵³ Julkaistu hankintailmoitus (kansallisen tai EU:n kynnysarvot ylittävän hankinnan ilmoitus) ei myöskään tarkoita sitä, että lopullinen hankintapäätös olisi tehty tilastovuonna 2011.

⁵⁴ Kansallinen kynnysarvo ja julkisen ilmoitusvelvoitteen alaraja on sosiaali- ja terveystaloudessa 100 000 euroa.

Periaatteessa **pienhankinnat** lisääisivät julkisten hankintojen määrää, mutta niiden euromääräinen arvo jää asumispalveluissa pieneksi. Ilmoitusvelvoitteen ja HILMA-aineiston ulkopuolelle voi jäädä myös kynnysarvot ylittäviä **suorahankintoja**. Suorahankinnalla tarkoitetaan hankintamenettelyä, jossa hankintayksikkö valitsee menettelyyn yhden tai useamman ehdokkaan ja neuvottelee tämän kanssa hankintasopimuksen ehdoista ilman hankintailmoituksen julkaisemista. Jos menettelyyn otetaan mukaan useampi osallistuja, on osallistujia kohdeltava tasapuolisesti.

Suorahankinnat ovat kuitenkin mahdollisia vain erityisissä ja poikkeuksellisissa olosuhteissa. Hankintayksikkö voi valita palvelun suorahankinnan silloin, jos avoimessa tai rajoitetussa menettelyssä ei ole saatu lainkaan osallistumishakemuksia tai tarjouksia taikka sopivia tarjouksia edellyttäen, että alkuperäisiä tarjouspyynnön ehtoja ei olennaisesti muuteta. Suorahankinnan voi tehdä myös, jos hankinnalla on äärimmäinen kiire tai kysymyksessä on alkuperäiseen hankintasopimukseen sisällyttämättömän lisätilaus, joka on korkeintaan 50 prosenttia alkuperäisen hankinnan arvosta.⁵⁵

Sosiaalihuollossa suorahankinta on käytettävissä yksittäisissä hankinnoissa myös silloin, jos tarjouskilpailun käyttö tai palvelun tarjoajan vaihtaminen on ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamiseksi. Asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamisella tarkoitetaan esimerkiksi pitkäaikaisen asiakassuhteen, kuten vanhuksen, vaikeasti sairaan tai kehitysvammaisen asumispalvelun jatkamista tilanteessa, jossa aiempi sopimuskausi päättyy ja palvelut kilpailutetaan uudestaan.

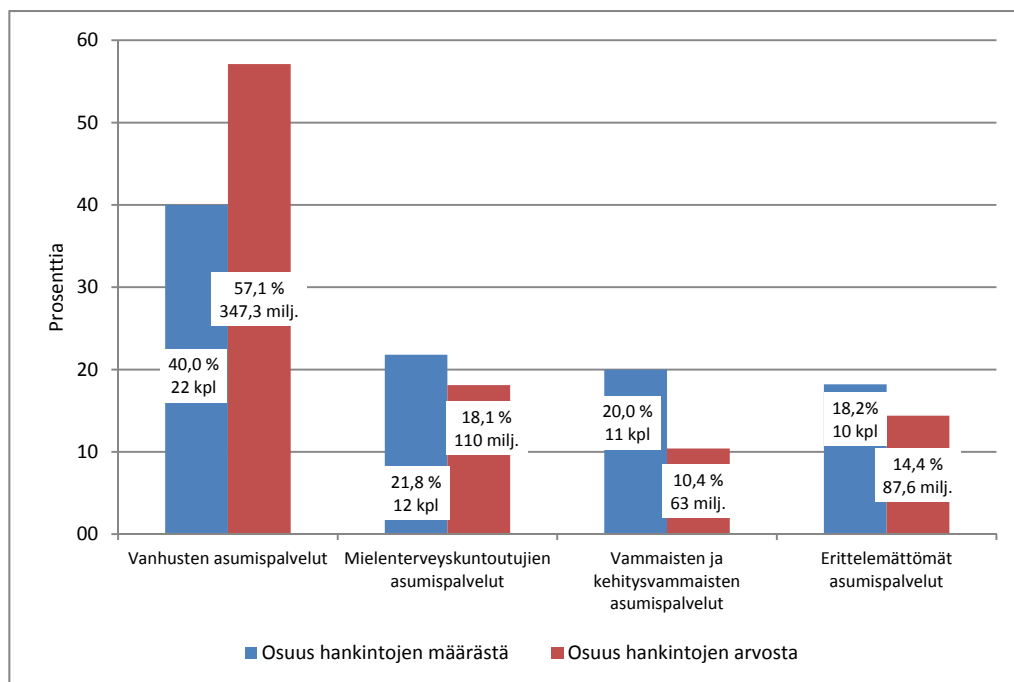
Yhteensä asumispalveluja koskevia hankinta- ja jälki-ilmoituksia oli lähettänyt HILMAN 33 eri hankintaorganisaatiota (kunta, kuntayhtymä, jne.) vuonna 2011. Ilmoitusten kokonaisarvosta vajaat 60 prosenttia (347 milj. euroa) koski vanhusten asumispalveluja vuonna 2011. Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut olivat vajaat viidennes (110 milj. euroa) ja vammaisten (ml. kehitysvammaiset) asumispalvelut kymmenen prosenttia (63 milj. euroa) ilmoitusten arvosta. Loppuosa ilmoituksista (88 milj. euroa) koostui tarkemmin erittelemättömien asumispalveluista (Kuvio 13).

Hankinnat kokoluokittain

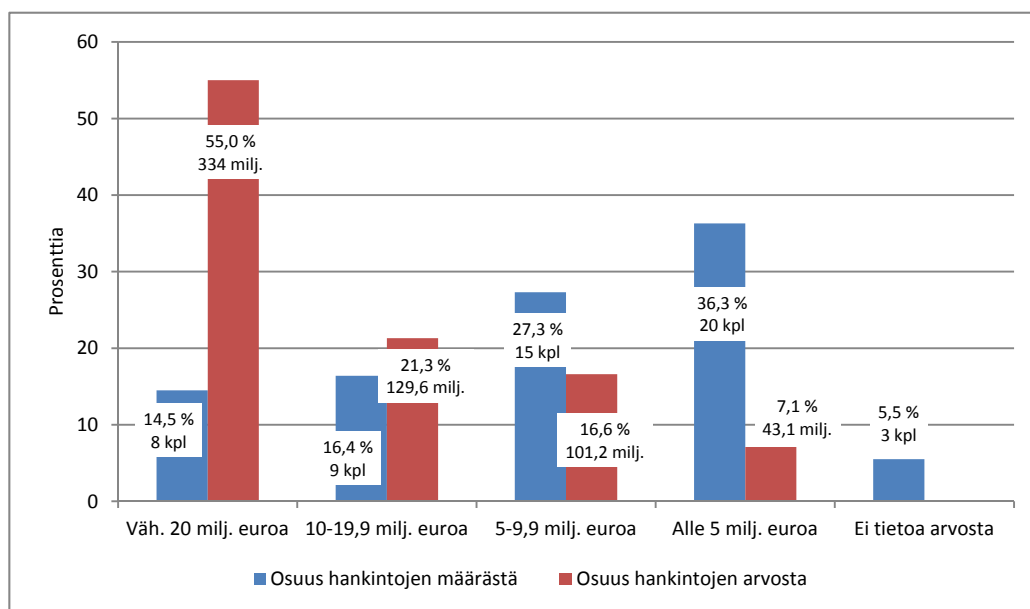
Kahdeksan suurinta arvoltaan yli 20 miljoonan euron arvoista hankintaa kattoivat 55 prosenttia asumispalveluja koskevien hankinta- ja jälki-ilmoitusten kokonaisarvosta vuonna 2011. Sitä vastoin 20 alle viiden miljoonan euron arvoista hankintaa olivat vain seitsemän prosenttia hankintojen kokonaisarvosta. Hankintojen keskimääräinen arvo oli yli 11 miljoonaa euroa, mutta mediaaniarvo oli ainoastaan kuusi miljoonaa euroa, joten hankintakohtaiset rahamääräiset erot ovat mittavia. Lisäksi kolmesta ilmoituksesta ei ilmennyt hankinnan ennakoitua arvoa (Kuvio 14).

⁵⁵ Sosiaalihuollossa suorahankinta on käytettävissä yksittäisissä hankinnoissa myös silloin, jos tarjouskilpailun käyttö tai palvelun tarjoajan vaihtaminen on ilmeisen kohtuutonta tai erityisen epätarkoituksenmukaista asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamiseksi. Asiakkaan kannalta merkittävän hoito- tai asiakassuhteen turvaamisella tarkoitetaan esimerkiksi pitkäaikaisen asiakassuhteen, kuten vanhuksen, vaikeasti sairaan tai kehitysvammaisen asumispalvelun jatkamista tilanteessa, jossa aiempi sopimuskausi päättyy ja palvelut kilpailutetaan uudestaan.

Kuvio 13 Ilmoitusvelvollisuuden alaiset julkiset hankinnat vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluissa alatoimialoittain 2011 (arvio), prosenttia hankintojen (ilmoitusten) määrästä (55 kpl) ja arvosta (608 milj. euroa) (Lähde: HILMAN vuositilasto 2011).

Kuvio 14 Ilmoitusvelvollisuuden alaiset julkiset hankinnat vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluissa hankinnan toteutuneen tai ennakoidun arvon mukaan 2011 (arvio), prosenttia hankintojen (ilmoitusten) määrästä (55 kpl) ja arvosta (608 milj. euroa) (Lähde: HILMAN vuositilasto 2011).

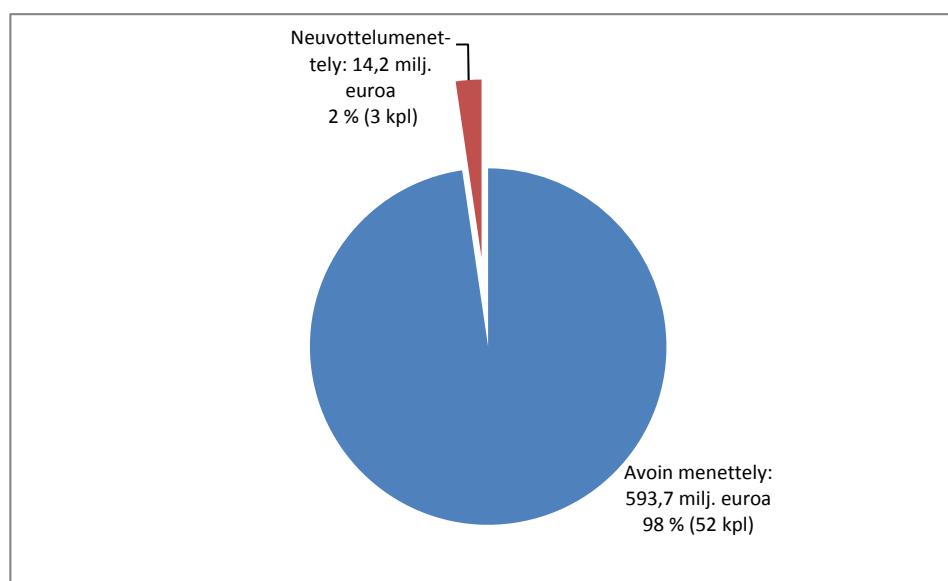
Hankintamenettelyt ja toimittajan valintaperusteet

Hankintoja koskevista ilmoituksista ilmenee, että **avoim menettely** on ylivoimaisesti käytetyin hankintamenettely. Määrällisesti asumispalveluja koskevista hankinnoista 95 prosenttia kilpailutetaan avoimella hankintamenettelyllä. Hankintojen toteutuneesta tai ennakoidusta arvosta avoimen me-

nettelyn piirissä oli 97 prosenttia vuonna 2011. **Neuvottelumenettelyä**⁵⁶ oli käytetty kolmessa hankinnassa, ja niiden osuus hankintojen kokonaisarvosta oli asumispalveluissa hyvin vähäinen. **Rajoitettua hankintamenettelyä** ei ollut käytetty lainkaan (Kuvio 15).

Avoimen menettelyn käyttö hankintamenettelynä on ollut silmiinpistävän suurta vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluissa, mikä ei välttämättä tue innovatiivisuutta julkisissa hankinnoissa. Uusien toimintamallien ja teknologisten ratkaisujen käyttöönoton edistämiseksi toimialan hankinnoissa voisi hyödyntää aiempaa useammin kaksivaiheista **kilpailullista neuvottelumenettelyä**. Myös yksityisillä markkinoilla käydään ”teknisiä” neuvotteluja, joissa kartoitetaan asiakkaan tarpeet ja olemassa olevat mahdollisuudet ennen varsinaisen tarjouksen tekemistä.

Kuvio 15 Ilmoitusvelvollisuuden alaisissa asumispalvelujen julkisissa hankinnoissa käytetty hankintamenettely 2011, hankintojen arvo (ja määrä) (Lähde: HILMAN vuositilasto 2011).

Toimittajan valintaperuste

Hankintailmoituksessa tai tarjouspyynnössä on ilmoitettava tarjouksen valintaperuste, jotka ovat **halvin hinta** tai **kokonaistaloudellinen edullisuus**. Kokonaistaloudellinen edullisuus sisältää hinnan ohella toimitukseen liittyviä laadullisia valintatekijöitä, kuten asumispalveluyksiköiden kodinomaisuutta, kustannustehokkuutta tai ympäristöystävällisyyttä. Ammatillinen pätevyys, henkilöstöön liittyvät voimavarat ja referenssit mittaavat lähinnä toimittajien soveltuvuutta ja vähimmäisvaatimuksia, joten niitä ei tulisi käyttää tarjousten vertailussa ja toimittajan valinnassa.

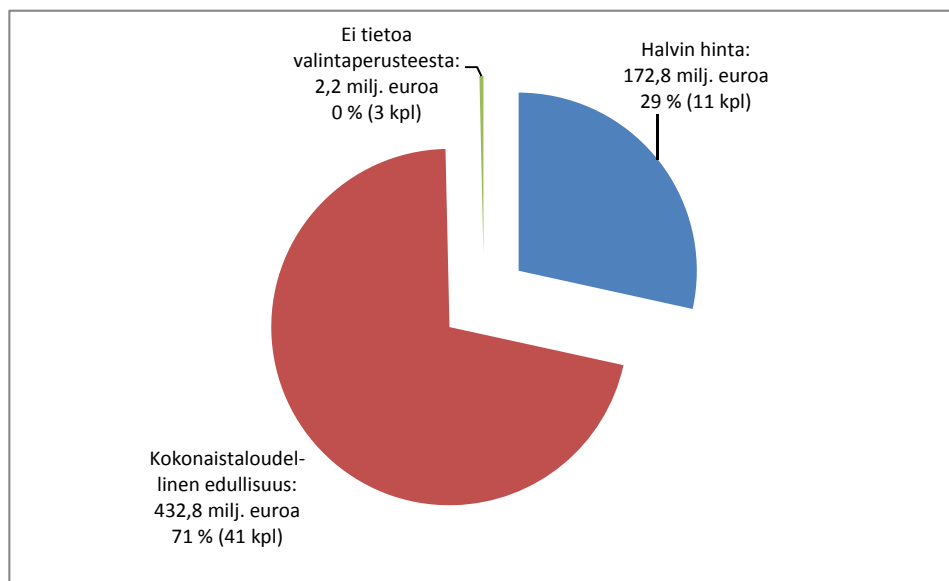
Kuitenkin vähimmäisvaatimukset ylittävää soveltuvuutta, kuten erityisammattitaitoa, kokemusta ja henkilöstömitoitusta voi hyödyntää tarjousten vertailuperusteena. Pääsääntöisesti kaikilla tarjouspyynnöissä käytetyillä valintaperusteilla on oltava taloudellista merkitystä julkiselle hankintayksikölle. Kansalliset kynnysarvot ylittävissä hankintailmoituksissa on ilmoitettava toimittajan valinnassa käytetyt valintaperusteet ja ainakin niiden tärkeysjärjestys.⁵⁷ Myös palvelutuotteen hinnasta on kerrottava, mitä hintaan on sisällytettävä ja mitä sen ei pidä sisältää.

⁵⁶ Sisältää neuvottelumenettelyn ja kilpailullisen neuvottelumenettelyn.

⁵⁷ Kun käytetään kokonaistaloudellista edullisuutta EU-kynnysarvot ylittävissä hankinnoissa, on ilmoitettava tarjouksen vertailuperusteet ja niiden suhteellinen painotus tai kohtuullinen vaihteluväli. Poikkeuksellisissa tapauksissa, kuten monimutkaisissa neuvottelumenettelyn alaisissa hankinnoissa riittää, että ilmoitetaan ainoastaan vertailuperusteiden tärkeysjärjestys.

Vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluja koskevien HILMAN hankinta- ja jälki-ilmoitusten mukaan kokonaistaloudellinen edullisuus oli toimittajan valintaperusteena selvästi yleisempi kuin alin hinta vuonna 2011 (Kuvio 16). Noin 75 prosenttia hankintojen määrästä ja 72 prosenttia niiden kokonaisarvosta oli tehty käyttäen valintaperusteena kokonaistaloudellista edullisuutta, jossa hinta on vain yksi valintaperuste. Toisaalta näissäkin tapauksissa hinnalla on ollut luonnollisesti merkittävä painoarvo, koska kysymys on julkisten varojen tehokkaasta käytöstä.

Kuvio 16 Ilmoitusvelvollisuuden alaisissa vanhusten ja erityisryhmien asumispalvelujen julkisissa hankinnoissa käytetty toimittajan valintaperuste 2011, hankintojen arvo (ja määrä) (Lähde: HILMAN vuositalasto 2011).

6 Yritystoiminnan keskittyminen tilastollisesti

Yritysmuotoisesta palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnasta suurten yli 250 henkilön yrityksen työllisyysosuus oli Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan 38-43 prosenttia vuonna 2011 riippuen siitä, otetaanko tarkastelussa huomioon hoitolaitosalalle tilastoituvat yritykset vai ei. Edellisestä vuodesta osuus oli kasvanut 4-6 prosenttia, mikä on tulosta palvelukysynnän lisääntymisestä, yritysten voimakkaasta orgaanisesta kasvusta ja lukuisista uusista yrityskaupoista.

Muodollisesti itsenäisten yritysten (yhtiöiden) työllisyysosuuksiin perustuva tarkastelu ei kerro kuitenkaan koko totuutta toimialan keskittymisestä. Suurten yritysten lukuisat yrityskaupat ovat johtaneet siihen, että niiden määräämisvallassa on paljon tytäryhtiöitä, joiden toimintaa ei ole sulautettu emoyhtiön toimintaa. Nämä tytäryhtiöt esiintyvät YTR:n tilastoissa vielä itsenäisinä tilastoyksiköinä. Jos konsernisuhteet otetaan huomioon, nousee suurten yritysten työllisyysosuus 44-50 prosenttiin.

Yritysmuotoisen palveluasumisen keskittyminen suuriin yrityksiin ei ollut vielä pari vuotta sitten erityisen merkittävää moniin muihin yksityisiin palvelualoihin verrattuna, mutta muutosvauhti on nopeaa ja kehitys on jatkunut vuonna 2012 ja alkuvuonna 2013. Suurten yritysten työllisyysosuus laskee kuitenkin 25-28 prosenttiin, jos järjestömuotoinen palvelutuotanto otetaan huomioon. Tosin markkinajohtajien ostolistoille ovat ilmaantumassa nyt myös järjestöpohjaiset yritykset ja toimintayksiköt.

6.1 Kehitys henkilöstöllä mitattuna

6.1.1 Yritysmuotoisen toiminnan keskittyminen

Tilastokeskuksen YTR:n pohjalta yritystoiminnan keskittymistä voidaan tutkia koko asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavalla toimialalla (Nace 87), palvelutalo- ja asumispalvelujen ja ikään-tyneiden hoitolaitosten muodostamassa toimialaryhmässä (Nace:t 87101, 87102-2, 87202) tai rajatun vain palvelutalo- asumispalveluissa ilman hoitolaitoksia. Tarkastelua vaikeuttaa se, että vain määrätty yrityskohtaiset tilastomuuttajat ovat YTR:ssä tilastolain mukaan julkisia.⁵⁸ Niihin ei kuulu esimerkiksi keskeinen yritystoiminnan laajuutta kuvaava liikevaihtotieto.

Käytännössä keskittymistä on tarkasteltu tässä yhteydessä henkilöstötiedon pohjalta, joka on Tilastokeskuksen YTR:ssä yrityskohtaisesti julkinen tilastomuuttaja. Henkilöstötieto perustuu **kokovuosityöllisyyden** käsitteeseen. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kaksi puolipäiväistä työntekijää vastaa yhtä henkilöä (kokovuosityöllistä). Henkilöstö sisältää palkansaajat ja yrittäjät. Henkilöstötieto pohjautuu YTR:ssä osittain yrityskyselyihin. Pääosalle yrityksistä henkilöstötieto on estimoitu maksettujen palkkojen pohjalta. Palkkatiedot on saatu hallinnollisista lähteistä.

Pelkästään **palvelutalo- ja asumispalveluja** (pl. hoitolaitokset) koskevasta tarkastelusta ilmenee, että YTR:n mukaan henkilöstömäärältään seitsemän suurinta yritystä (osakeyhtiötä) työllistivät 38 prosenttia toimialaryhmän henkilöstöstä vuonna 2011.⁵⁹ Edellisestä vuodesta suurten henkilöstöosuus oli kohonnut neljä prosenttiyksikköä. Keskittyneintä alatoimialaa edustaa vammaisten palveluasuminen, jossa yhden yrityksen henkilöstöosuus kohosi yli 80 prosenttiin. Suurten yritysten työllisyysosuus oli pieni (15 %) mielenterveyskuntoutujien palveluasumisessa (Taulukko 18a).

⁵⁸ Tilastolaki 280/2004.

⁵⁹ Suuria yrityksiä ovat vähintään 250 henkilön, keskisuuria 50-249 henkilön, pieniä 10-49 henkilön ja mikroyrityksiä alle kymmenen henkilön yritykset.

Jos vanhusten hoitolaitokset lasketaan mukaan, nousi suurten yritysten työllisyysosuus 43 prosenttiin vuonna 2011. Edellisestä vuodesta kasvua oli yli kuusi prosenttia. Suurten yritysten työllisyysosuuden kasvu oli pitkälti Attendon toiminnan laajenemisen tulosta, koska yritys luetaan Tilastokeskuksen YTR:ssä päätoimialaltaan ikääntyneiden hoitolaitosten toimialalle. Tällä toimialalla toimiva toinen suuri yritys on säätiön omistuspohjaan nojautuva Folkhälsan Botnia. Asemiaan ovat menettäneet mikroyritysten ohella keskisuuret yritykset (Taulukko 18b).

Taulukko 18a Erikokoisten liikeyritysten työllisyysosuudet yritysmuotoisessa palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (pl. hoitolaitokset) (Nace:t 87301-2, 87202) 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Palvelutalo- ja asumispalvelut yhteensä, %	Vanhusten palveluasuminen, %	Vammaisten palveluasuminen, %	Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen, %	Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut yht., %
Suuret yritykset	38,3 (7)	35,3 (5)	84,5 (1)	15,4 (1)	34,3 (11)
Keskisuuret yritykset	13,4 (17)	18,1 (15)	3,9 (1)	2,9 (1)	11,3 (28)
Pienet yritykset	39,4 (258)	39,8 (177)	8,3 (7)	60,9 (74)	40,6 (452)
Mikro-yritykset	8,9 (203)	6,8 (111)	3,3 (9)	20,8 (83)	13,8 (663)
Yhteensä	100,0 (485)	100,0 (308)	100,0 (18)	100,0 (159)	100,0 (1154)

Taulukko 18b Erikokoisten liikeyritysten osuus yritysmuotoisessa palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Palvelutalo- ja asumispalvelut ja hoitolaitokset yhteensä, %	Vanhusten palveluasuminen ja hoitolaitokset, %	Vammaisten palveluasuminen, %	Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen, %	Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut yht., %
Suuret yritykset	43,2 (9)	42,7 (7)	84,5 (1)	15,4 (1)	34,3 (11)
Keskisuuret yritykset	12,7 (19)	16,0 (17)	3,9 (1)	2,9 (1)	11,3 (28)
Pienet yritykset	36,2 (280)	35,3 (199)	8,3 (7)	60,9 (74)	40,6 (452)
Mikro-yritykset	7,9 (216)	6,0 (124)	3,3 (9)	20,8 (83)	13,8 (663)
Yhteensä	100,0 (524)	100,0 (347)	100,0 (18)	100,0 (159)	100,0 (1154)

Suurten yritysten markkinaosuuden kasvu on ollut palvelutalo- ja asumispalveluissa harppauksenomaista, vaikka palvelutuotanto ei ollut vielä vuonna 2011 erityisen keskittynyttä suuriin yrityksiin, jos tilannetta verrataan Suomen yritys kentässä moniin muihin jalostus- ja palvelualoihin. Suomessa useimmat teollisuuden toimialat, vähittäiskauppa, rahoitus- ja vakuutusala ja vesi- ja ilmaliihenne ovat varsin keskittyneitä suhteellisen harvalukuisen joukkoon suuria yrityksiä, joskin ne poikkeavat asiakaskunnaltaan ja keskeisiltä markkinoiltaan yksityisistä sosiaalipalveluista.

Parhaimman vertailukohdan muodostavat ne toimialat, joiden asiakaskunnasta julkisyhteisöt muodostavat suuren osan, ja jotka tuottavat yhteiskunnallisesti ja strategisesti tärkeitä ulkoistettuja palveluja, joita ilman julkisorganisaatioiden olisi mahdoton tai vaikea toimia. Näihin toimialoihin kuuluvat esimerkiksi ohjelmisto- ja tietopalveluala (Nace:t 62-63), tietoliikenne (Nace 61) ja yksityinen turvallisuusala (mm. Nace 80). Näillä toimialoilla julkisyhteisöt ovat merkittävä ja kasvava asiakassegmentti, vaikka pääosa myynnistä kertyisikin yksityisiltä markkinoilta.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan seitsemän suurimman yrityksen osuus **ohjelmisto- ja tietopalvelualan** työllisyydestä oli 41 prosenttia vuonna 2011, eli lähes saman verran kuin palvelutalo- ja

asumispalveluissa. Yksityisellä **turvallisuusalalla** viiden suurimman yrityksen työllisyysosuus nousi jo 68 prosenttiin ja kahden suurimman 56 prosenttiin. Pääosa turvallisuuspalveluja tuottavista yrityksistä on lisäksi ulkomaalaistaustaisia. **Tietoliikennepalveluissa** kuuden suurimman yrityksen työllisyysosuus oli peräti 76 prosenttia ja kahden suurimman 59 prosenttia.

Muita keskittyneitä tai keskittymässä olevia toimialoja, mitä kehitystä julkisyhteisöjen lainsäädäntöön perustuva toimivalta, omien palveluyksiköiden yhtiöittäminen tai yksityistäminen, julkisen palvelutuotannon avautuminen kilpailulle tai hankintatavat ovat vauhdittaneet, ovat maa- ja vesirakentaminen ja siihen liittyvät tekninen suunnitteluala, catering-ala (laitosruokailu- ja ateriapalvelut), jätehuolto (jätteiden keruu, yms.) sekä paikallisliikenteen henkilökuljetus. Monia keskittyviä toimialoja yhdistää ulkomaalaistaustaisten yritysten kasvava markkinaosuus.

Avohuollon sosiaalipalvelut ja terveystalot eivät ole kuitenkaan samalla tavoin keskittyneitä suuriin yrityksiin kuin asumisen sisältävät sosiaalipalvelut, vaikka yritysostot ja ulkomaalaistaustaisten yritysten merkitys on kasvanut erityisesti terveystalouksissa 2000-luvulla. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan terveystalouksissa toimi vuonna 2011 yksitoista suurta yritystä (yhtiöitä), joiden henkilöstöosuus oli 24 prosenttia toimialan työllisyydestä. Avohuollon sosiaalipalveluissa oli vain yksi suuri yritys, jonka henkilöstö oli vain yhdeksän prosenttia toimialan työllisyydestä.

6.1.2 Keskittyminen järjestöt mukaan lukien

Palvelutalo- ja asumispalvelut, yksityiset sosiaalipalvelut yleensä ja osittain myös terveystalot poikkeavat muista markkinaosuuksiltaan keskittyneistä yksityisistä palvelualoista siten, että niissä toimii yhtiömuotoisten yritysten rinnalla **järjestömuotoisia palveluntuottajia**, jotka myyvät palvelujaan julkisyhteisöille (kunnille) kaupalliselta pohjalta. Tämä kannattaa ottaa huomioon, kun tarkastellaan yksityisten palveluntuottajien markkinaosuuksia. Laveasti määriteltynä myös julkisyhteisöt tuottavat palveluja, minkä voisi laskea markkinoiden potentiaaliseen arvoon.

Asia liittyy **relevanttien markkinoiden** määrittelyyn, jotka vallitsevat tietyllä hyödykkeellä koko maassa tai jollakin määrättyllä maantieteellisellä alueella. Järjestömuotoisen palvelutuotannon laskemista markkinaosuuksiin puoltaa se, että järjestöt voivat tuottaa palvelujen ostajien, eli kuntien, kuntayhtymien ja yksityishenkilöiden kannalta katsoen vastaavanlaista korvaavaa hyödykettä kuin yritysmuotoiset palvelujen tuottajat. Lisäksi osa yritysmuotoisista palveluntuottajista on ollut aiemmin järjestöjen palveluyksiköitä tai ne kuuluvat yhä järjestöjen ympärille syntyneeseen konserniin.

YTR:n mukaan järjestöillä oli palvelutalo- ja asumispalveluissa 454 toimipaikkaa, joiden henkilöstö oli 8 750 henkilöä vuonna 2011. Hoitolaitokset mukaan lukien toimipaikkoja 512 ja henkilöstöä 11 190 henkilöä. Yksityisen toiminnan henkilöstöstä järjestöt muodostivat hoitolaitokset mukaan lukien 44 prosenttia, mikä alensi yhdeksän suuren yritysmuotoisen palveluntuottajan osuuden yksityisestä tarjonnasta alle neljännekseen työllisyydellä arvioituna (Taulukot 19a ja 19b). Lisäksi on muistettava, että osa suurista yritysmuotoisista palveluntuottajista on järjestötaustaisia.⁶⁰

Kuntayhteisöjen oman palvelutuotannon laskeminen potentiaalisiin tai relevantteihin markkinoihin on sen sijaan ongelmallisempaa. Mikäli kuntayhteisöjen laskennallinen oma palvelutuotanto laskettaisiin mukaan potentiaalisiin markkinoihin tuotoksen käsitteellä mitattuna, koko yksityisen palvelutuotannon markkinaosuus pienenesi palvelutalo- ja asumispalveluissa alle 50 prosenttiin vuonna

⁶⁰ Järjestöjen merkitys on vähentynyt parin viime vuoden aikana ja suurten yritysten markkinaosuus on kohonnut. Syyinä on järjestömuotoisen toiminnan yhtiöittäminen ja loppuminen sekä suurten yritysten voimakas orgaaninen kehitys ja kasvu yrityskauppojen kautta. Myös järjestöpohjaista palvelutuotantoa on siirtynyt suurille yrityksille.

2010. Muutaman suuren yritysmuotoisen palveluntuottajan osuus tuotettujen asumispalvelujen arvosta putoaisi saman tien edelleen runsaaseen kymmeneen prosenttiin.

Vaikka kuntayhteisöt tuottavat sisällöllisesti ja laadullisesti säädösten normittamaa vastaavaa tai lähes vastaavanlaista hyödykettä (homogeenisuus⁶¹) kuin yksityiset palveluntuottajat ja niillä on samanlainen pääsy tuotantotekijöiden markkinoille, kuntayhteisöjen palvelutuotantoa ei voida täysin verrata yksityiseen kaupalliseen toimintaan. Pääsyyinä on, että kunnat eivät voi myydä palvelujaan vapaasti markkinoilla, koska niiden toimialaan ei kuulu liiketoiminta ansaintamielessä. Eli kunnat eivät toimi markkinoilla tasaveroisesti täydellisen kilpailun olosuhteissa.⁶²

Taulukko 19a Erikokoisten liikeyritysten ja järjestöjen työllisyysosuudet koko yksityisessä palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (pl. hoitolaitokset) (Nace:t 87301-2, 87202) 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Palvelutalo- ja asumispalvelut yhteensä, %	Vanhusten palveluasuminen, %	Vammaisten palveluasuminen, %	Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen, %	Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut yht., %
Suuret yritykset	22,2 (7)	18,9 (5)	53,8 (1)	11,7 (1)	18,9 (11)
Keskisuuret yritykset	7,7 (17)	9,6 (15)	2,5 (1)	2,2 (1)	6,3(28)
Pienet yritykset	22,9 (258)	21,3 (177)	5,3 (7)	46,3 (74)	22,3 (452)
Mikro-yritykset	5,1 (203)	3,6 (111)	2,1 (9)	15,7 (83)	7,7 (663)
Järjestöt	42,1	46,4	36,4	24,1	44,8
Yhteensä	100,0 (485)	100,0 (308)	100,0 (18)	100,0 (159)	100,0 (1154)

Taulukko 19b Erikokoisten liikeyritysten ja järjestöjen työllisyysosuudet koko yksityisessä palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Palvelutalo- ja asumispalvelut ja hoitolaitokset yhteensä, %	Vanhusten palveluasuminen ja hoitolaitokset, %	Vammaisten palveluasuminen, %	Mielenterveyskuntoutujien palveluasuminen, %	Asumisen sisältävät sosiaalipalvelut yht., %
Suuret yritykset	24,2 (9)	22,2 (7)	53,8 (1)	11,7 (1)	18,9 (11)
Keskisuuret yritykset	7,1(19)	8,3 (17)	2,5 (1)	2,2 (1)	6,3 (28)
Pienet yritykset	20,2 (280)	18,5 (199)	5,3 (7)	46,3 (74)	22,3 (452)
Mikro-yritykset	4,5 (216)	3,1 (124)	2,1 (9)	15,7 (83)	7,7 (663)
Järjestöt	44,0	47,9	36,4	24,1	44,8
Yhteensä	100,0 (524)	100,0 (347)	100,0 (18)	100,0 (159)	100,0 (1154)

6.1.3 Konserninäkökulma yritystoiminnan keskittymisessä

Palvelutalo- ja asumispalvelut (Nace:t 87101, 87301-02, 87202) muodostavat kaksi kolmasosaa koko asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen (Nace 87) yritysten työllisyydestä ja yli 60 prosenttia liikevaihdosta, joten palvelutalo- ja asumispalveluilla on huomattava merkitys koko toimialaryhmän

⁶¹ Kuntien palvelutoiminta ei ole samalla tavalla lupajärjestelmän alaista toimintaa kuin yksityinen palvelutuotanto.

⁶² Kunnat voivat olla omistajina yhtiöissä, jotka myyvät palvelujaan omistajakuntien ulkopuolisille tahoille, kuten muille julkisyhteisöille tai yksityisille markkinoille, mutta näitä kuntayhtiöitä koskevat kilpailutilanteessa pääsääntöisesti samat säännöt kuin yksityisiä yhtiöitä.

yrittäjäprofiiliin. Edellä luvuissa (6.1.1-1,2) esitetyt laskelmat suurten yritysten markkinaosuudesta perustuvat kuitenkin **vain muodollisesti itsenäisten yritysten** (oikeushenkilöt, toiminimet) henkilöstötietoihin, mikä ei kerro koko totuutta toimialan yritystoiminnan keskittymisestä.

Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n kaupparekisteriin toimitetut tilinpäätökset osoittavat, että suuret palvelutalo- ja asumispalveluja tuottavat yritykset muodostavat konserneja, joihin kuuluu emoyrityksen määräämisvallassa olevia tytäryrityksiä. Vuonna 2011 konserniemoina (tai väliemoina⁶³) toimivia suuria palveluntuottajia olivat **Attendo, Espero Care, Mikeva, Carema (Mehiläinen) ja Mainio Vire**. Näillä kaikilla yrityksillä oli vähintään yksi tai useampia tytäryhtiöitä, jotka toimivat vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluja tuottavilla toimialoilla.

Tässä yhteydessä Tilastokeskuksen YTR:n mukaisia henkilöstötietoihin perustuvia markkinaosuuslaskelmia on oikaistu siten, että suurten yritysten määräämisvallassa olevien tai yritysryhmittymiin kuuluvien pk-yritysten (tytäryhtiöiden) henkilöstö on lisätty suurten yritysten henkilöstöön asianomaisella tytäryhtiön edustamalla asumispalvelujen toimialalla.⁶⁴ Perustiedot tytäryhtiösuhteessa perustuvat tilinpäätöstietoihin, jossa lähtökohtana on vuoden 2011 lopun tilanne. Tytäryhtiöiden henkilöstötiedot ovat sitä vastoin Tilastokeskuksen YTR:n mukaisia.

Tilinpäätöstietojen mukaan tytäryhtiöiden määrä on lisääntynyt suurissa asumispalveluja tuottavissa yrityksissä (konserneissa) vuosina 2009-11, vaikka osa tytäryhtiöistä on lopetettu ja niiden toiminta on sulautettu konsernien muuhun toimintaan. Pääasiallisena syynä ovat jatkuvasti käynnissä olevat yrityskaupat. Ostettua yritystä ei sulauteta yleensä välittömästi ostajayritykseen, vaan ostetun yrityksen toiminnan annetaan jatkua 1-2 tilikautta muodollisesti itsenäisenä tytäryhtiönä ja joskus entisen omistajan (myyjän) johdossa, ennen kuin se häviää lopullisesti yrityskartalta.

Konsernisuhteilla oikaistut laskelmat osoittavat, että puhtaasta yritysmuotoisesta toiminnasta suurten yli 250 henkilön yrityksen työllisyysosuus nousee 44-50 prosenttiin riippuen siitä riippuen, ote- taanko tarkastelussa huomioon päätoimialtaan hoitolaitosalalle tilastoituvat yritykset vai ei. Hoitolaitosalan ottaminen huomioon on kuitenkin perusteltua, koska toimialalle tilastoituu kaksi suurta yritystä: Attendo ja Folkhälsan Botnia. Jos tarkasteluun lisätään järjestöjen toiminta, laskee suurten yritysten henkilöstöosuus palvelutalo- ja asumispalveluissa 25-28 prosenttiin (Taulukot 20a ja 20b).

Taulukko 20a Erikokoisten likeyritysten (pl. järjestöt) työllisyysosuudet yritysmuotoisessa palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnassa (Nace:t 87101, 87301-2, 87202) yritysten konsernisuhteet huomioonottaen 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Asumispalvelut (pl. hoitolaitokset), %	Asumispalvelut (ml. hoitolaitokset), %
Suuret yritykset	44,2 (7)	49,5 (9)
Keskisuuret yritykset	11,7 (13)	11,0 (15)
Pienet yritykset	35,1 (230)	31,7 (252)
Mikro-yritykset	9,0 (201)	7,8 (214)
Yhteensä	100,0 (451)	100,0 (490)

⁶³ Väliemoina tarkoitetaan tapauksia, joissa suuri yritys on itsekin tytäryhtiö ja siten osa suurempaa koti- tai ulkomaista konsernirakennetta.

⁶⁴ Esimerkki: Yritys A on päätoimialtaan vanhusten asumispalveluja tuottava suuri yli 250 henkilön yritys, jolla oli vanhusten asumispalveluja tuottava keskisuuri 70 henkilön tytäryhtiö B ja vanhusten asumispalveluja tuottava pieni 30 henkilön tytäryhtiö C. Nämä tytäryhtiöt yritys A oli hankkinut yrityskaupalla 100-prosenttiseen omistukseensa vuosina 2010-11. Oikaistussa markkinaosuuslaskelmassa tytäryhtiöiden B ja C henkilöstöt lisäävät Tilastokeskuksen YTR:n mukaista suurten yritysten henkilöstömäärää vanhusten asumispalveluissa 100 :lla ja vähentävät samalla keskisuurten yritysten henkilöstöä 70:llä ja pienten yritysten henkilöstöä 30:llä.

Taulukko 20b Erikokoisten liikeyritysten ja järjestöjen yhteenlasketut osuudet **koko yksityisestä palvelutalo- ja asumistoiminnasta** Nace:t 87101, 87301-2, 87202) yritysten konsernisuhteet huomioonottaen 2011, prosenttia henkilöstöstä (suluissa yritysten määrä) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Asumispalvelut (pl. hoitolaitokset), %	Asumispalvelut ja (ml. hoitolaitokset), %
Suuret yritykset	25,3 (7)	27,8 (9)
Keskisuuret yritykset	6,8 (13)	6,1 (15)
Pienet yritykset	20,0 (230)	17,7(252)
Mikro-yritykset	5,2 (201)	4,4 (214)
Järjestöt	42,7	44,0
Yhteensä	100,0 (451)	100,0 (490)

6.2 Alueellinen tarkastelu

Yritystoiminnan kehitystä palveluasumisessa (Nace:t 87101, 87202, 87301-02) vuosina 2007-11 voidaan tarkastella tilastollisesti Tilastokeskuksen YTR:n pohjalta maakunnittain. Tarkastelua on muutettu syksystä 2012 siten, että Uusimaa esiintyy nyt yhtenä maakuntana alueellisten yritystilastojen puutteesta johtuvista syistä. Aiemmassa tarkastelussa Uusimaa oli jaettu kolmeen osaluueeseen, jotka olivat pääkaupunkiseutu, pääkaupunkiseudun kehyskunnat ja muu Uusimaa. Toisaalta tarkasteluun on lisätty nyt myös hoitolaitosalan (Nace 87101) yritykset ja toimipaikat.

Tarkastelussa maakunnat on jaettu ensin kolmeen pääryhmään sen mukaan, miten yritysten määrä on muuttunut vuosina 2007–11. Pääryhmät muodostuvat maakunnista, jossa yritysten määrä on **kasvanut selvästi, pysynyt suurin piirtein ennallaan tai vähentynyt selvästi**. Seuraavaksi alueet on jaettu toimipaikkojen ja kuntien ostopalvelujen kasvun mukaan ryhmiin sen mukaan, onko toimipaikkojen ja ostopalvelujen kasvu on ollut keskiarvoa suurempaa vai pienempää. Tällä tavoin on muodostettu yritysrakenteen alueellista muutosta kuvaava ns. *kenttämalli* (Kuvio 17).

Maakunnissa, joissa **yritysten määrä on kasvanut selvästi**, kuntien palveluasumisen ulkoistaminen on lisääntynyt nopeasti tai lähdössä kasvuun markkinoiden avautuessa kilpailulle. Ainakin alkuvaiheessa näissä maakunnissa on esiintynyt paikallisten pk-yritysten uusperustantaa. Myös alueilla jo toimivat seudulliset yritykset voivat kasvaa orgaanisesti vanhoja palvelulaitoksia laajentamalla ja uusia perustamalla. Edellä mainittu ei poissulje sitä, että suuretkin yritykset ovat alkaneet osoittaa kiinnostustaan kuntien avautuvia palvelumarkkinoita kohtaan (kentät 1-3).

Alueilla, joissa **yritysten määrä on pysynyt lähes ennallaan**, kuntien ostopalvelut ovat lisääntyneet palvelutarpeen kasvaessa ja väestön ikääntyessä, mutta yksityisten markkinoiden ja palvelutarjonnan lisäys on perustunut pääosin alueella jo toimivien yritysten kasvuun. Tosin suuret valtakunnalliset toimijat ovat saattaneet jo laajentaa toimintaansa alueelle uusia toimintayksiköitä perustamalla tai yritysostoilla, mutta tapahtuneet yritysostot eivät näy lyhyellä aikavälillä yritystoiminnan lopetuksina, jos ostetut yritykset jatkavat toimintaansa tytäryhtiöinä (kentät 4-5).

Tähän pääryhmään, jossa yritysten määrän kasvu on pysynyt suurin piirtein ennallaan, kuuluu myös Uusimaa. Uudellamaalla ostopalvelujen tarve kasvaa nopeasti, mutta keskittymiskehitys on edennyt jo varsin pitkälle, kun suuret yritykset ovat vallanneet markkinat yritysostoin ja niiden omien toimintayksiköiden määrä ja koko ovat kasvaneet (kenttä 6). Toisentyypisiä alueita edustavat Pohjois-Savo ja Etelä-Karjala, joissa ostopalvelujen kasvu on ollut heikkoa ja yritystoiminnan kehitys on ollut tästä syystä varsin staattisessa ja vakiintuneessa tilassa (kenttä 7).

Maakunnat, joissa **yritysten määrä on vähentynyt selvästi**, voidaan jakaa kolmeen alaryhmään. Niille kaikille on yhteistä yksityisten asumisen sisältävien sosiaalipalvelujen keskittyminen entistä harvempiin yrityksiin. *Ensimmäisessä alaryhmässä* ostopalvelut kasvavat tasaisesti ja suuret yritykset vahvistavat asemaansa yritysostoin ja toimintayksiköitä perustamalla, mutta paikallisen pk-yrityskentän asema on alkanut heiketä (kenttä 8). *Toisessa alaryhmässä* ostopalvelujen kasvu on käynnistänyt nopean rakennemuutoksen, jossa suuret yritykset valtaavat alaa yritysostoin (kenttä 9).

Kolmanteen alaryhmään kuuluvat maakunnat, joissa kuntien palvelujen ulkoistaminen on ollut suhteellisen vähäistä tai kuntien palvelutuotanto on vasta avautumassa kilpailulle. Ulkoistamisen markkinapotentiaali voi olla kuitenkin merkittävää ja kuntien ostopalvelut voivat lisääntyä nopeasti, mikä on käynnistänyt alueen yritys kentässä voimakkaan rakennemuutoksen. Tämä on näkynyt siten, että alueelle sijoittautuvat suuret yritykset valtaavat jalansijaa ostamalla paikallisia ja seudullisesti toimivia yrityksiä. Samalla pienet yritykset lopettavat toimintansa (kenttä 10).

Kuvio 17 Yritystoiminnan tilastollinen keskittyminen maakunnittain palvelutalo- ja asumispalveluissa (ml. hoitolaitokset) (Nace:t 87101, 87202, 87301-02) 2007-2011 (Lähteet: Tilastokeskus ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Yritysten määrä kasvanut ⁶⁵	Yritysten määrä pysynyt suurin piirtein samana ⁶⁶	Yritysten määrä vähentynyt ⁶⁷
<i>Kuntien ostopalvelujen kasvu yli keskitason ja toimipaikkojen määrän kasvu yli keskitason</i>	1. Palvelujen ulkoistaminen nopeassa kasvussa, yritysten orgaanista kasvua ja uusperustantaa - Varsinais-Suomi - Satakunta - Etelä-Savo - Pohjois-Karjala	4. Palvelujen ulkoistaminen lisääntyy nopeasti, alueella toimivien/ suurten yritysten orgaaninen kasvu ja uudet toimintayksiköt / ei yritysten uusperustantaa - Pirkanmaa	
<i>Kuntien ostopalvelujen kasvu alle keskitason ja toimipaikkojen määrän kasvu yli keskitason</i>	2. Palvelujen ulkoistaminen käynnistymässä/ lähdössä kasvuun, yritysten orgaanista kasvua ja uusperustantaa - Keski-Pohjanmaa - Pohjanmaa	5. Palvelujen ulkoistaminen lisääntyy tasaisesti, suuret yritykset laajentavat toimintaansa / ei yritysten uusperustantaa	8. Ostopalvelut lisääntyvät tasaisesti, suurten yritysten asema vahvistuu yritysostoin ja uusilla toimintayksiköillä/ pk-yrityskenttä heikentymässä - Keski-Suomi - Lappi
<i>Kuntien ostopalvelujen kasvu yli keskitason ja toimipaikkojen määrän kasvu alle keskitason</i>	3. Palvelujen ulkoistaminen lisääntymässä nopeasti/ vähäistä uusperustantaa/ markkinatilanne selkiytymätön - Kanta-Häme - Kymenlaakso	6. Ostopalvelut lisääntyvät nopeasti/ alan keskittyminen pitkälle edennyt / toimintayksiköiden koko kasvaa - Uusimaa	9. Ostopalvelut lisääntyvät nopeasti, yritys kentän rakennemuutos/ suurten yritysten asemaa vahvistuu yritysostoin/ pk-yritykset lopettavat toimintansa - Päijät-Häme
<i>Kuntien ostopalvelujen kasvu alle keskitason ja toimipaikkojen määrän kasvu alle keskitason</i>		7. Ostopalvelujen kasvu tasaista/hidasta, yritys toiminta vakiintuneessa tilassa - Etelä-Karjala - Pohjois-Savo	10. Palvelujen ulkoistaminen vähäistä/ kasvunäkymät lupaavat / rakennemuutos käynnistynyt /yritysostot ja pk-yritysten toiminnan lopetukset - Pohjois-Pohjanmaa - Kainuu - Etelä-Pohjanmaa

⁶⁵ Yritysten määrän lisääntynyt vähintään 5 prosentilla.

⁶⁶ Yritysten määrän muutos alle 5 prosenttia.

⁶⁷ Yritysten määrä vähentynyt vähintään 5 prosentilla.

6.3 Suurten palvelutuottajien toiminta

6.3.1 Liikevaihdon, työllisyyden ja kannattavuuden kehitys

Tilastokeskuksen YTR:n vuotta 2011 koskevien ennakkotietojen mukaan Suomessa toimi asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa noin 24 yksityistä yhtiö- tai järjestömuotoista (säätio tai yhdistys) palveluntuottajaa⁶⁸, joiden henkilöstö oli yli 200 henkilöä. Näistä kahdeksallatoista päätoimialana oli (palvelutalo- ja asumispalvelut (Nace:t 87101, 87301-2 ja 87202⁶⁹). Yrityksiä ja järjestöjä koskeva toimialaluokitus ei ole kuitenkaan tyhjentävä. Myös yhteisöt, joilla päätoimialana on jokin muu asumisen sisältävä sosiaalipalvelu, voivat tuottaa palvelutalo- ja asumispalveluja.

Palvelutalo- ja asumispalveluja (ml. hoitolaitokset) tuotti päätoimialaan kymmenen suurta yhtiömuotoista palvelutuottajaa, joista on saatavilla tarkempia tilastotietoja Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n kaupparekisteriin toimitettujen tilinpäätöstietojen pohjalta.⁷⁰ Suurten yhtiömuotoisten palvelutuottajien liikevaihto kohosi vuonna 2011 keskimäärin lähes neljänneksellä edellisestä vuodesta, vaikka kasvuvauhti hidastui edellisestä vuodesta. Yritysten henkilöstö lisääntyi viidennekselle. Kasvu oli huomattavasti ripeämpää kuin maamme yrityskehittäessä keskimäärin (Taulukot 21-22).

Liikevaihdon ja työllisyyden kasvun ovat mahdollistaneet muutamien yritysten, kuten Esperin Caren, Invalidiliiton Asumispalvelujen, Attendon, Mikevan tai Mainio Viren organisaation kasvu kuntien ulkoistamissa palvelutuotantonaan, mitä ovat täydentäneet niiden tekemät lukuisat yrityskaupat parin viime vuoden aikana. Kasvava yksityinen palveluasuminen on tarjonnut runsaasti uusia työpaikkoja. Vuonna 2011 eniten uusia työpaikkoja tarjosi Attendo. Samalla esimerkiksi teollisuus ja monet muut suuret työllistäjät ovat vähentäneet Suomessa tuhansia työpaikkoja.

Kaikkein reippainta liikevaihdon kehitys on ollut 2010-luvulla Attendon, Mediverkko Hoivapalvelun, Mikevan ja Mainio Viren osalta. Henkilöstö on lisääntynyt eniten Caremassa ja Attendossa. Järjestöpohjalle perustetuissa osakeyhtiöissä (Sopimusvuori, Aspa Palvelut ja Wilhelmiina Palvelut⁷¹) liikevaihdon ja henkilöstön määrän kehitys on ollut paljon hitaampaa kuin ulkomaalaistaustaiseen omistukseen siirtyneissä yrityksissä (Carema/Mehiläinen, Mikeva, Mainio Vire, Attendo). Kannattavuuden kehitys on toimialaryhmän yrityksissä vaihtelevaa ja osin heikkoakin.

⁶⁸ Käytännössä yksi palveluntuottaja on kuntaomisteinen (Helsingin Seniorisäätio).

⁶⁹ Tässä palvelutalo- ja asumispalveluilla tarkoitetaan seuraavia virallisen toimiluokituksen mukaisia toimialoja: Vanhusten hoitolaitokset (Nace 87101), vanhusten asumispalvelut (Nace 87301), vammaisten asumispalvelut (Nace 87302) mielenterveysongelmallisten asumispalvelut (Nace 87202).

⁷⁰ Yhtiömuotoisilla suurilla palvelutuottajilla tarkoitetaan tässä seuraavia yrityksiä: Invalidiliiton Asumispalvelut Oy, Attendo Oy, Mainio Vire Oy, Mikeva Oy, Esperin Care Oy, Carema Oy, Aspa-palvelut Oy, Mediverkko Hoivapalvelut Oy, Wilhelmiinan Palvelut Oy ja Sopimusvuori Oy. Yhteensä suuret palvelutuottajat työllistivät vuonna 9 000 henkilöä ja niiden liikevaihto kohosi 350 miljoonaan euroon, jos tarkastelun kohteena on muodollisesti itsenäisten yhtiöiden toiminta ilman konsernirakenteita. Tarkemmasta tarkastelusta puuttuvat Saga Care Finland Oy ja Folkhälsan Botnia Ab, jotka lisäsivät suurten palveluntuottajien työllisyyttä vajaalla 500 henkilöllä ja liikevaihtoa runsaalla parillakymmenellä miljoonalla eurolla vuonna 2011.

⁷¹ Järjestöpohjaisiin yrityksiin voidaan rinnastaa myös Saga Care Finland Oy ja Folkhälsan Botnia Oy, joissa liikevaihdon ja henkilöstön kehitys on ollut suhteellisen vaatimatonta vuonna 2011.

Taulukko 21 Bruttokansantuotteen ja liikevaihdon (LV) kasvu eri yrityskategorioissa 2007-11, prosenttia (Lähde: PRH:n kaupparekisteri; Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri ja kansantalouden tilinpi-to).

	2007-08, %	2008-09, %	2009-10, %	2010-11, %
Bruttokansantuotteen kehitys (arvo)	3,2	-7,2	3,8	5,9
LV:n kasvu Suomen koko yritystoiminnassa ⁷²	5,9	-15,2	6,6	7,3
LV:n kasvu kaikissa väh. 250 henkilön yrityksissä	2,6	-6,8	-0,9	1,9
LV:n kasvu palvelutalo- ja asumispalveluissa yht. ⁷³	25,6	18,7	15,1	12,0
LV:n kasvu em. toimialan 10 suuressa yrityksessä	38,7	28,0	32,2	23,9

Taulukko 22 Kokonaistyöllisyyden ja henkilöstön (HK) kasvu eri yrityskategorioissa 2007-11, prosenttia (Lähde: PRH:n kaupparekisteri; Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri ja kansantalouden tilinpi-to).

	2007-08, %	2008-09, %	2009-10, %	2010-11, %
Maamme kokonaistyöllisyyden kehitys	2,6	-2,6	-0,1	1,1
HK:n kasvu Suomen koko yritystoiminnassa ⁷⁴	1,5	-3,7	-0,4	3,1
HK:n kasvu kaikissa väh. 250 henkilön yrityksissä	7,6	-19,1	7,5	7,4
HK:n kasvu palvelutalo- ja asumispalveluissa yht.	15,5	17,8	14,9	10,4
HK:n kasvu em. toimialan 10 suuressa yrityksessä ⁷⁵	106,6	38,2	31,4	19,8

Kannattavuutta on mitattu suhteuttamalla liiketulos (voitto tai tappio) liiketoiminnan tuottoihin. Vuonna 2011 toimialaryhmän suurten yritysten mediaani **liikevoittoprosenttia** oli noin kaksi. 2010-luvulla liikevoittoprosentti on ollut keskimääräistä parempi Attendon, Aspa Palvelujen, Mainio Vireen ja Invalidiliiton Asumispalvelujen osalta. Tunnusluku on ollut ajoittain negatiivinen Carremassa, Wilhelmiinan Palvelussa, Esperin Caressa ja Sopimusvuoreissa. Mikevassa ja Mediverkko Hoivapalveluissa tunnusluku on ollut alhainen mutta plusmerkkinen (Taulukko 23).⁷⁶

Asiantuntijoiden mukaan liikevoittoprosentti soveltuu käyttökateprosenttia paremmin yritysten väliin vertailuun niin saman toimialan sisällä kuin myös eri toimialoja edustavien yritysten kesken, kuten palvelutalo- ja asumispalveluja tuottavien yritysten kohdalla. Liiketulos saadaan vähentämällä käyttökateesta suunnitelman mukaiset poistot. Liikevoittoprosentti kertoo yrityksen tuloksen ennen rahoituseriä. Velkainen ja velaton yritys ovat samalla viivalla liikevoittoa laskettaessa, mutta liikevoiton tulisi kattaa lyhyellä ajalla rahoituskulut, verot ja yrityksen osingonjako.

Pitkällä aikavälillä liikevoitosta katetaan investointeja ja lainojen lyhennyksiä. Negatiivinen liiketulos kertoo yrityksen kannattavuusongelmista. Suomessa yritystutkimusneuvottelukunta YTN on antanut liikevoittoprosentille vain yleiset ohjeet, jotka eivät ole toimialasidonnaisia.⁷⁷ Käytännössä liikevoittoprosentin tulisi olla sitä suurempi, mitä pääomavaltaisemmalla toimialalla yritys toimii. Pääomavaltaisessa toiminnassa kuten teollisuudessa tämä on luonnollista, jotta yritykset kykenisivät suoriutumaan rahoituskuluista ja tekemään voitollaan uusia investointeja.

⁷² Alkutuotanto pois lukien.

⁷³ Sisältää vanhusten hoitolaitokset (Nace 87101).

⁷⁴ Pois lukien alkutuotanto..

⁷⁵ Sisältää vanhusten hoitolaitokset (Nace 87101).

⁷⁶ Folkhälsan Botniassa liikevoittoprosentti on ollut viime vuosina jatkuvasti negatiivinen mutta Saga Care Finlandissa tyydyttävällä tasolla.

⁷⁷ YTN:n ohjeet liikevoittoprosentille ovat seuraavat: yli 10 % = hyvä, 5-10 % = tyydyttävä ja alle 5 % = heikko.

YTN:n ohjearvojen mukaan liiketulosprosentti oli toimialaryhmän yrityksissä heikko tai korkeintaan tyydyttävää. Osasyinä on toimialan palveluvaltainen luonne, kiristynyt kilpailu kuntien avautuvista palvelumarkkinoista ja yritysten tarve vahvistaa markkina-asemaansa lyhyen aikavälin kannattavuudesta tinkimällä. Suuret yritykset sietävät paremmin tappioita kuin pienet ja keskisuuret paikalliset palveluntuottajat, koska konsernitaustaansa nojaavilla yrityksillä on etunaan taloudellinen ja rahoituksellinen vahvuus, laaja tuotevalikoima ja muut suurtuotannon edut.

Suurten yritysten **tilikauden voittoprosentissa** esiintyy vuosittaisia vaihteluja, mistä syystä suhdeluku ei ole paras mahdollinen yritysten välisen kannattavuuden mittari. Vuosittaiset vaihtelut johtuvat siitä, että tilikauden tulokseen vaikuttavat yksittäisen yrityksen osalta satunnaiset kulut ja tuotot sekä niin sanotut muut korko- ja rahoitustuotot. Satunnaiset erät koostuvat muun muassa maksetuista ja saaduista konserniavustuksista taikka satunnaisista myyntivoitoista ja –tappioista. Muita rahoitustuottoja ovat esimerkiksi rahoituspapereista saadut korko- ja osinkotuotot.

Taulukko 23 Liikevaihdon, ja kannattavuuden (liiketulos) kehitys kahdessatoista suuressa palvelutalo- ja asumispalveluja tuottavassa yrityksessä 2010-11 asteikolla hyvä, tyydyttävä ja heikko (Lähde: PRH:n kaupparekisterin tilinpäätökset).⁷⁸

	Liikevaihto 2010	Liikevaihto, 2011	Kannattavuus, 2010	Kannattavuus, 2011
Attendo Oy	hyvä	hyvä	hyvä	hyvä
Mediverkko Hoivapalvelut Oy	hyvä	hyvä	heikko	heikko
Mikeva Oy	hyvä	hyvä	heikko	heikko
Mainio Vire Oy	tyydyttävä	hyvä	heikko	tyydyttävä
Carema Oy	hyvä	hyvä	heikko	heikko
Esperi Care Oy	hyvä	tyydyttävä	heikko	heikko
Invalidiliiton Asumispalvelut Oy	tyydyttävä	tyydyttävä	heikko	tyydyttävä
ASPA Palvelut Oy	tyydyttävä	tyydyttävä	hyvä	tyydyttävä
Miinan Hoitolat Oy	tyydyttävä	tyydyttävä	heikko	heikko
Sopimusvuori Oy	tyydyttävä	heikko	heikko	heikko
Folkhälsan Botnia Oy	hyvä	heikko	heikko	heikko
Saga Care Finland Oy	tyydyttävä	heikko	tyydyttävä	tyydyttävä

6.3.2 Suurten yritysten markkina-asema

Suomessa **Attendo** on yksi nopeimmin toimintaansa kasvattanut yritys.⁷⁹ Kehitys on tapahtunut uusia toimipaikkoja perustamalla ja yritysostoilla. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan alakonserni Attendo Oy:llä oli sosiaalipalveluissa noin kymmeniä toimipaikkoja eri paikkakunnalla Suomessa vuonna 2011. Pääosalla toimialana oli vanhusten asumispalvelu, mutta osa toimipaikoista oli vanhusten hoitolaitosten ja muiden sosiaalipalvelujen toimialoilla. Attendo Oy:n omien toimipaikkojen lisäksi konserniin kuului sosiaalipalveluja tuottavia tytäryhtiöiden toimipaikkoja.

Muodollisesti itsenäisiä konsernin tytäryhtiöitä, joiden päätoimialana olivat ikääntyneiden hoitolaitokset, vanhusten asumispalvelu tai mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut, oli Attendo-

⁷⁸ Tunnusluvut ovat yhtiökohtaisia eikä niitä ole laskettu konsernitasolla.

⁷⁹ Attendo Finland on Suomen johtavia yksityisiä terveydenhuollon palveluja ja hoivapalveluja tuottava yritys, joka kuuluu laajempaan pohjoismaiseen Attendo-konserniin, jonka emoyhtiön (Attendo Ab) kotipaikka on Ruotsissa. Konsernin pääomistaja on kansainvälinen ruotsalaista alkuperää oleva pääsijoitusyhtiö **IK Investment Partners** (entinen IK Kapital). Attendo-konserni työllisti vuonna 2011 yhteensä 14 400 henkilöä, josta 4 440 Suomessa. Konsernin 7,2 miljardin kruunun liikevaihdosta noin 2,44 miljardia kruunua kertyi Suomessa. Suomessa toiminta jakautuu suun terveydenhoitoon, muuhun perusterveydenhoitoon ja erikoissairaanhitoon sekä hoivakoti- ja kotihoitopalveluihin.

konsernin vuosikertomuksen mukaan noin yksitoista vuonna 2011. Yhtiöt oli hankittu etupäässä yrityskauppojen kautta. Niitä olivat Aarni-hoiva Oy, Palvelukoti Siilinhelmi Oy, Larosette Oy, Hoitokoti Mariia Oy, Hoitopalvelu Karin Pusa Oy, Tyrvään kartano Oy, Selina-koti Oy, Helinä-koti Oy, Palvelukoti Tarina Oy, Hoivapalvelu Sari Huhtinen Oy ja Hoivakoti Lavian Iltatuuli Oy.

Ostetut yritykset ovat paikallisesti tai alueellisesti toimivia ja niillä on saattaa olla useampi kuin yksi toimipaikka. Attendolla toimii suoraan tai tytäryhtiöiden kautta omistettuna yli 70 hoivakotia lähes 50 eri paikkakunnalla. Kehitys on ollut huimaa, sillä ensimmäinen hoivakoti avattiin Mikkelissä vasta yhdeksän vuotta sitten. Konserniin kuuluu myös toimialaluokituksen mukaan kehitysvammaisten palveluja tuottava Savon Koti Oy, sosiaalihuollon muita asumispalveluja tuottava Jokikoto Oy ja avohuollon palveluja tuottava Kruunankulman Hoivapalvelut Oy.

Lisäksi tytäryhtiöitä ovat kiinteistöpalveluja tuottava Seniorikoti Oy sekä vuonna 2011 perustettu Suomen Palveluasunnot Oy. Palveluasunnot Oy on asuntojen vuokrausta ja rakennuttamista harjoittava yleishyödyllinen yritys, joka voi saada valtion investointiavustuksia ja korkotukea.⁸⁰ Suomen Palveluasunto Oy:n saamat miljoonien eurojen investointiavustukset erityisryhmille tarkoitettujen asuntojen rakentamiseen herättivät julkista keskustelua, sillä erityisryhmien palvelurakennuksia rakennuttava ja hoivapalveluja tuottavat yritykset toimivat saman konsernin puitteissa.⁸¹

Attendon menestyksestä Suomessa näkyy vahva ruotsalainen liiketoimintaosaaminen ja operatiivinen konserniohjaus, joka on yhdistynyt suomalaiseen sosiaali- ja terveydenhuollon ammattiosaamiseen palvelutuotannossa. Yrityksen kehitystä ovat edesauttaneet palvelutarpeen kasvu, laajan konsernin taloudelliset voimavarat ja riskinotto-kyky, jonka suhteen pk-yritysten tai järjestöjen toiminta ei ole ollut kilpailukykyistä. Kilpailuasetelma on ollut yritykselle hoivapalveluissa ehkä jopa suotuisampi kuin esimerkiksi konsernin toiseen tukijalkaan kuuluvissa terveystalouksissa.

Invalidiliiton Asumispalvelut Oy on vammaisten ja vanhusten asumispalveluja sekä tukipalveluja tuottava suurin suomalaisessa omistuksessa oleva hoiva-alan yksityinen yritys. Invalidiliiton Asumispalvelut Oy:n pääomistaja (75 %) on Invalidiliitto ry:n hallitsema Mobility Finland Oy, jonka päätoimialana on lääkintä- ja hammaslääkintäinstrumenttien ja -tarvikkeiden valmistus. Toisena omistajana on Terveystaloukset Oy (25 %). Yrityksen 60 miljoonan euron liikevaihdosta 96 prosenttia kertyi asumispalveluista ja neljä prosenttia ateriapalveluista vuonna 2011.

Invalidiliiton Asumispalvelut Oy:llä oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yhteensä 40 toimipaikkaa eri paikkakunnilla vuonna 2011. Pääosa yrityksen toimipaikoista toimi vammaisten asumispalveluissa, joista vanhimmat ovat aloittaneet toimintansa jo 1970-luvulla ja nuorimmat 2010-luvulla. Vuonna 2011 yrityksen liikevaihtoa kasvattivat Turussa ja Kauhajoella avatut uudet asumispalveluyksiköt.⁸² Edellisenä vuonna toimintaa oli käynnistetty Tampereella ja Hämeenlinnassa. Lisäksi kaksi päiväkeskusta aloitti toimintansa Järvenpäässä ja Kuopiossa.

Yritys on voimakkaasti kasvuhakuinen ja suunnitelmien mukaan uusia kohteita avataan eri puolella Suomea. Kasvun taustalla on kuntien palvelutuotannon ulkoistaminen ja palvelusetelipohjaisen palvelutuotannon laajentuminen. Varsinkin henkilökohtaisen avun ja muiden avohuollon palvelujen kysyntä on lisääntymässä. Invalidiliiton Asumispalvelut Oy:n kasvua on helpottanut se, että kilpaili-

⁸⁰ Investointiavustuksia ja korkotukea myöntää Asumisen Rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA.

⁸¹ Asiasta tehdyn selvityspyynnön pohjalta todettiin, että ARA on menetellyt asiassa ympäristön ohjeistusten mukaisesti. Itse asiassa ARA on kehottanut palvelutuotannossa toimivia yrityksiä perustamaan kiinteistöyhtiöitä rakennuttamista varten, jotta eri toiminnot voidaan erottaa toisistaan.

⁸² Kauhajoen Invalidit ry:n aiemmin ylläpitämä Kauhajoen yksikkö hankittiin liiketoimintakaupalla.

joita vammaispalveluissa on ollut toistaiseksi vähän. Epäselvää on, aikooko yritys jatkossa laajentaa toimintaansa muiden erityisryhmille tarkoitettujen sosiaalipalvelujen puolelle.⁸³

Mainio Vire Oy on monitoimialainen sosiaalipalveluja tuottava yritys, jonka toimialana ovat vanhusten ja erityisryhmien asumispalvelut, kotipalvelu ja tukipalvelut, kuten ateria- ja kauppapalvelut koteihin ja asumispalveluyksiköihin, lasten päivähoitopalvelut sekä turvapuhelinpalvelut. Uusimpana aluevaltauksia ovat lastensuojelupalvelut ja niin sanotut hyvinvointisoitto –palvelut. Vuonna 2011 Mainio Vire siirtyi Euroopan yksityisillä pääomamarkkinoilla toimiva sijoitusyhtiö **HgCapital:in** määräysvaltaan.⁸⁴ Mainio Vireen suoraan vastaanottava yhtiö on Evita Care Bid Oy.

Mainio Vire Oy on kasvava yritys, jolla oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan lähes 50 toimipaikkaa parillakymmenellä eri paikkakunnalla vuonna 2011. Toimipaikoista valtaosa toimii vanhusten ja mielenterveysongelmallisten asumispalveluissa, jonka lisäksi toimipaikkoja on lasten päivähoitossa, kotipalvelussa, erityisryhmien työ- ja päivätoiminnassa ja catering-palveluissa. Vuotta 2011 koskevien tilinpäätöstietojen mukaan Mainio Vireeseen kuului kaksi vanhusten asumispalveluissa (Hoitokoti Arwola Oy ja Palvelukoti Raija Oy) toimivaa tytäryhtiötä.⁸⁵

Yrityksen kasvu on jatkunut vuosina 2011–12. Hoito Arwola Oy:n yrityskaupan myötä Mainio Vire laajeni Pirkanmaalla kolmella hoitokodilla vuonna 2011. Vuonna 2011 avattiin myös vanhusten asumispalveluja tarjoavat toimipaikat Hyvinkäällä ja Lahdessa sekä kaksi mielenterveyskuntoutujien asumispalveluyksikköä Vantaalla. Vuoden 2012 aikana uusia asumispalvelupaikkoja on tullut Helsinkiin, Hämeenlinnaan, Kaarinaan, Iittiin, Kouvolaan, Lohjalle, Turkuun, Vantaalle ja Vihtiin, eli yrityksen kasvuvauhti on ollut melkoista omistajavaihdoksen jälkeen.

Mainio Vireen (konsernin) liikevaihdosta asumispalvelut muodostivat lähes 90 prosenttia vuonna 2011. Loppuosa liikevaihdosta koostui lasten päivähoitosta, kotipalveluista ja erilaisista tukipalveluista. Ateria-, turvapuhelin- ja kotihoitopalveluja on kehitetty yrityksessä yhdistetyn Palvelut Kotiin –tuotekonseptin pohjalta. Mainio Vire osti vuoden 2012 alussa lastensuojelupalveluja tuottavan Pienkoti Silmulan. Yrityskauppa merkitsi laajentumista uuteen asumisen sisältävään sosiaalipalveluun, joka on ollut vielä toistaiseksi pienten perheyritysten hallinnassa.

Vuoden 2013 vaihteessa Mainio Vire hankki omistukseensa Hoiva Karoliina ja Karoliina Hoivapalvelut Oy:n, jotka tarjoavat vanhusten ympärivuorokautisia hoivapalveluja Lohjalla ja kotihoidon palveluja ympäristökunnissa. Lappeenrannasta ostettiin mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja tarjoava Lappeenrannan Palvelukoti Oy. Tuusulassa on aloitettu ikääntyvälle väestölle tarkoitettun asumis-, harrastus- ja terveystalveluja tarjoavan hyvinvointipalvelukeskuksen suunnittelu, jonka toteuttajiksi on valittu Rakennustoimisto Pohjola ja Mainio Vire.⁸⁶

Esperi Care Oy on osa Esperi Care -konsernia, joka tuottaa ikääntyneiden asumis- ja turvapuhelinpalveluja, asumispalveluja päihde- ja mielenterveyskuntoutujille, vammaisille ja kehitysvammaisille. Konserni tarjoaa myös kotipalveluja ja sairaankuljetusta. Esperi Care perustettiin vuonna 2001, mutta sen juuret ulottuvat 1940-luvulle saakka, jolloin organisaatio alkoi hoitaa Punaisen Ristin

⁸³ Yritykselle on toimintaa myös ikääntyneiden palveluasumisen puolella. Helmikuussa 2013 toiminta laajeni Helsingin kalasatamassa 22 uudella turvallisella asumisella.

⁸⁴ Vuonna 1995 perustettu HgCapital hallinnoi noin neljän miljardin euron pääomia, joita yhtiö on sijoittanut teollisuuden, terveydenhuoltoon, uusiutuvaan energiaan sekä teknologia-, media- ja tietoliikennealoille.

⁸⁵ Mainio Vireeseen kuului myös Hoivakoti Tuija Oy, jonka päätoimiala oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan tarkemmin erittelemättömiä avohuollon palveluja järjestävä toimintayksikkö.

⁸⁶ Mainio Vire on laajentanut toimintaansa aktiivisesti lasten päivähoitossa avaamalla vuoden 2013 alussa päiväkodit Mäntsälässä ja Tuusulassa.

sairaankuljetuksia. Vuonna 2010 toteutettiin yrityskauppa, jonka tuloksena suomalaistaustainen **pääomasijoitusyhtiö CapMan** yhdessä yrityksen toimivan johdon kanssa osti Esperin.

Yrityskaupan tavoitteena on ollut luoda paremmat edellytykset yrityksen orgaaniselle ja epäorgaaniselle kasvulle. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan Esperin Care Oy:lla oli vuonna 2011 parikymmentä toimipaikkaa, jotka toimivat vanhusten hoitolaitoksissa ja asumispalveluissa, mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa, muissa asumisen sisältävissä sosiaalipalveluissa ja avohuollon palveluissa. Tilinpäätöstietojen mukaan yhtiöllä oli vuoden 2011 lopussa lisäksi noin viisitoista tytäryhtiötä useilla eri sosiaali- ja terveydenhuollon toimialoilla.

Vanhusten asumispalveluja tuottavia tytäryhtiöitä olivat Hoitokoti Kultalampi Oy, Palvelukoti Rede-Riikka Oy ja Visapolun Asumispalvelut Oy. Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja tuottivat Mielihyvä Hoiva Oy, Kuurnan Kartanot Oy, Hoito Gröndal Oy, Jämsän Palvelukoti Oy ja Rehabia Perniö Oy. Kehitysvammaisten asumis- ja laitoshuollon palveluissa toimivat Pappilankoti Oy ja Ystäväntien Palvelukoti Oy. Päihdehuollon palveluissa toimi Sosiaali- ja terveyspalvelut Merimajakka Oy, jonka lisäksi yhtiöllä oli tytäryhtiöitä terveyspalveluissa.⁸⁷

Yrityksen orgaaninen ja epäorgaaninen kasvu on vauhdittunut tuntuvasti vuosina 2011-12 sen jälkeen, kun yhtiön omistusrakenteessa tapahtui muutoksia ja pääomasijoitus CapMan:sta tuli yhtiön pääomistaja. Pelkästään vuonna 2011 Esperin Caren hoivapaikkojen määrä lisääntyi kolmasosalla 1 241 asiakaspaikkaan, mikä johtui uusien hoivakotien käynnistymisestä Helsingissä ja Mikkelissä sekä lukuisista yrityskaupoista vuonna 2011. Kaiken kaikkiaan Esperin Care –konsernilla oli yli 50 toimipistettä eri puolella maata, jotka toimivat noin 160 kunnan alueella.

Vuoden 2011 toimintakertomuksen mukaan yrityksen suunnitelmissa oli avata vuoden 2012 kuluessa kuusi uutta hoivakotia. Vuoden 2012 alussa Esperin Care hankki omistukseensa Erjan Kotisairaanhoito Oy:n ja Suomen Ensiapupalvelu Oy:n, minkä tarkoituksena on ollut vahvistaa konsernin asemaa kotihoito- ja turvapuhelinmarkkinoilla. Syksyllä 2012 yritys osti vanhusten tehostettua palveluasumista tarjoavan Hoivakoti Kolmisointu Oy:n Haminassa ja Palvelukoti Omenapuu Oy:n Porissa. Sen sijaan Esperin Sairaankuljetus Oy myytiin HES Sairaankuljetus Oy:lle.⁸⁸

Vuoden 2013 alussa yritys hankki säätiötaustaisen Saga Care Finland Oy osakekannan omistukseen, mikä tarkoitti merkittävää yrityksen toiminnan laajentumista hoivapalvelujen puolella. Yritysosto oli Esperin Caren suurin tähän asti. Saga Care on ollut yksi Suomen suurimmista ikääntyneiden asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuottavista yrityksistä, jonka palveluksessa oli ostohetkellä noin 350 henkilöä ja liikevaihto lähes 20 miljoonaa euroa. Saga Care on toiminut Helsingissä, Turussa, Raumalla ja sillä on yhteensä 730 asukaspaikkaa toimintayksiköissään.⁸⁹

Carema Oy oli vuonna 2006 toimintansa aloittanut alun perin terveyspalveluja tuottavaan Mehiläinen –konserniin kuulunut hoiva-alan palveluyritys. Mehiläinen on puolestaan osa pohjoismaista Ambea -konsernia, jonka omistaja on **kansainvälinen pääomasijoitusyhtiö Triton** ja KKR⁹⁰ kumppaninaan Ambean toimiva johto. Ambeaan kuuluvat Mehiläisen lisäksi Ruotsissa ja Norjassa toimivat Carema Sjukvård ja Carema Care. Yhtiörakenteen yksinkertaistamisen vuoksi Carema Oy

⁸⁷ Sairaankuljetuspalveluissa toimi Esperin Sairaankuljetus Oy, kuntoutuslaitostoiminnassa Etelä-Suomen Mielenterveys Oy ja muussa terveydenhuollossa Arnisat Hoivapalvelut Oy.

⁸⁸ HES-konsernin omistavat pääomasijoittaja Sentica Partners Oy:n hallinnoima rahasto, Suomen Teollisuussijoitus Oy ja yhtiön avainhenkilöt.

⁸⁹ Myyjä Saga Palvelut Oy ja Ruissalosäätiö jäivät yrityskaupan jälkeen edelleen palvelukiinteistöjen omistajiksi jatkamaan palvelutalokiinteistöjen kehittämistä Esperin Caren kanssa.

⁹⁰ Kohlberg Kravis Roberts & Co.

sulautui vuoden 2012 alussa Mehiläinen Oy:hyn yhdessä muiden hoivapalveluja tuottavien yhtiöiden myötä.

Vuonna 2011 Carema Oy hankki omistukseensa vanhusten asumispalveluja tuottavan Palvelukoti Onni Oy:n. Muita tytäryhtiöitä olivat vanhusten asumispalveluissa Human Care Network Oy, Hoivakartano Oy ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa Hoivakoti Hella Oy.⁹¹ Nykyiseen Mehiläiseen kuului kymmenen vanhusten hoivakotia, sekä noin 26 mielenterveyskuntoutujien, kehitysvammaisten ja vammaisten palveluyksikköä. Lastensuojeluyksiköitä, joihin yhtiön on laajentanut viime aikoina liiketoimintaansa, oli neljätoista 14 vuoden 2013 alussa.

Mikeva Oy on palveluasumista tuottava kasvuyritys, joka on ollut kesäkuusta 2012 lukien Euroopan laajuisen **G Squaren** hallinnoiman rahaston ja toimivan johdon omistukseen. Rahastoa hallinnoiva G Square on Pariisissa pääkonttoriaan pitävä pääsijoitusyhtiö, joka on keskittynyt sijoittamaan eurooppalaisiin sosiaali- ja terveysalan yrityksiin. Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan Mikevalla oli vuonna 2011 vajaat 40 toimipaikkaa vanhusten, vammaisten ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa sekä toimipaikkoja lastensuojelussa.

Mikeva kasvoi vahvasti uusia toimintayksiköitä perustamalla vuonna 2011. Vuoden lopussa yrityksellä oli noin 1 200 asiakaspaikka eri puolilla maata. Kultarinki Hoivapalvelut Oy:n yrityskaupan myötä konserniin liitettiin vanhusten palvelukoteja Oulusta, Keminmaalta, Ylitorniosta, Pudasjärveltä ja Lieksasta. Mikeva on ostanut Sisä-Savon Palvelukoti Oy:n, joka tuottaa mielenterveyskuntoutujien palveluja. Vuonna 2012 avattiin Pirkkalassa vanhusten tehostetun asumispalveluyksikkö ja Raumalla kehitysvammaisille tarkoitettun tehostetun asumispalveluyksikkö.⁹²

Mediverkko Hoivapalvelut Oy on Mediverkko-konserniin kuuluva hoivapalveluja vanhuksille ja vammaisille tuottava yhtiö, jonka lisäksi Mediverkko-konsernilla on terveydenhuollon vastaanotto- ja päivystyspalveluita, hammaslääkäri- ja laboratorioasemia sekä sopimuksia lääkäri- ja hammaslääkäripalveluista lähes kaikkialla Suomessa. Mediverkko on suuri yksityinen kotimaisessa toimiva terveydenhuollon kasvuyritys, jonka toiminta on laajentunut hoivapalveluihin.⁹³ Hoivapalveluja tuotetaan yrityksen ilmoituksen mukaan noin tuhannelle ikääntyneelle.⁹⁴

⁹¹ Konserniin kuului vanhusten hoitolaitoksissa Crystal Revontuli Oy, lastensuojelupalveluja tuottavat Lastensuojeluyksikkö Wiljagård Oy ja Lakeuden Maininki Oy, päihdekuntoutujien asumispalveluissa Palvelukoti Kanerva Oy, avohuollon sosiaalipalveluissa Gambiitti Sopimushoito Oy ja Lehtosara Oy sekä toimialaluokituksen mukaan terveydenhuollon palveluihin luettu Hoivapalvelu Metsätähti Oy.

⁹² Konserniin kuului vuoden 2011 lopussa myös mielenterveyskuntoutujien asumispalvelujen tuottava Palvelukoti Väisänen Oy. Vuoden 2013 aikana yrityksen toiminta laajenee suunnitelmien mukaan useilla uusilla toimintayksiköillä vanhusten ja erityisryhmien palveluissa.

⁹³ Yhtiön suurimmat omistajat ovat yrityksen johto, perustajalääkärit, muu avainhenkilöstö sekä Keskinäinen Eläkeyhtiö Varma. Mediverkko -konserni on yksi johtavista yksityisistä sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajista Suomessa, jolla on palveluksessaan lähes 2 000 henkilöä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaista.

⁹⁴ Syksyllä 2012 yhtiö avasi uudet hoivakodit Konnevedellä ja Valkeakoskella.

Yhteenveto

Yksityiset palvelutalo- ja asumispalvelut ovat Suomen yksi nopeimmin kasvavia toimialoja, joiden kehitystä suhdannevaihtelut eivät paljon heilauta.⁹⁵ Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan toimialan yritysten työllisyys ja liikevaihto lisääntyivät 10-13 prosenttia vuonna 2011. Samanaikaisesti liikevaihto kasvoi koko yritys kentässämme ilman alkutuotantoa vain seitsemän prosenttia ja henkilöstö kolme prosenttia.

Palvelujen kysynnän kasvu on tulosta väestön vanhenemisesta ja sen mukanaan tuomasta toimintakyvyn heikkenemisestä. Palvelutarvetta lisääviä tekijöitä ovat esimerkiksi ikääntymisen myötä nopeasti yleistyvä dementia, tuki- ja liikuntaelinsairaudet sekä yksin asuvien vanhusten määrän kasvu. Palvelutarve on lisääntynyt myös erityisryhmien, kuten vammaisten ja mielenterveysongelmallisten puolella.

Yritysten rinnalla asumisen sisältäviä sosiaalipalveluja tuotetaan järjestöpohjaisesti. Osa järjestöpohjaisesta toiminnasta on kuitenkin yhtiötetty jo 2000-luvun alkupuolella. Yhtiöittämisellä on haluttu erottaa kaupallinen toiminta hallinnollisesti järjestöjen yleishyödyllisestä toiminnasta, mikä on mahdollistanut toiminnan kehittämisen ja osallistumisen kuntien julkisia hankintoja koskeviin kilpailutuksiin.

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:ään perustuvien tilastojen ja laskelmien mukaan palvelutalo- ja asumispalveluissa toimi vuonna 2011 noin 1 370 yritysten ja järjestöjen toimipaikkaa, joiden työllisyys oli yli 24 000 henkilöä ja laskennallinen liikevaihto 1,36 miljardia euroa. Alan työllisyydestä ja liikevaihdosta yritysten toiminta oli 54 prosenttia, ja yritystoiminnan määrä ja osuus markkinoista kasvaa koko ajan.

Kuntien ostopalvelutoiminta

Kunnat eivät ole pystyneet lisäämään omaa palvelutuotantoaan kysyntää vastaavaksi, mikä on johtanut palvelujen ulkoistamisiin. Peruskunnilla ei ole myöskään riittävästi voimavaroja tai osaamista uusien kiinteistöjen rakennuttamiseen tai ylläpito- ja toimitilapalveluihin, vaikka investointeihin olisi saatavilla valtion avustuksia. Ulkoistettuja palveluja tuottavat yksityiset hoiva-alan yritykset, järjestöt ja kuntayhtymät.

Markkinoiden potentiaalista arvoa kuvastaa kuntien laskennallinen palvelukysyntä, joka oli palvelutalo- ja asumispalvelujen osalta päivätoiminta mukaan lukien yli 2,2 miljardia euroa vuonna 2011. Luku sisältää Kainuun maakuntayhtymän. Laskennallisesta kysynnästä kuntien oman tuotannon arvo oli runsaat 40 prosenttia ja ostettu tuotanto vajaat 60 prosenttia, josta yksityisillä palveluntuottajilla on kaksi kolmasosaa.

Yksityisten asiakaspalvelujen (ulkoistusten) määrä oli Tilastokeskuksen kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilastojen perusteella lähes 930 miljoonaa euroa vuonna 2011 ostopalveluihin liittyvä piilevä viiden prosentin arvolisävero mukaan lukien. Luvut eivät sisällä palveluseteleitä. Vuonna 2012 palveluseteleitä käytti asumispalveluissa 28 kuntaa. Lisäksi asumispalveluihin on suunnitteilla yli 50 uutta palveluseteliä.

⁹⁵ Palvelutalo- ja asumispalveluilla eli palveluasumisella tarkoitetaan tässä raportissa palvelutoimintaa, joka tilastoituu virallisen EU:n toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaan ikääntyneiden hoitolaitoksiin ja asumispalveluihin (Nace:t 87101 ja 87301), vammaisten asumispalveluihin (Nace 87302) ja mielenterveysongelmallisten asumispalveluihin (Nace 87202).

Kuntien talous- ja toimintatilastoihin ja YTR:n toimipaikkapohjaisiin tilastoihin perustuvasta tarkastelusta ilmenee, että yksityisten ostopalvelujen merkitys kasvaa kuntakoon suurentuessa, vaikka niillä olisi samanaikaisesti myös omaa palvelutuotantoa. Suurilla kunnilla on enemmän pelivaraa palvelujensa järjestämisessä kuin pienillä kunnilla, jotka ovat riippuvaisia kuntayhtymistä ja muusta kuntayhteistyöstä.

Hankinnat kasvavat, menettelyissä parantamisen varaa

Julkisten hankintojen sähköiseen ilmoituskanava HILMAan toimitetuista hankinta- ja jälki-ilmoituksista ilmenee, että vanhusten ja erityisryhmien asumispalveluja koskevien hankintojen kokonaisarvo oli arviolta vajaat 610 miljoonaa euroa vuonna 2011. Hankintojen arvo ei kuitenkaan kuvaa rahavirtaa vuonna 2011, vaan hankintapäätösten ennakoitua tai toteutuvaa arvoa tulevien vuosien (sopimuskausien) aikana.

Asumispalveluja koskevissa hankinnoissa pääasiallisena toimittajan valintaperusteena on käytetty kokonaistaloudellista edullisuutta, mutta hankinnat toteutetaan lähes kokonaan avointa hankintamenettelyä hyväksikäyttäen, vaikka esimerkiksi kilpailullisen neuvottelumenettelyn käyttö aiempaa useammassa tapauksissa voisi tukea paremmin uusien toimintamallien ja teknologisten ratkaisujen käyttöönottoa.

Esimerkkeinä innovatiivisuudesta ovat panostukset monipuolisiin ikääntyneiden palvelukeskuksiin, jolloin asiakkaan ei tarvitsisi siirtyä hoitopaikasta toiseen, kun hoidon tarve muuttuu ikääntymisen tai sairauden vuoksi, vaan palvelut ja palveluntuottajat siirtyvät asiakkaan luokse. Vanhuskeskukset voisivat tarjota palveluasumista, terveydenhuoltoa ja avohuollon palveluja myös lähialueella kotonaan asuville henkilöille.⁹⁶

1990-luvun lopusta vallalla ollut suuntaus, joka on perustunut erillisiin toimintayksiköihin ja siihen, että vanhuksia ja ikääntyneitä hoidettaisiin mahdollisimman pitkään kotihoidossa, on tulossa tiensä päähän. Henkilökuntaa ei yksinkertaisesti enää riitä kaikkiin erillisiin palvelumuotoihin eikä toiminta ole kustannustehokasta, jos tukipalveluja tarvitaan runsaasti. Kielteistä on myös yksinäisten vanhusten syrjäytyminen.

Innovatiiviset palvelukonseptit saavat kuntien sopimusperusteisessa kuitenkin melko vähän huomiota. Hankintoja määrittävät olemassa oleva lainsäädäntö ja vakiintuneet hinta- ja laatukriteerit sen sijaan, että kiinnitettäisiin huomiota siihen, että palveluja voidaan toteuttaa monella eri tapaa.⁹⁷

Yritysten määrä laskussa

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan palvelutalo- ja asumispalveluissa oli 524 yritystä ja 860 yritys-toimipaikkaa vuonna 2011. Alan yritysten määrä on kääntynyt laskuun vuoden 2008 jälkeen, vaikka yritys-toimipaikkojen määrä on lisääntynyt liki 60 toimintayksiköllä. Toteutunut kehitys on näkynyt selvästi ikääntyneiden asumispalveluissa, mutta myös mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa yritysten määrä vähenee.

⁹⁶ Vrt. esimerkiksi Tuusulan hyvinvointipalvelukeskus –hanke.

⁹⁷ Asia voidaan kääntää toisinpäin siten, että aloite julkisen organisaation toimialaan kuuluvaan palvelutehtävän tuottamisesta laadullisesti paremmin tai kustannuksiltaan edullisemmin kuin tähän asti tulee ulkopuolisilta yrityksiltä, järjestöiltä tai organisaation omien työntekijöiden yhteenliittymältä. Menettelytapaa kutsutaan **palvelualoitteikeudeksi**. Menettely ei sinänsä sido kuntia ulkoistuksiin, sillä päätökset kilpailuttamisesta tehdään erikseen. Järjestelmä voisi kuitenkin kannustaa yrityksiä kehittämään julkiseen palvelutuotantoon sopivia toimintatapoja ja lisäisi niiden kiinnostusta julkisia hankintoja kohtaan.

Samanaikainen yritysten määrän lasku ja toimipaikkojen määrän lisääntyminen johtuvat yritysten uusperustannan vähenemisestä ja markkinoiden uusjaosta, sillä koti- ja ulkomaisten pääomasijoittajien omistukseen päätyneet monialaiset hoiva-alan yritykset ovat kasvattaneet nopealla tahdilla kokaan uusia toimintayksiköitä perustamalla ja ostamalla paikallisilla tai seudullisilla markkinoilla toimivia pk-yrityksiä.

Pienten asumispalveluja tuottavien yritysten määrä vähenee myös sitä mukaa, kun yrittäjät lopettavat toimintansa omaehtoisesti esimerkiksi eläkkeelle siirtymisen vuoksi eikä toiminnalle löydy jatkajia, sillä markkinoilla kysyntä kasvaa eniten tehostetussa palveluasumisessa, mutta pienten yritysten toimitilakapasiteetti ja henkilömitoitukset eivät riitä kattamaan toiminnasta aiheutuvia kustannuksia ilman mittavia lisäpanostuksia.

Toimiala keskittyy vauhdilla

Palveluasumisen keskittymiskehitys käynnistyi viime vuosikymmenen lopussa ja se on kiihtynyt vuosina 2011-12. Asia käy ilmi Tilastokeskuksen YTR:n aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilastosta, jonka mukaan uusien toimintansa aloittaneiden yritysten määrä on romahtanut vuodesta 2008 lukien ja toimintansa lopettaneiden yritysten määrä on ylittänyt toimintansa aloittaneiden yritysten määrän.

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan suurten yli 250 henkilön yrityksen työllisyysosuus oli yritysmuotoisesta palvelutalo- ja asumispalvelutoiminnasta 38-43 prosenttia vuonna 2011 riippuen siitä, otetaanko tarkastelussa huomioon hoitolaitosalalle tilastoituvat yritykset vai ei. Edellisestä vuodesta osuus oli kasvanut 4-6 prosenttia, mikä on tulosta yritysten voimakkaasta orgaanisesta kasvusta ja lukuisista uusista yrityskaupoista.

Muodollisesti itsenäisten yritysten (yhtiöiden) työllisyysosuuksiin perustuva tarkastelu ei kuitenkaan kerro koko totuutta toimialan keskittymisestä. Suurten yritysten lukuisat yrityskaupat ovat johtaneet siihen, että niiden määräämisvallassa on paljon tytäryhtiöitä, joiden toimintaa ei ole ennätetty sulauttaa emoyhtiöiden toimintaan. Nämä tytäryhtiöt esiintyvät Tilastokeskuksen YTR:n tilastoissa yhä itsenäisinä tilastoyksiköinä.

Jos konsernisuhteet otetaan huomioon, kohoaa suurten yritysten työllisyysosuus yritysmuotoisesta toiminnasta jo 44-50 prosenttiin. Toisaalta, jos järjestöjen yhtiöittämätön palvelutuotanto lasketaan mukaan, supistuu suurten yritysten työllisyysosuus koko yksityisestä palvelutarjonnasta 25-28 prosenttiin. Tosin markkinajohtajien kiinnostuksen kohteiksi ovat ilmaantumassa nyt myös järjestöpohjaiset yritykset ja toimintayksiköt.⁹⁸

⁹⁸ Vrt. esimerkiksi Saga Care Finland:in siirtyminen Esperri Care-konserniin vuoden 2013 alussa.

Lähteet

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA: Palveluasumisen opas, Helsinki 2011. (www.ara.fi)

Elinkeinoelämän Keskusliitto EK: Julkiset hankinnat avautuvat, Helsinki 2007. (www.ek.fi)

Lith, Pekka: Innovatiiviset julkiset hankinnat Suomen kansantaloudessa, Tilastollinen esiselvitys valtion ja kuntayhteisöjen hankinnoista ja hankintamarkkinoiden toimivuudesta uusien toimintatapojen ja teknologioiden kannalta, Elinkeino- ja innovaatio-osasto 22/05/2012, Helsinki 2012. (www.lith.fi)

Lith, Pekka: Keski-Uudenmaan yritystoiminta, Alueen yritysten näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2012.

Lith, Pekka: Pääkaupunkiseudun yritysten näkemykset alueen kuntien elinkeinopolitiikasta ja kuntaliitoksista, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2010.

Lith, Pekka: Sosiaali- ja terveyspalvelujen markkinat, Muistio yksityisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin liittyvästä piilevästä arvonlisäverosta, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2011.

Nemlander, Anu ja Sjöholm, Mari: Selvitys palvelusetelin käytöstä kuntien ja kuntayhtymien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa tammi-helmikuussa 2012, Suomen Kuntaliitto ja Sitran tutkimus, Helsinki 2012. (www.kunnat.net)

Pekkala, Elise: Hankintojen kilpailuttaminen, Jyväskylä 2007.

Sosiaali- ja terveysministeriö: Asumista ja kuntoutusta, Mielenterveyskuntoutujien asumispalveluja koskeva kehittämisehdotus, STM:n julkaisuja 13/2007, Helsinki 2007. (www.stm.fi)

Sosiaali- ja terveysministeriö: Sosiaali- ja terveyspalvelujen kilpailuttamisen toimivuus, STM:n raportteja ja muistioita 1/2012, Helsinki 2012.

Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira: Ikääntyneiden hoito ja hoiva. (www.valvira.fi)

Suomen Kuntaliitto: Kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilaston luokitukset 2012, Helsinki 2012. (www.kunnat.net)

Suomen Yrittäjät, Finnvera ja työ- ja elinkeinoministeriö: Pk-yritysbarometri syksy 2012, Helsinki 2012. (www.yrittajat.fi)

Tampereen yliopisto: Yhteiskunnallisen kirjaston julkisia hankintoja koskevat tilastot (HILMA-aneisto) vuodelta 2011. (www.fsd.uta.fi)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL: Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2011, SVT sosiaaliturva 2011, Helsinki 2011. (www.thl.fi)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL: Yksityiset sosiaalipalvelut 2010, SVT sosiaaliturva 2011, Helsinki 2011.

Tilastokeskus: Kansantalouden tilinpito 2002-11, Taulukot, Helsinki 2012. (www.tilastokeskus.fi)

Tilastokeskus: Kansantalouden tilinpidon, kuntien talous- ja toimintatilaston, väestötilaston, yritys- ja toimipaikkarekisterin tietoja 1990- ja 2000-luvulta.

Tilastokeskus: Toimialaluokitus TOL 2008, Käsikirjoja 4, Helsinki 2008.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Kasvuyrityskatsaus 2012, Innovaatio 20/2012, Helsinki 2011. (www.tem.fi)

Työ- ja elinkeinoministeriö: Hyvä 2009-11, Sosiaali- ja terveystalouden markkinat (toim. Pekka Lith), TEM:n julkaisuja 8/2011, Helsinki 2011.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Hyvinvointialan kehittäminen: Osaavaa työvoimaa; Yritystoiminta ja yrittäjyyden edellytykset (toim. Pekka Lith); Tuottavuus, Strategiset hankkeet, TEM:n julkaisuja 32/2009, Helsinki 2009.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2011, Työ ja yrittäjyys 34/2011, Helsinki 2011.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2011, Työ ja yrittäjyys 46/2012, Helsinki 2012.